

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**YOKSUL YANLISI BÜYÜME: 2003–2005
TÜRKİYE İNCELEMESİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Fahriye YILDIZ**

Anabilim Dalı : İktisat

Programı : İktisat

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Raziye SELİM

HAZİRAN 2009

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**YOKSUL YANLISI BÜYÜME: 2003–2005
TÜRKİYE İNCELEMESİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Fahriye YILDIZ
412071010**

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 04 Mayıs 2009

Tezin Savunulduğu Tarih : 05 Haziran 2009

**Tez Danışmanı : Doç. Dr. Raziye SELİM (İTÜ)
Eş Danışman : Prof. Dr. Öner GÜNÇAVDI (İTÜ)
Diğer Jüri Üyeleri : Doç. Dr. Haluk LEVENT (GSÜ)**

HAZİRAN 2009

ÖNSÖZ

Bu çalışmamı, her daim beni destekleyen, zor anlarımda bana moral veren ve çalışmamı tamamlamamda yardımcıml olan eşim H.Alpaslan Yıldız'a ithaf etmek isterim.

Çalışmam süresince desteğini ve yardımını esirgemeyen Tez Danışmanım Sayın Doç. Dr. Raziye Selim'e, tezime katkılarından dolayı Prof. Dr. Ümit Şenesen'e ve teknik yardımlarından dolayı Yard. Doç. Dr. Mehtap Hisarcıklılar'a, ayrıca eğitim yaşantımın her aşamasında manevi desteklerini eksik etmeyen aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Mayıs 2009

Fahriye YILDIZ

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	vii
ÇİZELGE LİSTESİ.....	ix
ŞEKİL LİSTESİ.....	xi
ÖZET.....	xiii
SUMMARY	xv
1. GİRİŞ	1
2. EKONOMİK BÜYÜME.....	3
2.1 Ekonomik Büyüme Kavramı.....	3
2.2 Geleneksel Büyüme Teorileri	5
2.2.1 Klasik büyüme teorisi	5
2.2.2 Sosyalist büyüme teorisi	6
2.2.3 Keynesyen iktisat teorisi	7
2.2.4 Schumpeter'in büyüme teorisi	8
2.3 Yeni Büyüme Teorileri	8
2.3.1 Harrod-Domar büyüme modeli	9
2.3.2 Neoklasik büyüme teorileri	11
2.3.3 İçsel büyüme teorileri.....	12
2.4 Ekonomik Büyüme Teorileri, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk.....	17
2.4.1 Ekonomik büyümenin gelir dağılımı eşitsizliği üzerindeki etkisi.....	17
2.4.2 Gelir dağılımı eşitsizliğinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi	20
2.4.3 Ekonomik büyümenin yoksulluk üzerindeki etkisi.....	25
2.4.4 Gelir dağılımı eşitsizliğinin yoksulluk üzerindeki etkisi	28
3. GELİR DAĞILIMI VE YOKSULLUK ÖLÇÜLERİ	31
3.1 Gelir Dağılımının Tanımı.....	31
3.2 Gelir Dağılımı Eşitsizliği Ölçüleri	33
3.2.1 Lorenz eğrisi.....	33
3.2.2 Gini katsayısı.....	34
3.2.3 Atkinson indeksi	35
3.2.4 Değişkenlik katsayısı	36
3.3 Yoksulluğun Tanımı	36
3.4 Yoksulluğun Sınıflandırılması	37
3.4.1 Mutlak yoksulluk	37
3.4.2 Göreli yoksulluk.....	38
3.4.3 Özel yoksulluk	38
3.5 Yoksulluk Ölçüleri	39
3.5.1 Yoksulluk oranı	39
3.5.2 Yoksulluk açığı ölçüsü	39
3.5.3 Foster-Greer-Thorbecke ölçüsü	40
4. YOKSUL YANLISI BÜYÜME	43
4.1 Giriş.....	43

4.2	Yoksul Yanlısı Büyüme Tanımları	45
4.3	Yoksul Yanlısı Büyüme Etkileyen Faktörler	46
4.4	Yoksul Yanlısı Büyüme Ölçüleri ve Ülke Örnekleri	49
4.4.1	Büyüme yansıma eğrisi	49
4.4.2	Yoksulluk büyüme eğrisi	52
4.4.3	Yoksul yanlısı büyüme ölçüsü	55
4.4.4	Yoksulluk eşdeğer büyüme oranı ölçüsü	59
4.5	Yoksullukla Mücadele Politikaları	63
4.6	Yoksul Yanlısı Büyüme için Önerilen Politikalar	66
5.	2003-2005 DÖNEMİ TÜRKİYE UYGULAMASI	71
5.1	Çalışmanın Amacı	71
5.2	Çalışmanın Kapsamı	72
5.3	Çalışmada Kullanılan Yöntem	72
5.4	Çalışmada Kullanılan Veri Seti	75
5.5	2003–2005 Döneminde Türkiye’deki Gelir Dağılımı Eşitsizliği	76
5.6	2003–2005 Döneminde Türkiye’deki Yoksulluk	79
5.7	2003–2005 Döneminde Türkiye’deki Yoksul Yanlısı Büyüme ile İlgili Bulgular	81
5.8	2003–2005 Döneminde Kır-Kent Ayrımında Yoksul Yanlısı Büyüme ile İlgili Bulgular	86
6.	SONUÇLAR	99
	KAYNAKLAR	103
	EKLER	107

KISALTMALAR

DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
FGT	: Foster-Greer-Thorbecke Ölçüsü
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
IMF	: International Monetary Fund
YA	: Yoksulluk açığı
YEBO	: Yoksulluk eşdeğer büyüme oranı
YO	: Yoksulluk oranı
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 4.1:	Tayland için Yoksulluk Büyüme Eğrisi Özeti: 1988–2000	54
Çizelge 4.2:	Uluslar arası Yatay Kesit verisi için Yoksulluk Büyüme Eğrisi Özeti	54
Çizelge 4.3:	Yoksul Yanlısı Büyüme Ölçüsünün Sınıflandırılması.....	58
Çizelge 5.1:	Türkiye Ekonomisi 2001-2005 Dönemi Temel Ekonomik Büyüklükler	71
Çizelge 5.2:	Türkiye 2003–2005 Dönemi Gelir Dağılımı Eşitsizliği Göstergeleri	77
Çizelge 5.3:	2003–2005 Dönemi için Hesaplanan Yoksulluk Çizgileri ve TÜFE Verileri.....	80
Çizelge 5.4:	Türkiye 2003–2005 Dönemi Yoksulluk Göstergeleri.....	80
Çizelge 5.5:	2003–2005 Dönemi Türkiye Geneli Yoksul Yanlısı Büyüme Tablosu	81
Çizelge 5.6:	2003–2005Dönemi Kırsal-Kentsel Kesim Gelir Dağılımı Göstergeleri	87
Çizelge 5.7:	2003–2005 Dönemi Kırsal-Kentsel Kesim Yoksulluk Göstergeleri..	90
Çizelge 5.8:	2003–2005 Dönemi Kırsal Kesim Yoksul Yanlısı Büyüme Tablosu	91
Çizelge 5.9:	2003–2005 Dönemi Kentsel Kesim Yoksul Yanlısı Büyüme Tablosu..	97
Çizelge 6.1:	Yoksul Yanlısı Büyüme Sonuçlarının Tablo Özeti.....	102
Çizelge B.1:	2003–2005 Dönemi Türkiye Geneli için Eşdeğer Gelirin Yüzde Birlik Paylar Tablosu	108
Çizelge B.2:	2003–2005 Dönemi Kırsal Kesim için Eşdeğer Gelirin Yüzde Birlik Paylar Tablosu	109
Çizelge B.3:	2003–2005 Dönemi Kentsel Kesim için Eşdeğer Gelirin Yüzde Birlik Paylar Tablosu	109

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 3.1: Lorenz Eğrisi.....	34
Şekil 5.1: 2003-2004 Dönemi Lorenz Eğrisi.....	78
Şekil 5.2: 2004-2005 dönemi Lorenz Eğrisi.....	79
Şekil 5.3: 2003-2005 Dönemi Türkiye Geneli için Eşdeğer Gelirin Yüzde Birlik Dağılımı Grafikleri.....	84
Şekil 5.4: 2003-2004 Dönemi Kırsal Kesim Lorenz Eğrisi	88
Şekil 5.5: 2004-2005 Dönemi Kırsal Kesim Lorenz Eğrisi	88
Şekil 5.6: 2003-2004Dönemi Kentsel Kesim Lorenz Eğrisi.....	89
Şekil 5.7: 2004-2005 Dönemi Kentsel Kesim Lorenz Eğrisi.....	89
Şekil 5.8: 2003-2005 Dönemi Kırsal Kesim için Eşdeğer Gelirin Yüzde Birlik Dağılımı Grafikleri.....	93
Şekil 5.9: 2003-2005 Dönemi Kentsel Kesim için Eşdeğer Gelirin Yüzde Birlik Dağılımı Grafikleri.....	95

YOKSUL YANLISI BÜYÜME: 2003–2005 DÖNEMİ TÜRKİYE UYGULAMASI

ÖZET

Gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere birçok gelişmiş ülkeyi de ilgilendiren, yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve toplumların refah seviyelerinin yükselmesi için gerekli olan ekonomik büyüme, iktisat biliminin kuruluşundan bu yana üzerinde tartışılan, araştırma yapılan bir konu olmuştur. Günümüzde bazı ülkelere istenilen ekonomik büyümenin gerçekleştirilememesinden dolayı insanlara yeterli düzeyde eğitim, altyapı ve sağlık hizmetleri verilememektedir. Bu durum yaşam standartlarının düşmesine neden olmakla birlikte sosyal sorunlara da yol açmaktadır. İnsanların ve toplumların bu sorunlardan kurtulup, daha makul koşullarda yaşamasını sağlamak için ekonomik ve politik çözümlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle ekonomik büyüme ve yoksullukla mücadele konusunda çok sayıda araştırma ve inceleme yapılmaktadır. 20. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan yoksul yanlısı büyüme kavramı bu önemli iki konuyu birlikte ele almaktadır. Ekonomik büyüme sürecinin yoksulları nasıl etkilediği, ekonomik büyümenin getirdiği faydaların ne şekilde dağıldığı ve bu faydadan yoksulların ne kadar yararlandığı konuları araştırmanın temelini oluşturmaktadır. Ekonomik büyüme ve yoksulluğun yanında, gelir dağılımı eşitsizliğinin etkisi de ele alınmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de 2003–2005 dönemindeki ekonomik kriz sonrası hızlı büyüme sürecinin yoksul yanlısı olup olmadığını analiz etmektir. Bu amaç doğrultusunda, bu dönemde bireysel gelir dağılımının nasıl etkilendiği, yoksulluğun nasıl değiştiği soruları hesaplamalar yapılarak cevaplanmıştır. Kakwani ve Son (2008) tarafından geliştirilen yöntem kullanılarak yoksul yanlısı büyüme analizi yapılmıştır. Ayrıca yoksulluk, gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksul yanlısı büyüme, kırsal-kent ayrımı yapılarak, bu açıdan ele alınmıştır.

Çalışmanın sonucunda farklı dönemler ve kesimler için farklı büyüme sonuçlarına ulaşılmıştır. Türkiye hızlı bir büyüme süreci geçirse de 2003–2005 dönemi için Türkiye genelinde yoksulların gelir dağılımından aldıkları pay azaldığı için yoksul yanlısı büyüme gerçekleşmemiştir. Kırsal ve kentsel kesimler birbirlerinden oldukça farklı sonuçlar sergilemişlerdir. 2003–2004 döneminde ekonomik büyüme kentsel kesim için yoksul yanlısı etki yaparken, kırsal kesimde bunun aksine yoksullaştırıcı etki yapmıştır. 2004–2005 döneminde kentsel kesimde büyüme yoksullaştırıcı etki yaparken, kırsal kesimde yoksulluğu azaltıcı bir etki yapmıştır hatta büyüme yoksulluk çizgisine yakın olan yoksul grup için yoksul yanlısıdır. Bu çalışma sonucunda, yoksul yanlısı büyümenin gerçekleştirilebilmesi için yoksulların gelir dağılımından aldıkları payda bir iyileşme olmasının gerekli koşul olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca gelir dağılımı eşitsizliği ölçülerinin yoksul yanlısı büyüme analizi için yetersiz kaldığı görülmüştür. Yoksul yanlısı büyümede, eşitsizliğin büyüme üzerindeki etkisinin doğru olarak irdelenebilmesi için, gelir dağılım paylarındaki değişimleri daha detaylı ele alan grafik ya da tabloların gerekli olduğu ortaya konulmuştur.

PRO-POOR GROWTH: TURKEY APPLICATION IN 2003–2005 PERIOD

SUMMARY

Economic growth which is considered by less-developed and developing countries also many developed countries because growth is necessary for development of living standards and society's welfare level, and until today there are many debates and researches on economic growth. Nowadays, some countries can not provide enough education, infrastructure and health services because of failing desired economic growth. This situation causes decreases in living standards and also social problems in society. Peoples and societies need politic and economic solutions for solving those problems and for having reasonable living standards. Therefore, there are many analyzes and researches on economic growth and struggle with poverty. Economic growth and poverty is handled in pro-poor growth which is accrued at the end of 20th century. The basic of pro-poor researches is about how economic growth affects poor, how economic growth's benefits are distributed and how much poor profit from these benefits. In pro-poor debate, in addition to economic growth and poverty, income distribution is also considered.

The objective of this study is analyzing whether hectic pace of growth process is pro-poor or not in 2003-2005 period in Turkey. For this purpose, distribution of disposable income per equivalent household member and poverty measurements are calculated. Then, pro-poor growth is analyzed by the help of Kakwani and Son (2008)'s method. Moreover, calculation of income distribution, poverty and pro-poor growth is made for urban and rural areas.

This study showed that pro-poor growth results differed for periods and areas. Although in 2003–2005 period Turkey has experienced a hectic pace of growth process, throughout the country there was not a pro-poor growth because poor people's income distribution share reduced. Urban and rural areas are inferred fairly different results. In 2003-2004 period economic growth was pro-poor for urban area, on the contrary in rural area growth was immiserizing. In 2004–2005 period, economic growth was immiserizing for urban area, and economic growth reduced poverty, moreover growth was pro-poor for poor people who was closed around poverty line. In conclusion, poor people's income distribution share must be bettered; this is the necessary condition for achieving pro-poor growth. And also, it is shown that, income distribution inequality measurements are insufficient for pro-poor analysis. So it is declared that, the detailed income distribution diagrams and tables are required for researching accurately the effects of inequality on growth.

1. GİRİŞ

İnsanların yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve toplumların refah seviyelerinin yükselmesi için gerekli olan ekonomik büyüme, iktisat biliminin kuruluşundan bu yana üzerinde tartışılan, araştırma yapılan bir konu olmuştur. Adam Smith ile başladığı varsayılan ekonomik büyüme tartışmaları ikinci dünya savaşı sonrasında yoğunlaşmıştır. Savaş sonunda, kaybeden ülkelerin yanında kazanan ülkeler bile ekonomik açıdan büyük zarar görmüşlerdir. Savaşın getirdiği ekonomik sıkıntıları atlatıp büyüme sürecine geçme isteği ortaya çıkmıştır. Bu amaçla Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu gibi kuruluşların temeli atılmıştır.

1950'lerin sonunda Amerika ve Avrupa'daki bazı ülkeler hızlı bir ekonomik büyüme gerçekleştirerek durumlarını iyileştirmişlerdir. Bununla birlikte birçok ülke ekonomik büyüme sürecinde istedikleri ekonomik büyümeyi gerçekleştirememiştir. Bu sorun, yoksulluk gibi sosyal problemleri de ardından getirmiştir. Büyüme sürecini başarıyla tamamlayan ülkelerle, ekonomik büyümeyi gerçekleştiremeyen ülkeler arasındaki farkların arması nedeniyle dengesizlikler oluşmaya başlamıştır. Bu sorunları gidermek için çeşitli büyüme-kalkınma modelleri geliştirilse de istenilen çözüme ulaşılamamıştır.

Günümüzde hala ekonomik büyümeyle ilgili sorunlar devam etmektedir. Ekonomik sorunlarla mücadele eden insanların büyük bir kısmı beslenme, barınma, sağlık hizmetleri gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamamaktadırlar. Bunun yanında ekonomik sorunlar eğitim, altyapı, sağlık hizmetlerinin verilmesini engelleyerek yaşam standartlarının düşmesine neden olmaktadır. Ayrıca toplum içi huzursuzluklara, iç savaş ve ayaklanmalara zemin hazırlayıp, siyasi bunalımlara ve istikrarsızlıklara yol açmaktadır. İnsanların ve toplumların bu sorunlardan kurtulup daha makul koşullarda yaşamasını sağlamak için ekonomik ve politik çözümlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle ekonomik büyüme ve yoksullukla mücadele konusunda çok sayıda araştırma ve inceleme yapılmaktadır.

Büyüme konusundaki çalışmalar 18. yüzyıla dayanırken yoksullukla ilgili çalışmaların temeli 17. yüzyıla kadar gitmektedir. Büyüme konusu ile ilgili birçok

teori öne sürülmüş, öne sürülen bu teorilere eklemeler yapılarak teoriler zamanla geliştirilmiştir. Yoksullukla mücadele konusunda her dönemde çeşitli politikalar önerilmiş, üzerinde çok sayıda araştırmalar yapılmıştır. Büyüme ve yoksulluk konusu ise zaman zaman birlikte incelenmiştir. 20. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan yoksul yanlısı büyüme kavramı bu önemli iki konuyu birlikte ele almaktadır. Ekonomik büyüme sürecinin yoksulları nasıl etkilediği, ekonomik büyümenin getirdiği faydaların ne şekilde dağıldığı ve bu faydadan yoksulların ne kadar yararlandığı konuları araştırmanın temelini oluşturmaktadır. Ekonomik büyüme ve yoksulluğun yanında, gelir dağılımı eşitsizliği de ele alınıp bu üçü arasındaki ilişki araştırılmaktadır.

Yapılan bu çalışmanın amacı da yoksul yanlısı büyüme konusunu incelemektir. Bu amaç doğrultusunda ekonomik büyüme, gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk konuları ele alınacaktır. Günümüze kadar yapılmış olan çalışmalara da yer verilecektir. Bu çalışmalar üzerinden yoksul yanlısı büyümenin tanımı, nasıl ölçülebileceği üzerine açıklamalar yapıp deneysel çalışmalardan örnekler sunulacaktır. Daha sonra 2003–2005 dönemi için Türkiye’deki gelir dağılımı eşitsizliği, yoksulluk konuları ele alınıp, Türkiye’de bu dönemde yoksul yanlısı büyüme olup olmadığı sorusu deneysel bir uygulama ile yanıtlanacaktır.

İkinci bölümde ekonomik büyüme kavramı ele alınacaktır, geleneksel ve yeni ekonomik büyüme teorilerine yer verilecektir. Daha sonra ekonomik büyüme, gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk arasındaki ilişkiler incelenecektir.

Üçüncü bölümde gelir dağılımı ve yoksulluk için tanımlama yapıldıktan sonra gelir dağılımı ve yoksulluk ölçülerinden bahsedilecektir.

Dördüncü bölümde yoksul yanlısı büyüme konusu ele alınacaktır. Yoksul yanlısı büyümenin tarihçesinden bahsedilip yoksul yanlısı büyüme tanımları verilecektir. Daha sonra yoksul yanlısı büyüme ölçüleri ve ülke örnekleriyle ilgili çalışmalar verilecektir.

Beşinci bölümde çalışmanın amacı, kapsamı, yöntemi ve verileri hakkında bilgi verilecektir. Daha sonra 2003–2005 dönemi için Türkiye’deki gelir dağılımı eşitsizliği, yoksulluk konuları ele alınıp, Türkiye için yapılmış yoksul yanlısı büyüme konusunda deneysel çalışmaya yer verilecektir.

Son bölümde ise yapılan çalışmanın sonucu verilecektir.

2. EKONOMİK BÜYÜME

2.1 Ekonomik Büyüme Kavramı

İki büyük devrim insanların hayatlarını bir daha eski haline dönmeyecek şekilde değişmesine neden olmuştur. Bunlardan ilki bundan 13.000 yıl önce başlayan neolitik tarım devrimidir. Bu devim ile insanlar avcı-toplayıcı toplumdaki tarım toplumuna geçiş yapmış, yerleşik hayata geçebilmiştir. Böylece insanlar hayatlarını daha yaşanabilir hale getirmişlerdir. En önemlisi insanlar artık sadece ihtiyaçları kadar üretmeyip, aynı zaman ihtiyaçlarından fazlasını da üretebilecek hale gelmişlerdir. Bu üretim fazlası, insanların ticaret yapabilmesini sağlamıştır. Bu gelişmelerle yerleşik hayata geçen tarım toplumu, ticaret ve üretim fazlası sayesinde, yerleşik hayata geçemeyen avcı-toplayıcı toplumlara göre daha fazla ve ticaret aracılığıyla daha farklı mallara erişim sağlayabilmiştir. Tarım devriminin insanlara sağladığı refah seviyesindeki bu artış, İngiltere’de James Watt’ın ilk buharlı makineyi yapması ile başlayan sanayi devrimi ile farklı bir boyuta ulaştı. Sanayi devrimi ile gelen refah artışının temel sebebi, insan gücünün yerini alan makinelerin çok daha fazla ürün üretmesi olmuştur. Bu üretim artışı beraberinde ürün çeşitliliğini de getirmiş, tarım devriminden sonra insanlar ilk kez bu kadar fazla ve daha çeşitli ürünlere sahip olmuşlardı. Sonuç olarak artan üretim, tüketime yansımıştır ve tüketimdeki bu artış insanların yaşam standartlarının yükselmesi ve toplumların refah düzeylerinin artması anlamına geliyordu. Sanayi devriminden sonra günümüzdeki üretim kapasitesindeki artışı ise teknoloji ile gerçekleştirmiştir. İktisat bilimi üretimdeki bu artışı ekonomik büyüme olarak adlandırır. Genel anlamda ekonomik büyüme, belli bir zaman aralığındaki mal ve hizmet miktarındaki artış olarak tanımlanabilir. Ekonomik büyüme, iş gücü, doğal kaynaklar gibi temel verilerindeki ya da gayrisafi milli hâsıla, gayrisafi yurtiçi hâsıla, kişi başı gayrisafi milli hâsıladaki artış ile ölçülebilir.

Ekonomik büyüme özellikle gelişmekte olan ülkelerde büyük önem taşımaktadır. Nüfusun sürekli artması ve buna paralel olarak artan insan ihtiyaçları mevcut düzeydeki üretimin daha fazla arttırılmasını ve özellikle yoksul kesimin hayat

standartlarının makul seviyeye çıkarılabilmesi için reel gelir artışını zorunlu kılmaktadır. Öncelikle beslenme, barınma, giyim, temiz suya erişim, sağlık hizmetleri gibi zorunlu ihtiyaçların karşılanabilmesi daha sonra bebek ölümlerinin azaltılması, yaşam süresinin artırılması, eğitim ve altyapı hizmetlerinin iyileştirilmesi gibi esaslara dayanan hayat standartlarının bir başka deyişle refah seviyesinin yükseltilebilmesi için ekonomik büyümenin ne kadar gerekli olduğu görülmektedir.

Yaşam koşullarını bu ölçüde etkileyen ekonomik büyümenin nasıl gerçekleştirileceği önemli bir sorudur. Yani ekonomik büyümenin kaynakları nelerdir? Ülkeler arası farklılıklar ve içinde bulundukları koşullar göz önüne alındığında ekonomik büyümenin kaynağı için birçok faktör gösterilebilir. Ancak bir genelleme yapılacak olursa; doğal ve finansal kaynaklar, sermaye birikimi, beşeri sermaye, nüfus, teknoloji, kurumsal ve kültürel altyapı, ekonomik ve siyasal politikalar büyümeyi etkileyen unsurlar olarak sayılabilir.

Ekonomik büyümeyi etkileyen faktörler az ya da çok bilinirken neden ülkelerin başardıkları ekonomik büyüme büyük farklılıklar gösterir? Etiyopya ve İsviçre arasındaki refah seviyesindeki uçurumun nedeni nedir? Ya da neden Türkiye'nin bir kısmı lüks içinde yaşarken bir kısmı yaşam mücadelesi vermektedir? Kısacası neden ekonomik büyümenin faydaları eşit dağılmaz ve bu nedenle ülkeler arasındaki ekonomik farklılıklar söz konusudur? Ayrıca gelişmiş ülkelerde bile yoksulların ortaya çıkma nedeni nedir? İnsanlar bu ve bunun gibi sorulara yanıt bulmak, büyümeyi etkileyen faktörleri incelemek, belirli bir zaman aralığında bir ülkede gerçekleşen ekonomik büyümeyi açıklamak istemişlerdir. Bu nedenle geçmişten günümüze kadar çeşitli büyüme teorileri ortaya konulmuştur.

Büyüme konusu farklı çalışmalarda ele alınmış ve bu sürecin açıklanmasına yönelik birçok çalışma yapılmıştır. Büyüme süreci ile ilgili ilk sistematik teorik çalışmanın Keynesyen iktisatçılar olan Harrod ile Domar tarafından yapıldığı belirtilmektedir (Yılmaz, 2005). Ortaya konulmuş büyüme teorileri ele alınırken bir sınıflandırma yapılmak istenirse öncelikle “geleneksel” ve “yeni” olarak iki bölüme ayrılabilir. Büyüme modellerinin temel çıkış noktası geleneksel büyüme teorilerine dayanmaktadır. Geleneksel büyüme teorileri; klasik büyüme teorisi, sosyalist büyüme teorisi, Keynesyen iktisadi doktrini ve Schumpeteryan büyüme teorisini kapsamaktadır. Yeni büyüme teorisi içerisinde Harrod- Domar modeli, neoklasik büyüme teorisi ve içsel büyüme modelleri bulunmaktadır.

2.2 Geleneksel Büyüme Teorileri

Geleneksel teoriler 18. ve 19. yüzyıl iktisadi olaylarını ve sorunlarını açıklamaya yönelik girişimlerdir. Özellikle sanayi devrimi bu teorilerin oluşturulmasında etkili olmuştur. Bu teori çerçevesinde A. Smith ve D. Ricardo'nun teorilerinin yer aldığı klasik büyüme teorisi, K. Marx'ın Sosyalist büyüme teorisi, Keynesyen iktisat doktrini ve Schumpeter'in büyüme teorisini içermektedir.

Geleneksel teoride ekonomik büyümeyi etkileyen faktörler arasında sermaye birikimi, iş gücü, yatırım-tasarruf, iş bölümü, dış ticaret, nüfus ve değer-fiyat konuları yer almaktadır. Ayrıca büyümenin sınırlı olduğu yani ekonomik büyümenin belli bir süre sonra durgunluğa erişeceği sürekli bir büyümenin mümkün olmadığı görüşü hâkimdir. Schumpeter'in büyüme teorisi dışındaki analizlerde teknoloji veri olarak alınmış ve dışsal olarak kabul edilmiştir, bu nedenle modellerine gerektiği gibi dâhil edilmemiştir. Ayrıca nitelikli işgücü konusuna da yeterince değinilmemiştir. Teorilerin sınıflandırılmasındaki temel nedenlerden ikisi bunlardır. Schumpeter'in büyüme teorisi'nin geleneksel büyüme içinde sınıflandırılmasının nedeni ise teorisinin yeni büyüme teorisi için bir geçiş niteliğinde olmakla birlikte geleneksel yapıdan tam anlamıyla kurtulamamış olmasından kaynaklanmaktadır.

2.2.1 Klasik büyüme teorisi

Geleneksel büyüme teorilerin ilki klasik büyüme modelidir. Klasik büyüme modeli gerçeğe uyduğu için değil, sadece ilk büyüme teorisi olması bakımından önem arz etmektedir (Hiç, 1988).

Klasik büyüme teorileri çok sayıda klasik düşünürün fikirlerini yansıtmaktadır. Bu çalışmada ise Klasiklerin öncüsü olan Adam Smith ve klasik büyüme teorisine en önemli katkıyı yapan David Ricardo'nun teorilerine yer verilmiştir. Klasik iktisadın temellerini atan Smith, "Ulusların Zenginliği" (1776) adlı çalışmasında bir ülkenin büyüme sürecinde iş bölümünü önemli bir değişken olarak ele almaktadır ve uzmanlaşmaya ilk değinen iktisatçıdır. Emek ve sermaye için artan verim kanunun geçerli olduğunu varsaymıştır. Büyüme için başlıca üç yol bulunduğunu ileri sürmektedir. Sermaye birikimi, işbölümü ve makineleşme. Smith'e göre bir ekonomide eğer sermaye birikimi aynı kalırsa ekonomi durgunluğa sürüklenir. Yani üretim ve tüketim eşitlenir ve büyüme durur.

Smith işbölümü ve uzmanlaşmanın büyümeye etkisini ise dış ticaretle ilişkilendirmiş ve bunu mutlak üstünlükler teorisi ile açıklamaya çalışmıştır. Smith'e göre iktisadi büyüme demek, makinelerin ve işbölümünün sanayiye uyarlanması demektir. Makineleşmenin; tarım, sanayi, hizmetler şeklinde sıralanabilecek kesimlere uygulandığında ve her kesimde kişi başına reel gelir artışı sağladığı takdirde büyüme gerçekleşecektir. Büyüme sürecindeki ekonomilerde sermaye birikimi, nüfus ve gelir gittikçe artan bir hızla yükselir. Ancak bu sürecin sürekli devam edecek bir süreç olmayacaktır. Yani ekonomi er ya da geç durgunluk dönemine girecektir(Şentürk, 2007). Smith'in ortaya koyduğu teori kapsamlı olmasa da büyüme modellerine giriş niteliği taşıdığı için literatürde sıkça değinilmektedir.

Smith'den sonra klasik teoriye özellikle başlangıç niteliğinde en önemli katkısı Ricardo yapmış olduğundan, klasik büyüme teorisi genellikle Ricardo modeli başlığı altında incelenir. Ricardo modeli'nin (1817) arkasında İngiltere'nin 19. yüzyılın başlarındaki koşulları ve sorunları yer almaktadır. Bu modelde ekonomide tam rekabet ve tam istihdam koşulları geçerlidir ayrıca sanayi malları ve emek için artan; tarımsal mallar için azalan verim kanunu geçerlidir. Modeldeki azalan verimler kanunu dışında Smith'in modeli ile benzerlik göstermektedir.

Ricardo'ya göre sermaye birikimi büyüme sürecini harekete geçirmektedir. Sermaye birikimini etkileyen unsur ise kâr güdüsü ve tasarruflardır. Ekonomik büyüme sürecinde öncelikle tasarruflar artacaktır ve bu tasarruflar yatırımlara dönüşecektir yani sermaye birikimi gerçekleşecektir. Böylece üretim miktarı artacaktır ve süreç ekonomik büyümeyi gerçekleştirmiş olacaktır. Daha sonra uzun dönemde ise kâr haddi düşecek, tasarruflarla birlikte yatırımlar azalacaktır bundan dolayı birikim ve büyüme duracak ve ekonomi uzun dönem durgunluk aşamasına girecektir. Ayrıca Ricardo ülkelerin büyüme sürecinde dış ticaretin önemli olduğu görüşündedir. Smith'in mutlak üstünlükler teorisinden bir adım öteye geçerek bu durumu karşılaştırmalı üstünlükler teorisinde detaylı olarak açıklamaktadır.

2.2.2 Sosyalist büyüme teorisi

Sosyalist büyüme teorisi Karl Marx'ın büyüme modeli çerçevesinde incelenecektir. Modelin (1867) özünü Marx'ın emek değer teorisinde ve artı-değer teorisinde bulmak mümkündür. Marx bu modelini oluştururken Ricardo'nun görüşlerinden etkilenmiştir. Ricardo'nun emek değer teorisi Marx'ın artı değer kavramının da

temelini oluşturur. Marx, emek değerini sabit sermaye, değişken sermaye (emek) ve artı değer olmak üzere üç bölüme ayırmaktadır. Marx'a göre sermaye birikimi sağlandıkça, üretimde sermaye birikimi artacak ve beşeri sermayesi yüksek emek ile üretim gerçekleştirilecektir. Bu sonuç da emeğin üretim verimliliğini arttıracak ve üretim daha az emek ile yapılacak dolayısı ile emek talebi azalacaktır. Girişimci üretimde az sayıda fakat verimi yüksek emekle bir başka deyişle daha az maliyetle daha çok kar elde etmiş olacaktır. Bu durumda ekonomide işsizlik oranını yükseltecektir. Marx'ın büyüme modelinde, işsizlik oranının yükselmesi çalışan emeğin kârının yükselmesine yol açtığı belirtilir. Ayrıca sermaye birikiminin zamanla daha az kişinin elinde toplanacağını, uzun dönemde bu durumun toplam talep yetersizliği neden olacağı öne sürülür. Sonuçta ise ekonomik ve sosyal krizlerin meydana geleceği konusuna vurgu yapılır.

Marx'a göre teknolojik yenilikler rekabet sonucu içsel bir gelişme ve sömürü oranını arttırmaya yarıyordu ancak günümüzde bunun tam tersi gerçekleşmektedir. Teknolojik gelişme ile kişi başına düşer artı değer artmaktadır. Marx ayrıca teknolojik yenilikler ve uzun dönem büyüme arasında sağlıklı bir ilişki kuramamıştır.

2.2.3 Keynesyen iktisat teorisi

Geleneksel büyüme modellerinin üçüncüsü Keynesyen iktisat doktrindir. Keynes'in büyüme ile ortaya koydukları bir büyüme modeli olmayıp, büyüme ile ilgili görüşlerini içermekte ve statik bir içerik taşımaktadır. 1929 büyük buhranı sonucunda ortaya koyduğu görüşleriyle dönemini ve sonrasını etkisi altına almıştır. Keynes'in Genel Teori (1936) kitabında sunduğu analizlerin çoğu istihdamın genel teorisi, faiz ve para ile ilgilidir. Keynes'in iktisadi analizi; işsizlik, durgunluk ve enflasyona neden olan toplam yurtiçi üretimin satın alma miktarındaki dalgalanmalar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Keynes'e göre ekonomide eksik istihdam söz konusudur. Ekonominin eksik istihdam halinden kurtulabilmesi için ekonominin durgunluk durumundan çıkması yani toplam talebin artırılması gerekmektedir. Toplam talebin artırılması ile yatırım harcamaları artacak ve ekonomide büyüme sağlanacaktır. Büyümenin hızlanması ile birlikte ekonomide tam istihdam dengesine doğru yaklaşılabilecektir. Fakat Keynes, genel teori eserinde tam istihdam dengesinin özel bir durum olduğunu belirtmektedir. Bir başka ifade ile Keynes'in iktisat politikasındaki asıl amacı ekonominin büyümesi olmayıp, ekonomiyi durgunluktan kurtarıp işsizliği

önlemektir (Yılmaz, 2005). Bu durum ise sadece kısa dönem büyüme üzerinde fikir verir ancak uzun dönem büyümeyi açıklamakta yetersiz kalır.

2.2.4 Schumpeter'in büyüme teorisi

Schumpeter'in 1947 yılında ortaya koyduğu "Yenilik Modeli" modern büyüme modellerine bir geçiş aşaması niteliği taşıdığı için oldukça önemlidir. Schumpeter, Ricardo ve Marx'ın görüşlerinden etkilenmiştir. Çalışmaları daha çok innovasyon(yenilik), teknoloji üzerine yoğunlaşmıştır. Schumpeter bir büyüme teorisi geliştirme arayışında olmamıştır ancak büyümeyi etkileyen unsurlardan birinin teknolojik yenilik olduğunun ve bu yeniliklerin sistem tarafından içsel bir gelişme sonucu olarak ortaya çıktığını öne sürmüştür. Schumpeter'e göre kesintisiz teknolojik yenilikler büyümenin motorudur (Gürak, 2008). Teknoloji ve yenilik kavramıyla kendinden önceki iktisatçılardan ayrılarak büyüme modeline farklı faktörlerin etki edeceğine dikkatleri çekmiştir ve modern büyüme modellerinin oluşumu için ilk adımı atmıştır. Bu nedenle bazı iktisatçılar tarafından yeni büyüme teorisi başlığı altında incelenmektedir.

2.3 Yeni Büyüme Teorileri

Geleneksel büyüme modellerinde sermaye, işgücü, yatırım-tasarruflar gibi temel üretim faktörleri ile açıklanmaktadır. Bu modeller günümüz ekonomik durum ve olaylarını açıklamakta yetersiz kalmaktadırlar. Schumpeter'in getirdiği yenilik ve teknoloji kavramlarının literatüre kazandırılmasının üzerine büyüme konusunda daha modern teoriler ortaya atılmıştır. Bundan sonraki bölümde modern büyüme modelleri kapsamında Harrod-Domar, Neoklasik ve İçsel büyüme modelleri ele alınacaktır.

Yeni büyüme modelleri öncelikle teknoloji konusunu analiz sürecinde modelin ilk önce dışarıdan etki ettiğini daha sonra ise içsel bir etkisi olduğunu savunmaktadır. Modeller, geleneksel büyüme modellerinden daha gelişmiş ve kapsamlı analizler içermektedirler. Ayrıca günümüz koşullarını açıklamak için daha uygundur. Yeni büyüme modelleri için bir genelleme yapmak güçtür çünkü teorileri yeni büyüme teorileri altında toplayan genel unsur teknolojidir. Diğer faktörler teoriden teoriye farklılık göstermektedir.

2.3.1 Harrod-Domar büyüme modeli

Modern büyüme teorilerinden ilk olarak Harrod-Domar büyüme modeli ele alınacaktır. Harrod ve Domar birbirlerinden bağımsız olarak geliştirdikleri bu büyüme modeli, teoride büyümeyi ilk kez sistematik olarak ele alan model konumundadır. Öncelikle model Harrod ve Domar modeli olarak ayrı ayrı incelenecektir

Harrod'ın 1939 yılında ortaya koyduğu modeli teorik yapısı ve araştırma yöntemi açısından Keynes yaklaşımı ile benzerlik göstermektedir. Harrod'a göre büyüme sürekli olarak net yatırımların yapılmasını gerektirir. Dengeli büyüme için ise, yatırımların talep ve kapasite yaratma etkileri arasında bir uyum sağlanmalıdır. Bu süreçte arz-talep ve yatırım-tasarruf dengesinin sağlanması gerekir. Ayrıca işgücü piyasasında da sürekli arz-talep dengesi sağlanıyorsa; istihdam, gelir düzeyi, işgücü arzı ve üretim kapasitesi artacaktır ve ekonomi uzun dönem durağan durum dengesine gelecektir. Bu durgunluk dinamik özellikler gösterse de, geleneksel teorideki statik durgunlukla benzerlikler göstermektedir. Harrod, bu ideal dinamik denge sorununa üç açıdan yaklaşmaktadır. Bunlardan ilk ikisi, mal piyasasındaki arz-talep ve yatırım-tasarruf dengesi, üçüncüsü ise işgücü piyasasındaki dengedir. Harrod "İstihdam sorunu göz ardı edildiğinde mal piyasasında dengeyi sağlayacak bir büyüme mümkün müdür?" diğeri bir ifadeyle, "Sürekli olarak arz-talep ve tasarruf-yatırım dengesini sağlayacak bir büyüme oranı var mıdır?" sorusuna cevap arar. Harrod'a göre böyle bir büyüme oranı söz konusudur. İkinci soru ise "Ekonomide dengeli büyümeye ulaşma ve bu büyümeyi sürekli kılmak mümkün müdür?" şeklindedir, Harrod dengenin kararlı olmadığını söyleyerek dengeli büyümenin sürekli olamayacağını belirtir. Harrod'un bir başka sorusu ise "Mal ve işgücü piyasalarında aynı anda dengeyi sağlayacak bir büyüme oranı mevcut mudur?" şeklindedir, Harrod'a göre böyle bir büyüme oranı mevcut değildir. Harrod büyüme modelini mal, işgücü ve finansal piyasalar açısından ele almıştır ancak teknoloji ve yenilikler konusuna modelinde yer vermemiştir.

Harrod'dan sonra Domar modelini 1946 yılında oluşturmuştur. Modelin, Harrod'un modeline göre biraz daha sınırlı olduğunu söylenebilir. Domar'ın modeli analitik olarak Harrod modelinden daha dar kapsamlıdır. Domar modeli tam istihdamda sürekli bir büyümenin nasıl gerçekleşeceğini açıklamaya çalışmaktadır. Domar'ın büyüme teorisine yaptığı en büyük katkı, yatırımların ikili etkisine dikkat çekmiş

olmasıdır. Net yatırım bir yandan çarpan etkisiyle milli gelir seviyesini belirlerken, öte yandan çıktı üreterek ekonominin üretim kapasitesini artırmaktadır.

Modelde tasarruflar milli gelire, milli gelir artışı ise yatırımlara ve üretim kapasitesine bağlıdır. Mevcut üretim kapasitesi tamamen kullanıldığı zaman dengeli büyüme gerçekleşir. Yaratılan üretim miktarı ile artan talebin birbirine eşit olması halinde dengeli büyüme sağlanmaktadır. Bu yüzden Domar'ın modeli Harrod'un modelinden farklı olarak dengeli büyümeyi sağlamaya çalışan bir teori olarak bilinmektedir.

Domar'ın modeli Harrod'a ek olarak emek faktörünü de analize eklemiştir. Fakat yine de doğal kaynaklar ve teknoloji sabit ve dışsal kalmıştır. Ayrıca emek ve sermayenin marjinal verimliliklerinde de azalan verimler hâkimdir. Bu özellikleri ile model eleştirilere maruz kalmıştır (Şentürk, 2007). Domar yıllar sonra kendi yaptıklarının tatmin edici olmadığını belirtip çalışmalarının bazı bölümlerinin yanlış olduğunu dile getirmiştir (Gürak, 2008).

Harrod ve Domar'ın farklı zamanlarda farklı ülkelerde geliştirdikleri bu büyüme modellerinde benzer sonuçlara varmışlardır ve analizleri literatürde birleştirilerek Harrod-Domar modeli olarak anılmaya başlamıştır. Bu model esas olarak Keynes'in gelir oluşumu teorisinin dinamik hale getirilmiş şeklidir. Keynes, yatırımların kapasite artırıcı etkisini dikkate almamıştı. Hâlbuki Harrod-Domar modeli, yatırımların gelir ve talep etkisi ile birlikte, kapasite oluşturuca etkisini de analize katarak ekonominin dengeli büyümesi için gerekli olan şartları ortaya koymuştur. Harrod-Domar büyüme modeli, toplam talep, üretim ve istihdam arasındaki ilişkileri açıklamaktadır ayrıca ekonominin büyüme hızının marjinal tasarruf oranı ile sermaye-hâsıla katsayısına göre nasıl hesaplanacağını gösterir. Modele göre bir ekonomide büyüme oranı marjinal tasarruf oranı ile doğru, sermaye-hâsıla katsayısı ile ters orantılıdır. Yani bir ekonomide marjinal tasarruf oranı ne kadar büyük ise ve sermaye-hâsıla katsayısı ne kadar küçükse, o ekonominin büyüme hızı o derecede büyük olacaktır. Bir başka ifade ile bir ekonomide yatırım miktarı tasarruf hacmine eşit olduğunda marjinal tasarruf eğilimi ile sermaye-hâsıla katsayısı tarafından belirlenen oranda ekonomi büyüyecektir.

Harrod-Domar büyüme modelleri gelişmiş ekonomiler için kurulmuşlardır. Modelin temel amacı; ekonomiyi, işsizlik ve enflasyon ortamına sokmadan yürütebilmektir.

Gelişmekte olan ülkelerde tek amaç bu olmayıp aynı zamanda ekonominin yeterli bir hızla büyümesi de önem taşımaktadır. Harrod-Domar ise modellerinde işin bu yönü üzerinde hiç durmamışlardır (Yılmaz, 2005).

Ayrıca Harrod-Domar Modeli devlet müdahalesinin ekonomik durgunluğun söz konusu olduğu gibi zamanlarda gerekli olduğunu savunmuşlardır ve 1960'lı yıllarda ekonomiye devlet müdahalesini benimseyen kalkınmacı anlayışların yaygınlaşmasıyla, Türkiye dâhil azgelişmiş ülkelerde makro-plan modeli olarak kullanılmıştır.

2.3.2 Neoklasik büyüme teorileri

Geleneksel Büyüme Modelleri'nin eksikliklerini gören Neoklasikler, büyüme teorilerine yeni bir bakış açısı getirmişlerdir. Neoklasikler, Harrod-Domar Büyüme Modelleri'nin istikrarsız bir büyümeye yol açması dolayısı ile bu modelleri eleştirmişlerdir.

Neoklasik büyüme teorisi'nin iki öngörüsü bulunmaktadır. İlk öngörüye göre tasarruf oranı ile kişi başına gelir arasında doğru orantı söz konusudur. Yani daha çok tasarruf eden bir ülke daha az tasarruf edene oranla durağan halde sermayesi daha yoğun ve getirisi daha fazla olacaktır. Teorinin ikinci öngörüsü “yakınsama hipotezi”(convergence hypothesis) ne dayanmaktadır. Bu hipoteze göre ülkeler arası gelişmişlik farkları belirli bir süre sonra ortadan kalkacaktır. Ülkeler arası gelişmişlik farkları, ülkelerin sahip olduğu faktörlerin farklı olması ve sermayenin marjinal verimliliğinin azalması nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Yakınsama hipotezine göre gelişmiş ülkelere sermayenin getirisinin yüksek olduğu az gelişmiş ülkelere doğru bir sermaye akışı söz konusudur. Ayrıca sermayenin işgücünden daha hızlı arttığı bir ülkede teknoloji de dışsal ve sabitken faiz hadlerinin düşeceği ve yoksul ülkelerin gelişmiş ülkelere daha hızlı büyüyeceği ve onları eninde sonunda yakalayacağı öngörülmektedir.

Neoklasiklerin yakınsama hipotezi ile ilgili öngörüler -özellikle teknolojinin sabit ve dışsal kabul edilmesi- dünya gerçekleri ile örtüşmemiştir. Yakınsama ancak yukarıdakine benzer koşullara sahip ülkeler için söz konusu olabilir. Tüm bu sayılan gelişmeler ve koşullar içsel büyüme teorisinin oluşturulması için bir zemin yaratmıştır. Neoklasik büyüme modelinin eksik noktalarının olmasına rağmen

kullanılmasının nedeni ise modelin bir denklemler sistemi halinde ve açıkça kurulabilmesi ve bu sistemin kolayca işletilebilmesidir (Tezel, 2003).

Neo-klasik büyüme modeli birçok iktisatçının çalışmaları sonucu doğmasına karşılık Robert Solow diğerlerine göre öne çıkmaktadır. Büyüme modeli, Solow tarafından 1956 yılında geliştirilmiştir. Bu modelde; tasarruf, sermaye birikimi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiler ele alınmaktadır. Model aynı zamanda dışsal büyüme modeli olarak da adlandırılmaktadır. Model, tam rekabet ve tam istihdam varsayımlarını içermektedir. Aynı şekilde, üretim faktörlerinin, marjinal maliyetlerine göre fiyatlandırıldığı kabul edilmektedir. Solow modelinde, emek ve sermayenin birbirleriyle ikame edilebileceğini belirtmektedir, sermaye/gelir oranı değişebilir. Modelde, azalan verimler kanunu kabul edilmektedir. Bu modele göre nüfus artışı ve teknolojik ilerleme büyümenin kaynağını oluşturmaktadır. Solow; iş gücünün, dışsal bir faktör olduğunu ve nüfus artışına bağlı olarak arttığını düşünmektedir. Çünkü milli gelir büyüme oranı, emek büyüme oranından etkilenmektedir. Solow, emek ve sermayenin farklı oranlarda gelişebileceğini belirterek modelini Cobb-Douglas üretim fonksiyonuna dayandırarak açıklamaya çalışmaktadır. Ayrıca Solow'a göre, uzun dönemde ekonomi kararlı büyüme sergileyecektir. Solow Büyüme modelinin değişik ülkelere uygulanması ile çıkan sonuçlar ekonomik büyümenin motorunun daha çok yatırım ve işgücü artış hızı olduğu, ancak uzun dönemli sürdürülebilir bir büyüme için teknolojik gelişmenin çok önemli bir etken olduğunu göstermiştir (Türkmen, 2002).

Solow, 1957'de sunduğu araştırmada ABD'deki büyümenin yaklaşık yüzde 80'lik kısmının klasik anlamda emek ve sermaye malları artışından değil, fakat teknolojik değişimden kaynaklandığını tespit etmiştir. Bu çalışmadan sonra büyümenin, gerçekleşen büyümenin tasarruf oranıyla belirlenen yatırımlardan ziyade, teknolojik yeniliklerden kaynaklandığı görüşü, iktisatçılar tarafından daha çok rağbet görmeye ve büyüme modellerinde daha sık yer almaya başlamıştır. Ancak, değişimin neden olduğundan ziyade hangi sonuçları olduğu konusuyla ilgilenen Neoklasik öğretilerde teknolojik yenilikler dışsal bir etken olmaktan öte yer edinmemiştir (Gürak, 2008).

2.3.3 İçsel büyüme teorileri

İktisadî büyüme üzerine son yıllarda yapılan çalışmalar, artık Neoklasik büyüme modellerinin büyümeyi açıklamada yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır. Büyüme

literatüründe yeni büyüme teorisi olarak da adlandırılan içsel büyüme teorisi, 1980’li yılların ortalarından itibaren bu eksikliği giderecek yeni bir yaklaşım olarak doğmuştur. İlk olarak Paul M. Romer (1986) ile başlayan bu alandaki çalışmalar, Robert E. Lucas (1988) ve Robert J. Barro (1990)’nun katkılarıyla farklı bir boyut kazanmıştır.

İçsel büyüme teorisi’nin temelleri Smith (1776)’e kadar dayanmaktadır. Smith, içsel büyüme teorisinde özellikle üzerinde durulan işbölümü ve uzmanlaşmaya ilk değinen iktisatçıdır. Daha sonra Marshall, içsel büyüme teorisinde üzerinde durulan dışsal ekonomiler kavramlarını geliştirmiştir. Dışsallık, bir ekonomik faaliyetin bunu gerçekleştiren ekonomik birim dışındakileri olumlu veya olumsuz etkilemesidir. İçsel büyüme teorisine göre bir ekonomide dışsallıklar varsa artık azalan verimler değil artan verimler söz konusu olmaktadır. Schumpeter (1926) ise içsel büyüme teorisinde de üzerinde durulan yenilik, yenilikçi girişimci ve teknoloji kavramlarını literatüre kazandırmıştır. Schumpeter’e göre ekonominin asıl itici gücü, ortaya çıkan yeni teknolojik gelişmeler ve girişimcilerin bu teknolojileri kullanma becerileridir.

İktisadî büyümenin açıklanabilmesi için gerekli olan, fakat neoklasik büyüme teorisince ihmal edilen değişkenlerin modele alınmasına katkı sağlayan içsel büyüme teorisi, ekonomik büyüme analizlerine yeni bir boyut getirmiştir. İçsel büyüme teorisi’nin ortaya çıkışının temel gerekçesi Keynesyen ve neoklasik büyüme modelleri’nin eksiklikleri olmuştur.

İçsel büyüme teorisi, teori ile pratik arasındaki bağı kurabilmek için teknolojik gelişme, insan sermayesi, işbölümü ve uzmanlaşma, ölçek ekonomileri, dışsallıklar ve yayılma etkilerini içselleştirmiştir. İçsel büyüme teorisinde büyümenin sürdürülebilmesi ise teknolojik yenilikler, altyapı yatırımları ve insan sermayesi gibi kaynaklarla açıklanmıştır. İçsel büyüme teorisinde sermaye kavramı, bilgi ve insan sermayesini de içine alacak şekilde genişletilmiştir.

İçsel büyüme teorisi ile neoklasik büyüme teorisi karşılaştırılacak olursa: İçsel büyüme teorisinde, neoklasik büyüme teorisinin azalan verimler varsayımının aksine sermayenin artan getirisi olduğu, sermaye birikiminin sonsuza kadar sürebileceği ve sermaye başına gelirden artış meydana gelebileceği varsayılmıştır. Neoklasik teoride teknolojik gelişme dışsal olarak kabul edilmiş ve gelişmenin kendiliğinden sağlanacağı varsayılmıştır. İçsel büyüme teorisinde ise teknolojik gelişme, içsel bir

faktör olarak modele dâhil edilmiştir. Modele dâhil edilmesinin nedeni ise teknolojik gelişmenin sağlanabilmesi için bazı yatırımların yapılmasının gerekli olması ve bunun iktisadî kararlardan etkilenmesidir. Neoklasik büyüme teorisinde uzun dönem için öngörülen yakınsama hipotezi için içsel büyüme teorisi yakınsamayı sağlamak bir yana, eğer az gelişmiş ülkeler gerekli politika önlemlerini alamazlarsa, gelişmiş ülkeler ile aralarında olan fark daha da artacağını savunur. Son dönemlerde yapılan deneysel çalışmalar da bu görüşü destekler niteliktedir(Akkoyunlu ve Wigley, 2005).

İçsel büyüme teorisi ilk kez Paul M. Romer'in 1986'da yayımladığı makalesiyle ortaya çıkmıştır. Romer'in büyüme modelinin temel özelliği araştırma- geliştirme, bilgi ve teknoloji üzerine yoğunlaşmış olmasıdır. Romer, "Eğer sermayenizi bilgi ve beceriler ile birleştirirseniz azalan verimler yasası etkisini kaybeder." diyerek son derece önemli bir konuya vurgu yapmıştır. Romer'in bu görüşünün temelinde yatırım ve üretim sürecinde sadece fizikî ürünün değil; aynı zamanda yeni üretim bilgisinin de ortaya çıktığı şeklindeki düşüncesi yatmaktadır.

Romer'in modelinde ekonomik faaliyetler, iki sektörde yapılmaktadır: İmalât sektörü ve Ar-Ge sektörü. İmalat sektöründe yatırım ve tüketim malları üretilirken Ar-Ge sektöründe büyümenin devamını sağlayan yeni fikirler üretilmektedir. Bir firmanın Ar-Ge organizasyonundaki iyileşmeler, bilgi sermayesinin de getiri oranını yükseltmektedir (Erkan, 1998). Yenilikler bir anlamda bilgi sermaye stokunun yan ürünüdür. Dolayısıyla sermayenin marjinal verimliliği sadece sermaye stokuna değil bilgi sermaye stokuna da bağlıdır. Geleneksel üretim faktörlerinde ölçeğe göre azalan getiri vardır. Teknolojik gelişmede ise ölçeğe göre artan getiri söz konusudur. Aynı zamanda modelde bilgi birikimine bağlı olarak meydana gelen dışsallıklar sayesinde ekonomik büyüme gerçekleşecektir.

Romer dış ticaretin serbestleştirilmesi ve özellikle beşeri sermaye açısından zengin ülkelerle ekonomik bütünleşmenin sağlanması durumunda büyüme sürecinin olumlu yönde etkileneceğini belirtmektedir. Ancak bu çalışmada, serbest ticaretin getirdiği imkânlarla, ülkeler arasında bilgi aktarımının hangi araçlarla gerçekleştirilebileceği ve bu noktada ülkelerin yabancı teknolojiyi özümseme derecelerindeki farklılıklar üzerinde durulmamıştır (Ercan, 2000).

Özetlenecek olursa; Romer'in büyüme modelinde büyümenin kaynağı bilgi ve beşeri sermayeden oluşan Ar-Ge sektörüdür. Beşeri sermaye birikimi arttıkça, ekonomik

büyüme de artacaktır. Çünkü nitelikli işgücü arttıkça yenilikler ortaya çıkacak, teknoloji ilerleyecek, bunların sonucunda ekonomik büyüme gerçekleşecektir. Romer'in bu modeli, modern büyüme modellerine önemli katkılar sağlamış ve yeni bakış açısı getirmiştir.

İçsel büyüme modellerinde Romer'in modeli Ar-Ge üzerine kurulu olduğu gibi Lucas'ın büyüme modeli (1988) ise beşeri sermayeye dayanmaktadır. Bütün ekonomilerin büyümesini tek bir modelle açıklamanın mümkün olmayacağını kabul eden Lucas, dünyada gerçekleşen büyüme ve gelir farklılıklarıyla uyumlu, durgun duruma girmeyen, mekanik yapılı, genel geçer bir model kurmak istemiştir. Modelde standart Neoklasik piyasa şartlarının geçerli olduğu, parasal faktörlerin analize katılmadığı bir ekonomi dikkate alınmıştır. Bu modelde beceri emeğin verimliliğini artırmakta ve nesiller arasında birbirine aktarıldığı, ekonominin uzun dönemde büyümesi zorunlu olmadığı varsayılmıştır. Lucas'a göre eğitim ve yaparak öğrenme yoluyla elde edilen beşeri sermaye yeni teknolojilere alternatif veya en azından tamamlayıcı "büyümenin motoru" olmalıydı. Model'e göre işgücünün bilgi ve becerileri ne kadar çoksa büyüme de o kadar hızlı olacaktır. Ancak, Lucas beşeri sermaye miktarını veya artış hızını gözlemleme ve doğrudan ölçebilmenin zorluğunun da farkındadır. Lucas'a vardığı sonuçlara göre; başlangıçta yoksul olan ülkelerin göreceli fakirliği devam edecektir, uzun dönem büyüme hızı tüm ülkelerde aynı olacaktır ve uzun dönem gelir/refah dağılımı tam anlamıyla istikrarlı olacaktır (Gürak, 2008).

Lucas'ın modeli gerçek yaşamdan kopukluğu nedeniyle “sanal” ya da “mekanik” bir model olduğu yönünde eleştirilmiştir. Ancak beşeri sermayenin büyüme üzerindeki önemini göstermeye yönelik bir çalışma yapması, büyüme modelleri açısından önemli bir aşamadır.

İçsel büyüme teorisinin bir başka modeli Robert Joseph Barro (1990) tarafından ortaya atılmıştır. Barro ekonomik büyüme sürecinde kamu altyapı yatırımlarının önemine ve bu bağlamda devletin değişen rolüne değinmiştir. Barro'nun modelinde büyümenin temel belirleyicileri eğitim seviyesinin yüksekliği, sağlık koşulları, özellikle ömrün uzunluğu, düşük doğurganlık oranı, düşük oranda hükümet transferleri, hukuksal düzen, avantajlı ticaret hadleridir (Gürak, 2008).

Barro'nun modelinde kamu sektöründe sağlanan mal ve hizmetlerin üretim faktörlerinden biri olduğu varsayılmıştır. Kamusal mallar yarattıkları pozitif dışsallıklar, insan sermayesinin üretilmesi ve geliştirilmesinde taşıdıkları önem ve yol açtıkları artan getiri dolayısı ile içsel büyümenin önemli bir etmeni olarak kabul edilmiştir. Barro'nun geliştirdiği modelin amacı, devletin (veya kamu sektörünün) ekonomik büyümeyi etkileyebildiğini ortaya koymaktır. Modelin temel varsayımı, devlet harcamalarının özel sermayenin verimliliğini arttırdığıdır. Bu varsayım, devletin ekonomide aktif bir politika izlemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Hükümetin uygulayacağı politikalar ekonomik büyümeyi doğrudan etkilemektedir. Barro'ya göre hane halkının faydasını artırmayı amaçlayan ve kâr amacı gütmeyen iyi niyetli bir hükümet büyüme ve refah üzerinde olumlu bir etki yaparken, seçim endişesi taşımayan ve kendi çıkarlarını gözetten bir hükümet büyüme ve refahı olumsuz yönde etkileyecektir. Ayrıca kamu harcamaları arttıkça vergi yükünün artacağı ve özel tasarrufların azalacağı bunun ise büyümeyi olumsuz yönde etkileyeceğini ifade etmiştir. Devletin büyümeyi hızlandırmada uygulayabileceği en iyi politika, piyasaların istikrarlı işlemlerini sağlamak, firmaların devletin uzun dönemli politikalarını benimsemelerini sağlayacak istikrarlı bir ekonomik ve politik ortam oluşturmak, fiziksel, çevresel ve sosyal altyapıyı düzenlemek ve geliştirmek olacaktır.

Barro'nun modelinde olduğu sonuç sudur; vergi politikaları, "herhangi bir ülkede" büyümenin önüne pek çok engeller çıkarabilir. Örneğin, Ar-Ge çalışmaları veya üretim merkezi vergi dezavantajı olan bir ülkeden daha avantajlı başka bir ülkeye kaydırılabilir. Gerçek hayatta da bu böyle olmaktadır. Böylece vergi dezavantajı olan ülkede büyüme yavaşlayacak, diğerinde ise artacaktır. Dolayısıyla, vergiler kalkınmada tuzaklar oluşturabildiği gibi, büyümede olumlu sonuçlar yaratabilir. Uygun kamu politikaları nitelikli insanın yaratıcı özelliklerini teşvik ettiği oranda uzun dönem büyümeye dolaylı katkı sağlayacaktır.

Barro ortaya koyduğu modelinde büyüme modeli için yeni olmasa da farklı bir bakışı ortaya koymuştur. Vergileme ve kamu harcamalarının büyüme üzerindeki etkisine değinerek klasiklerden sonra, neoklasiklerin göz ardı ettiği politik etkilere de dikkatleri yeniden çekmiştir.

2.4 Ekonomik Büyüme Teorileri, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk

Geleneksel ve modern büyüme teorileri, ekonomik büyümeyi etkileyen faktörleri bütünüyle açıklamayı amaçlamışlardır. Yapılan çalışmalarda da görülmüştür ki ekonomik büyümeyi kendisini etkileyen tüm faktörlerle bir model kurup açıklamak oldukça güçtür. Bunun nedenleri; büyüme kavramı kapsamının çok geniş olması dolayısıyla büyümeyi etkileyen faktörlerin sayısının çok olması, bu faktörleri incelemek için gerekli verilerin ölçülmesinin ve elde edilmesinin zorluğu, ülkelerin birbirlerinden farklı özelliklere sahip olması ve büyüme faktörlerinin ülkeler üzerindeki etkilerinin de farklı olması, zamanla yeni faktörlerin eklenmesi ve bazı faktörlerin etkisini yitirmesi, vb. şeklinde gösterilebilir. Bütün bu nedenlerle daha sonra yapılan çalışmalarda, büyümenin bütününe açıklamaya yönelmektense farklı konularla olan ilişkilerinin incelenmesi, büyümeyi etkileyen faktörlerin bazıları üzerinde odaklanılması gibi daha dar kapsamlı ancak daha detaylı analizlere yer verilmiştir. Örnek vermek gerekirse dış ticaretin büyüme üzerindeki etkisi, tasarruflar ve büyüme ilişkisi, yabancı sermaye yatırımları büyümeyi nasıl etkiler, maksimum büyüme için belirlenmesi gereken vergi politikaları vb. gibi spesifik konular üzerinde çeşitli yöntemler kullanılarak modeller kurulup araştırmalar yapılmaktadır. Özellikle son zamanlarda ekonomik büyüme, gelir dağılımı ve yoksulluk konuları literatürde sıkça ele alınmaktadır.

Bu bölümde ekonomik büyümenin gelir dağılımı ve yoksulluk ile olan ilişkileri üzerine yapılmış analizlere yer verilecektir. Öncelikle büyüme-gelir dağılımı eşitsizliğinin karşılıklı ilişkilerine değinilecektir daha sonra büyüme-yoksulluk ve yoksulluk gelir dağılımı ilişkileri ele alınacaktır.

2.4.1 Ekonomik büyümenin gelir dağılımı eşitsizliği üzerindeki etkisi

Refah düzeylerini artırmak isteyen ülkelerin başlıca hedeflerinden birisi ekonomik büyümedir. Ekonomik büyüme süreci başarıldıktan sonraki önemli süreç ise ekonomik büyüme ile elde edilen faydanın bireylere mümkün olduğunca eşit şekilde paylaştırılmasıdır yani düzgün bir gelir dağılımıdır. Çünkü yaratılan faydanın dengesiz dağılması ekonomik ve sosyal sorunlara yol açacaktır. Bu nedenle gerçekleştirilen ekonomik büyüme ve gelir dağılımı arasında nasıl bir ilişki olduğu sorusu literatürde çok sayıda çalışmaya konu olmuştur.

1950’lilerden 1970’lere kadar olan dönem boyunca ekonomik büyüme ve gelir dağılımı eşitsizliği arasındaki ilişki üzerindeki genel kanıya göre ekonomik büyüme ve gelir dağılımı konusunda bir seçim yapmak gerekiyordu bir başka deyişle, ekonomik büyüme gerçekleştirmek isteyen bir ülke gelir dağılımının bozulmasına katlanmalıydı. Sızma (trickle-down) teorisiyle aynı temellere oturan bu görüşü destekleyen ilk çalışma Kuznets’e aittir. Bu nedenle büyüme-eşitsizlik ilişkisinin başlangıç noktası Kuznets Hipotezi olarak kabul edilir. Kuznets Hipotezi(1955)’ne göre gelir düzeyi arttıkça eşitsizlik önce artmakta daha sonra azalmaktadır. Bu ilişki “Ters U Hipotezi” olarak ifade edilir. Gelir dağılımı kırsaldan kente, tarımdan sanayiye doğru bozulma göstereceğini belirtilir. Bir başka deyişle sanayi üretiminden ziyade tarımla uğraşan kırsal kesimde toprak dağılımının dengesiz olmadığı varsayımı altında gelir dağılımı arasında fazla bir farklılık yoktu. Yani gelir dağılımı eşitsizliği düşük seviyelerdedir. Ancak sanayi kesiminin üretimdeki payı artıp nüfus kırdan kente göçmeye başlayınca gelir dağılımında dengesizlikler oluşacaktır. Sanayi kesiminde çalışanların gelirleri arttıkça kırdan tarımda uğraşan kesimle aralarındaki fark açılacaktır. Sanayi ile ekonomik bir büyüme gerçekleşirken gelir dağılımı bu büyüme süreciyle bozulacaktır. Sanayinin üretimdeki payı belli bir oranı geçtikten sonra yani ekonomik büyüme arttıkça gelir dağılımındaki bozukluk da azalacaktır. Ancak yapılan deneysel araştırmalar çoğunlukla Kuznets Hipotezini doğrulamamaktadır.

Kuznets Hipotezinin doğruluğunu sorgulayan Fields 1994’deki çalışmasında “Ters U Eğrisi” gibi bir genelleme yapılamayacağını göstermiştir. Bu çalışmada yatay kesit ve zaman serisi verileri kullanılmıştır. 1879–1982 dönemlerindeki çeşitli zaman aralıklarında gelişmekte olan ve gelişmiş ülke verilerinden yararlanılmıştır. Kuznets hipotezine göre gelir seviyesi yüksek olan ülkelerde yani belli bir ekonomik büyüklüğe ulaşmış ülkelerde büyüme gelir dağılımı eşitsizliğini düşük gelirli ülkelere göre azaltmaktadır. Ancak Fields’ın makalesine göre böyle bir durum sınırlı sayıdaki ülkeler için geçerlidir. 20. yy. için genel durum ise zamanla gelir dağılımı eşitsizliğinin azalmasıdır. Ayrıca büyümenin tek başına eşitsizliği belirlemede bir etken olamayacağını ve ters U eğrisi gibi bir kuralın geçerli olamayacağını belirtmiştir(Fields, 1994a).

Gelir dağılımı eşitsizliğinin tasarruf ve yatırımlar için olumlu bir dürtü yaratarak büyümeyi artıracaktır. Bu yaklaşımda eşitsizlik, büyüme sürecinde düşük gelirli

kesimler lehine bir dönüşüm sağlanana kadar katlanılması gereken bir maliyet olarak görülmüştür. Bu görüşten yola çıkarak Cardoso ve Helwege'nin 1992 yılında 35 ülkeyi kapsayan bir çalışma yapmışlardır. Bu çalışmada büyümenin gelir dağılımı eşitsizliği ile ilişkisinin zayıf olduğu ayrıca büyümenin yoksulluğu genellikle azalttığı sonucuna varılmıştır (Şenses, 2006).

Gelir dağılımı eşitsizliği büyüme ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi incelemek için bir başka çalışma Deininger ve Squire tarafından yapılmıştır. Çalışmalarında 1960–1990 yılları için zaman serisi analizi yapılırken, yatak kesit verisi içinde çalışmalar yapılmıştır. Gelir dağılımı eşitsizliği ölçüsü olarak Gini katsayısı kullanılmıştır. Çalışmadaki analizlere göre gelir dağılımı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelendiğinde anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna varılmıştır. Daha sonra veriler yoksul-zengin kesim, eşit-eşitsiz dağılım, hızlı-yavaş büyüme şeklinde gruplanıp tekrar analiz edildiğinde aynı sonuca ulaşılmıştır. Çalışmadan çıkarılan sonuca göre gelir dağılımı ve büyüme arasında sistematik bir ilişki söz konusu değildir (Deininger ve Squire, 1996).

Gelir dağılımı, büyüme ve yoksulluk üzerine birçok çalışma yapmış olan Dollar'ın 2001 yılındaki çalışmasında, ekonomik büyüme, gelir dağılımı eşitsizliği, hayat standartları ve yoksulluk ilişkileri analiz edilmiştir. 1980-1990'lı yıllarını kapsayan, 47 gelişmekte olan ülkeler için yatay kesit verisi ile deneysel çalışmayı içermektedir. Çalışmanın sonucu, büyümenin gelir dağılımı üzerinde etkisinin olmadığını gösterilmiştir, ayrıca büyüme gelir dağılımı arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı belirtmiştir. Bunun nedeninin ülkeler, bölgeler arası eşitsizlikler, uygulanan politikalar, sahip olunan beşeri ve fiziki sermaye farklılıkları şeklinde gösterilmiştir (Dollar ve Kraay, 2001).

Bazı çalışmalar doğrudan büyüme ve gelir dağılımı ile ilgili olmasa da bunların ilişkilerine yer vermişlerdir. Örneğin Easterly'nin çalışmasının amacı hayat standartları ve kişi başı gelir arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu analiz için kullanılan göstergeler; kişisel haklar ve demokrasi, politik istikrar ve savaşlar, eğitim, sağlık, ulaştırma ve iletişim, sınıf ve cinsiyet ayrımcılık ve dışsalılıklardır. Çalışmada panel veri kullanılmıştır ve 1960–1990 yılları arasında on yıllık aralıklarla inceleme yapılmıştır. Çalışmaya göre büyümenin eşitsizliği artırdığı yönünde herhangi bir delil bulunmazken, büyüme süresince bazı durumlarda eşitsizliğin azaldığını belirtmektedir (Easterly, 1999).

Schwartz ve Ter-Minassian çalışmasında uygulanan ekonomi politikalarının etkisi, ekonomik büyüme ve gelir dağılımı arasındaki karşılıklı ilişki, kamu harcamaları ve kamu harcamalarıyla ilgili uygulanması gereken programlar üzerine bir çalışma yapmışlardır. Deneysel bir çalışma olmamakla birlikte, literatürdeki birçok deneysel ve teorik çalışmadan yararlanarak örnekler vermişlerdir. Çalışmanın sonucunda ise büyümenin yoksulluğu ve gelir dağılımı eşitsizliğini azaltmak için yeterli olamayacağını ancak önemli bir rolü olduğunu savunurlar. Büyüme ve gelir dağılımı eşitsizliğinin azaldığı zamanlarda yoksullukla mücadelede daha iyi sonuçlar alındığı, büyüme ve eşitsizlik arasında bir seçim yapmak zorunluluğunun olmadığı belirtilmiştir (Schwartz ve Ter-Minassian,1995).

Büyüme ve gelir dağılımı konusu detaylı olarak Lopez'in 2006 yılında yaptığı çalışmasında geniş bir literatür incelemesiyle sunulmuştur. Çalışmada büyüme ve gelir dağılımı eşitsizliğinin yoksulluk üzerindeki etkisi, büyüme ve gelir dağılımı eşitsizliğinin karşılıklı ilişkisi ve son olarak ülkelerin yoksullukla mücadelesinde ne gibi politikalar izlemeyebilecekleri konusuna değinilmiştir. Çalışmanın deneysel bir yönü bulunmamakla birlikte yoksulluk, büyüme ve gelir dağılımıyla ilgili geniş bir literatür taraması yapılmıştır. Lopez çalışmasında diğer yapılmış çalışmalardan da örnekler vererek büyümeyle birlikte eşitsizliğin herhangi bir doğrultuda değişim eğilimi göstermediğine değinilmektedir. Ayrıca gelir dağılımının büyüme üzerindeki etkisi için farklı görüşler olsa da büyümenin eşitsizlik üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı konusunda genel bir görüş olduğunu da vurgulamıştır (Lopez, 2006).

1950'li yıllarda hâkim olan ekonomik büyümenin eşitsizliği artıracığı yönündeki düşünce yapılan deneysel çalışmalar sonucunda pek destek bulamamıştır. Son yirmi yıl içerisinde yapılan çalışmalarda büyümenin eşitsizlik üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı konusunda hem fikirlik ortaya çıkmıştır. Bazı çalışmalar Kuznets hipotezini doğrularken bazı çalışmalar ise büyümenin gelir dağılımı üzerinde olumlu etkisi olacağı sonucuna varılmıştır. Ancak yukarıda verilen örneklerde de görüleceği üzere büyümenin gelir dağılımı eşitsizliği üzerinde belirleyici bir etkisi olmadığı yönünde yaygın bir görüş vardır.

2.4.2 Gelir dağılımı eşitsizliğinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi

Gelir dağılımı ve büyüme arasındaki ilişkinin yönü konusunda yapılan araştırmalar, önceden büyümenin gelir dağılımını etkilediğini savunurken, yeni içsel büyüme

teorisiyle farklı bir boyut kazanarak gelir dağılımının büyüme üzerinde etkili olduğunu öne sürmüştür. Ekonomik büyümenin gelir dağılımı üzerindeki etkisi için kesin bir ilişki ortaya konulamamıştır. Gelir dağılımının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi ise çeşitli çalışmalara konu olmuştur. Genel olarak görüşler gelir dağılımı eşitsizliğinin büyümeyi olumsuz ve olumlu olarak etkilemesi şeklinde ikiye ayrılmakla birlikte, aralarında anlamlı bir ilişki bulunmadığını öne süren çalışmalar mevcuttur.

Alesina ve Rodrik'in 1994'te yaptıkları deneysel çalışma ile gelir dağılımı eşitsizliğini mali kanallar açısından ele almışlardır. Kamu harcamalarının finansmanı olan vergiler artırıldıkça sermaye birikimi engelleneceği için büyüme azalacaktır. Gelir dağılımındaki eşitsizlikler ne kadar belirgin bir hale gelirse geliri yeniden dağıtıcı politikalara olan talep de o ölçüde artar. Gelir dağılımı ne kadar eşit olursa kişiler oylarını düşük vergi politikasından yana kullanacakları için vergi oranları düşüp yatırımlar artacak ve büyüme gerçekleşecektir. Çünkü sosyal devlet söz konusu olduğunda eşitsizliğin giderilmesi için vergiler artırılabilecektir bu da yatırımları azalttığı için büyüme azalacaktır. Aslında bu görüş sosyal devletin var olduğu durumlar için geçerlidir. Yani devlet sosyal devlet ise eşitsizlikler artarsa büyüme azalacaktır. Devletin sosyal devlet olmadığı durumda eşitsizlik söz konusu olduğunda vergiler azaltılabilir bu durumda tasarruflar ve yatırımlar artacaktır ve büyüme tetiklenecektir. Bir başka deyişle devlet sosyal devlet değil ise eşitsizlikler arttıkça büyüme artabilir.

Alesina ve Perotti ise gelir dağılımı ve büyüme teorileri açıklamışlardır ve gelir eşitsizliği ile büyüme arasındaki ilişkiyi sosyo-politik çerçevede incelemişlerdir. Gelir dağılımı-büyüme ilişkisi 3 kanalla açıklanmıştır: İlk kanal için kaynak dağılımı bozuk olan toplumlarda kişiler rant kollayıcı faaliyetlere yönelirler. Bu faaliyetler nedeniyle yatırımlarda düşüş meydana gelecektir ve dolayısıyla ekonomik büyüme azalacaktır. Kısacası gelir dağılımı eşitsizliğinin yüksek olduğu ülkelerde sosyal problemler ortaya çıkacaktır ve dolaylı yollardan ekonomik büyüme zarar görecektir. İkinci kanal mali kanallardır. Mali kanallarda gelir dağılımının büyüme üzerindeki etkisi kamu harcamaları ve vergileme yoluyla olmaktadır. Gelir dağılımının bozuk olduğu ülkelerde nüfusun çoğunluğunu oluşturan yoksul kesim yüksek oranlı vergi politikasını destekleyecektir. Hükümetler oy kaygısı nedeniyle mali politikalarını yüksek vergiden yana kullanacaklardır. Vergi oranının yükselmesi sonucunda

sermayenin vergi sonrası marjinal ürününü azalacaktır, getiride düşüş olacağı için kârlılık azalacaktır. Yatırımları tetikleyen unsur kâr güdüsü olduğu için kârlardaki düşüş yatırımları olumsuz yönde etkileyecektir. Tüm bu süreçlerin sonunda ekonomik büyüme azalacaktır. Gelir dağılımı eşitsizliği mali kanallarla ekonomik büyümeyi ters yönde etkileyecektir. Üçüncü kanal ise politik kanallardır. Politik istikrarsızlık kanalı gelir eşitsizliğinin sosyal huzursuzluklara etkisi üzerinde durur. Birincisi gelir dağılımından politik istikrarsızlığa, diğeri politik istikrarsızlıktan büyümeye doğru olan iki bağlantı vurgulanmıştır. Gelir dağılımı eşitsizliğinin fazla olduğu bir ülkede politik ve sosyal istikrarsızlık fazladır. Kişiler arasındaki maddi farklılıklar yoksulları rahatsız edecek boyuta ulaştığında sosyal yapıda bozulmalar meydana gelecektir. Bu nedenle gelir dağılımındaki iyileşme sosyo-politik istikrarsızlığı azaltacaktır. Böylece yaratılan güven ortamından dolayı yatırımlar da artışı meydana gelecektir. Yatırımlardaki artış ekonomik büyümeyi destekleyecektir. Alesina ve Perotti'nin çalışmasından çıkarılabilecek sonuç şudur; gelir eşitsizliği ile büyüme arasında ters yönlü bir ilişki mevcuttur. (Selim, 1997).

Persson ve G. Tabellini yaptıkları deneysel çalışmada, 1960–1985 yıllarında ABD ve bazı Avrupa ülkelerini için gelir dağılımının büyüme için zararlı olup olmadığını teorik bir model kurarak incelemiştir. Çalışmanın sonucunda demokratik rejimlerde adaletsiz gelir dağılımının büyümeyi olumsuz yönde etkilediği sonucuna varmaktadırlar, bir başka deyişle gelir eşitsizliği ile büyüme arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu savunmuşlardır. Ayrıca yeniden dağıtımın ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği yönünde bir sonuca ulaşılmıştır ancak bu sonucun güvenilirliğinin yüksek olmadığına vurgu yapılmıştır (Persson ve Tabellini, 1991).

Galor ve Zeira gelir dağılımının beşeri sermaye üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla yaptıkları çalışmada ayrıca kredi piyasalarındaki aksaklıklar, beşeri sermayenin dağılımındaki sorun, başlangıç eşitsizlik seviyesinin toplam çıktı miktarını yani büyümeyi nasıl etkilediği konusuna da değinmişlerdir. Son olarak ülkelerin neden farklı büyüme sergilediklerini de araştırmışlardır. Bu çalışmada da eşitsizliğin düşük olduğu ülkelerde ekonomik büyümenin arttığı, eşitsizliğin yüksek olduğu ülkelerde ise azaldığı gösterilmiştir. Ülkelerin başlangıçtaki gelir dağılımı eşitsizliklerinin büyümelerini etkilediğini dile getirmişlerdir. Başlangıçta gelir dağılımı bozuk olan ülkeler gelir dağılımı daha düzgün olan ülkelere göre büyümeleri daha düşüktür. Ayrıca refah seviyesi daha yüksek olan bireylerin beşeri

sermayeden daha çok yararlanabildikleri ve bu nedenle böyle bir grubun çoğunlukta olduğu ülkelerde ekonomik büyümenin gerçekleşmesinin daha kolay olduğuna değinilmiştir (Galor ve Zeira, 1993).

Christiaensen ve diğerlerinin 2002 yılında yaptıkları çalışmada çeşitli Afrika ülkeleri için 1990–1999 yılları arasındaki ekonomik büyüme, gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk konusu araştırılmıştır. Yapılan deneysel çalışmada panel veri ve yatay kesit verisi kullanılmıştır. Çalışmaya göre Afrika'daki ülkeler birbirlerinden farklı ekonomik göstergelere sahiptirler. Bazıları ekonomik büyüme sergilerken bazıları şiddetli ekonomik daralma sürecindedirler. Ayrıca çalışmada eşitsizliğin yüksek olduğu bölgelerde ekonomik büyümenin zorlaştığına vurgu yapılmıştır. Çalışmanın son bölümünde uygulanması gereken makro ekonomik politikalar için önerilerde bulunulmuştur. Özellikle hükümetlerin kararlı tutumlarının önemli olduğu, tarımsal kesim için reformlar yapılması ve verimliliğin artırılması, bölgelere özel programların uygulanması gerektiği üzerinde durulmuştur (Christiaensen, vd., 2002).

Pardo-Beltran (2002), hem büyümenin gelir dağılımı üzerindeki etkisini, hem de gelir dağılımının büyüme üzerindeki etkisini ölçmeye çalışmıştır. Gelir dağılımının büyüme üzerinde etkisi olduğunu fakat bu ilişkinin dinamik olduğunu ve lineer olmadığını savunmuştur. Gini katsayıları ile 1960–85 dönemi kişi başına GSYİH büyüme oranları arasında istatistiksel açıdan güvenilir negatif ilişki bulmuştur (Oğuş, 2005).

Yukarıdaki örneklerde gelir dağılımı eşitsizliğinin büyüme üzerinde negatif etkisi bulunduğunu göstermektedir. Bir başka değinilmesi gereken nokta da ülkelerin büyüme öncesindeki başlangıç eşitsizlik seviyeleridir. Başlangıçta gelir dağılımı kötü olan bir ülkede büyümenin faydaları topluma yansımaları da eşitsiz bir biçimde gerçekleşmekte olduğu gözlemlenmiştir. Gelir dağılımları daha eşit olan ülkelerde büyüme sonucunda elde edilen getirinin dağılımı da daha adil olmaktadır. Aşağıdaki örneklerde ise gelir dağılımı eşitsizliğinin büyüme üzerinde olumlu etkisi olduğu görüşü savunulmaktadır.

İkinci dünya savaşı sonrasında gelir dağılımı eşitsizliğinin yatırımları tetiklediği ve büyümeyi teşvik ettiği yönünde görüşler öne sürülüyordu. Başlangıçta katlanılan eşitsizlik daha sonradan büyüme ile sonuçlanacak ve bunun getirilerinden yoksullarda faydalanacağını ileri sürüyorlardı. Bu görüş hem Sızma teorisiyle hem de

Kuznets hipoteziyle oldukça örtüşmektedir. Ancak ilerleyen yıllarda yapılan çalışmalarda bu görüşün aksi yönünde ya da böyle bir ilişki öne sürülemeyeceği yönünde sonuçlar elde edilmiştir.

Klasik ve Neoklasik görüşlere göre gelir dağılımındaki eşitsizlik ne kadar artarsa tasarruflar da o ölçüde artar ve böylece sermaye birikimi ve dolayısıyla iktisadi büyüme artar. Ücretlerin tümü tüketime ayrılacağından sermaye birikimine ilave katkıda bulunma olanağı sadece karlardadır. Diğer taraftan, yoksullar zenginlere kıyasla daha fazla tüketim eğilimine sahiptirler ve bu nedenle tasarruf yapma imkânları yüksek gelir grubuna göre çok azdır. Bu nedenle gelirden meydana gelecek artışlar tasarrufları, sermaye birikimini ve dolayısıyla iktisadi büyümeyi artırır. Yani eşitsizlik büyüme ile pozitif bir ilişkiye sahiptir.

Forbes 1960- 1990 yıllarını kapsayan ve birçok ülkeyi içeren çalışmasında panel veri yönteminden yararlanmıştır. Çalışmanın amacı gelir dağılımı eşitsizliği ve büyüme arasında tahmin edildiği gibi negatif bir ilişki olup olmadığını araştırmaktır. Forbes yaptığı çalışmasında kısa ve orta dönemde tahmin edilenin aksine, eşitsizlik arttığında ekonomik büyümenin de arttığını göstermiştir. Ancak kurduğu modelin kendi örneklemi için oldukça güvenilir sonuçlar verse de yoksul ülkelerin verilerinin sorunlu olmasının nedeniyle bu ülkeler için uygulanmaması gerektiği uyarısında bulunmuştur ve uzun dönemde bu ilişkinin pozitif de çıkabileceği konusuna dikkat çekmiştir. Bu ilişkinin pozitif yönlü çıkması konusunda yorumda bulunmazken gelir dağılımı büyüme konusunda daha ayrıntılı çalışmalara gereksinim olduğunu belirtmiştir. (Forbes, 2000).

Barro yaptığı çalışmasında 1965–95 yıllarını üç bölüme ayırarak kişi başı reel gelirin nasıl değiştiğini hükümet harcamaları, enflasyon, yatırımlar gibi çeşitli değişkenlerle panel veri yöntemiyle açıklamaya çalışmıştır. Çalışma sonucunda kişi başı gelirin 2000\$ ın altında olan ülkelerde eşitsizlik arttıkça ekonomik büyümenin azalacağı, kişi başı gelirin 2000\$ ın üstünde olan ülkelerde ise eşitsizlik arttıkça ekonomik büyümenin arttığı sonucuna varılmıştır. Bu yönüyle Kuznets hipotezi ile benzerlik gösterdiğine dikkat çekilmiştir. Barro çalışmanın sonucunda eşitsizliğin büyüme üzerinde olumlu ya da olumsuz bir ilişki olduğunun söylenemeyeceğini, eşitsizlik ve büyüme arasında anlamlı bir ilişki olmadığını vurgulamaktadır. Ayrıca yoksul ülkelerde gelir dağılımı eşitsizliğinin düzeltilmesi gerektiğini belirtir (Barro,2000).

Weede ise yaptığı çalışmasında (1997), Persson ve Tabellini (1994) ve Alesina ve Rodrik (1994)'in bulgularını sorgulamış, bu çalışmalarda kullanılan örneklemelerin yüksek ölçüm hatası içeren verilerden etkilendiğini göstermiş ve gelir dağılımı ve büyüme arasında bir ilişki olmadığını savunmuştur(Oğuş, 2005).

Verilen örneklerden de görüleceği gibi gelir dağılımı eşitsizliğinin büyüme üzerindeki etkisini açıklamak için yapılan araştırmalar farklı sonuçlar vermektedir. Bunun nedeni Forbes'a göre farklı ülkelerin, örneklemelerin ve değişkenlerin kullanılması, ihmal edilen değişkenler ve verilerin kalitesinden kaynaklanmaktadır. Banerje ve Duflo ise bu durumu büyüme hızının düşük olması ve eşitsizlikteki değişimin bir sonraki dönemde gerçekleşmesi şeklinde açıklamaktadır (Banerje ve Duflo, 2003).

Gelir dağılımı eşitsizliğinin büyüme üzerinde farklı etkilerinin olduğu çalışmalar yapılsa da genel eğilim eşitsizliğin büyümeyi olumsuz etkilediği yönündedir. Özellikle başlangıçtaki gelir dağılımı eşitsizliği seviyesinin ülkelerin büyümelerini etkilediği vurgulanmıştır.

2.4.3 Ekonomik büyümenin yoksulluk üzerindeki etkisi

Gelir dağılımındaki eşitsizlik, yoksulluk sorununun açıklanmasında önemli bir göstergedir. Ekonomik büyüme ile birlikte yoksulluğun temel bileşenleri olarak gösterildiği çalışmalar literatürde yer almaktadır. Gelir dağılımının büyüme üzerindeki etkisi ele alınırken nispeten eşitlikçi dağılıma sahip ülkelerin sosyal çatışmalardan uzak olduğu için, ekonomik açıdan daha başarılı olduğuna değinilmiştir. O halde gelir dağılımının adaletsiz olduğu bir ortamda sağlanacak büyümenin, yoksulluğu olumsuz etkilemesi ve hatta körüklemesi beklenebilir. Başlangıçtaki eşitsizlik düzeyi arttıkça yoksulluk oranının büyümeye tepkisi azalmaktadır. Örneğin, daha eşit bir dağılıma sahip Güneydoğu Asya ülkelerindeki hızlı büyüme yoksulluğu azaltırken Latin Amerika da benzer etkiyi yaratmamıştır.

Türkiye ve Hindistan örnekleriyle yoksulluk konusunu inceleyen Önder ve Şenses, büyümenin yoksulluk oranlarına etkisini gözlemek amacıyla Hindistan örneğini için çalışmalarında ayrıştırma yöntemi kullanmışlardır. 1983–84 ve 1993–94 yılları arasındaki dönemde yoksulluk oranlarının düşmesinde hem büyümenin hem de yeniden dağılımın katkısı olduğunu, 1993–94 ve 1999–2000 döneminde yeniden dağılım etkisinin yoksulluk azaltıcı özelliğini yitirip bizzat yoksulluk yaratan bir

konuma geldiği gözlemlenmiştir. Yüksek büyüme hızlarının gözlemlendiği liberasyon döneminde gelir dağılımının özellikle kentsel alanlarda yoksulların aleyhine bir gelişme göstererek bozulması bu sonuçta etkili olduğunu belirtmişlerdir (Önder ve Şenses, 2004).

Yoksulluk üzerine geniş ve detaylı bir araştırma yapan Şenses (2006) çalışmasında gelir dağılımı ve yoksulluk konusuna da yer vermiştir. Şenses'e göre gelir dağılımındaki-ücretlerdeki eşitsizliklerin ve işsizliğin azaldığı, reel ücretlerin arttığı bir büyüme süreci yoksulluğu azaltmakta etkili olduğunu vurgulamıştır. Güney Kore'nin 1965–80 yıllarında gerçekleştirdiği toprak reformu ile gelir dağılımını eşitsizliğini aşağıya çektiğini böylece yoksulluğun azaltılmasında büyük bir başarı gösterdiğini belirtmiştir. Verdiği bir başka örnek ise Fildişi Sahilleri için yapılan çalışmadır. Çalışmada yoksulluk düzeyinin gelir dağılımındaki değişikliklere çok duyalı olduğunu göstermiştir. Diğer örnek ise ABD için yapılan çalışmada, yoksulluk oranı açısından gelir dağılımı eşitsizliğinin ortalama gelir kadar önemli olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Yaptığı incelemeler sonucunda gelir dağılımının, yoksulluğun düzeyini ve zaman içindeki eğilimini belirlemede etkili olduğu sonucuna varmıştır (Şenses, 2006)

Ravallion 2004 yılında yaptığı çalışmasında gelir dağılımı ve yoksulluk arasındaki ilişkiye de değinmiştir. Çalışmanın amacı yoksul yanlısı büyümeyi incelemektir. Yoksul yanlısı büyümenin tanımı, nasıl ölçülebileceği, yoksul yanlısı büyümeyi etkileyen faktörlerin neler olduğu konusuna yer vermiştir. Geliştirdiği yoksul yanlısı büyüme ölçüsü için Çin ve Hindistan hane halkı verilerini kullanmıştır. Veriler 1990–2000 yıllarını kapsamaktadır. Çalışmada gelir dağılımı ve yoksulluk konusuna da yer verilmiştir. Araştırmasında eşitsizliğin az olduğu ülkelerde %1'lik gelir artışı yoksulluğu %4 azaltırken, eşitsizliğin yüksek olduğu ülkelerde %1'lik gelir artışı yoksullukta sadece %0,6 bir düşüş sağladığını ortaya koymuştur. Eşitsizliği azaltmadan büyümenin yoksulluğu azaltmada etkisiz bir araç olduğunu belirterek eşitsizliğin yoksulluk üzerindeki etkisine dolaylı yoldan yaklaşmıştır (Ravallion, 2004).

Lopez'in 2006 yılında yaptığı çalışması büyüme ve gelir dağılımı eşitsizliğinin yoksulluk üzerindeki etkisini konu edinmiştir. Büyüme, gelir dağılımı eşitsizliği, yoksulluk kavramlarının karşılıklı ilişkileri geniş bir literatür araştırmasıyla örneklendirilerek incelenmiştir. Bu çalışmasında Serven'le 2004 yılında yaptığı

alışmasından da örnek verir. Çalışma sonucuna göre eşitsizlik yoksulluğun azaltılmasını engellemektedir. Eşitsizlik veri alındığında ise yoksul ülkelerdeki yoksulluktaki değişim büyük ölçüde büyümeyle ilişkilidir. Zengin ülkelerde ise büyüme yoksulluktaki değişimin küçük bir kısmını açıklarken eşitsizliğin açıklama gücü %17-%37 arasında değişmektedir.

Lopez çalışmasında ayrıca artan gelir dağılımı eşitsizliği büyümeyi olumsuz yönde etkilemenin yanında büyümenin yoksulluğu azaltmadaki etkisini de düşürdüğünü vurgulamıştır. Genel olarak, yüksek gelir dağılımı eşitsizliğine sahip ülkelerin, yoksulluğu azaltma konusunda glklerle karşılaştığını belirmiştir. Bu lkeler, eşitsizliğin az olduğu ülkelere kıyaslandığında yoksulluğu aynı oranda azaltabilmek için ya daha hızlı büyümeye ya da daha fazla zamana ihtiyaç duyduğunu ortaya koymuştur. 1990 sonrasında bir alt grup orta gelirli ülke, yoksulluğu belirli bir ölçüde azaltabilmek için, 1990 öncesindeki döneme kıyasla yaklaşık olarak üç kat büyüme oranına sahip olmak zorunda olduğunu ifade etmiştir (Lopez, 2006).

Gelir dağılımı ve yoksulluk konusunu inceleyen araştırmalardan bir tanesi de Klasen'a aitti. Klasen çalışmasında yoksul yanlısı büyüme üzerinde o güne kadar yapılmış çalışmalara yer vermiştir. Yapılan tanımlama ve geliştiren ölçüler için eleştirilerde bulunmuştur. Yoksul yanlısı büyümenin gerçekleştirebilmesi için çeşitli konularda politikalar ne sürmüştür. Klasen incelediği örneklemeler için gelir, seçilen bütün yoksulluk ölçülerine göre, dağılımdaki eşitsizliğin büyümenin yoksulluk üzerindeki olumlu etkisini azalttığını gösterir. Ayrıca Rodrik'e(1999) göre eşitsizliğin düşük olduğu ülkeler dışarıdan gelen şokların ve sosyal çatışmaların üstesinden daha rahat geliyorlar (Klasen, 2003). Kısacası gelir dağılımındaki eşitsizliğin düşük olmasının yoksulluğa  açıdan katkı sağlamaktadır. İlki doğrudan yoksulluğun azalmasını sağlaması, ikincisi büyümeyi artırması ve sonuncusu büyümenin yoksulluğu azaltmasına dolaylı yoldan yardım etmesidir.

Yapılan alışmalar göz önüne alındığında gelir dağılımı eşitsizliği artığında yoksulluğu doğrudan artırmaktadır. Ayrıca büyümeyi olumsuz etkileyerek ya da büyümenin olumlu etkilerini azaltarak dolaylı olarak yoksulluğu artırmaktadır. Buna ek olarak hızlı büyüme sürecinde olan ülkelerde eşitsizlik artıyorsa büyüme yoksulluğu azaltmayabilir hatta artırabilir. Gelir dağılımının bozuk olduğu bir ortamda gerçekleşecek olan büyüme sürdürülebilir olmaktan uzaktır. Bu nedenle

yoksullukla mücadelede gelir dağılımı eşitsizliğini azaltmak önemli bir rol oynamaktadır.

Özet olarak yoksullukla mücadele edebilmek için, öncelikle adil bir gelir dağılımına ve sürdürülebilir ekonomik büyümeye gereksinim vardır.

2.4.4 Gelir dağılımı eşitsizliğinin yoksulluk üzerindeki etkisi

Son yıllarda yoksullukla mücadele konusunda ilgi büyüme üzerinde odaklanmıştır. Ekonomik büyüme ile yoksulluğun azaltılması arasında önemli bir ilişki olduğu düşünülmektedir. Özellikle sürekli büyümenin yoksullukla mücadelede dikkate alınması gereken en önemli etken olduğu vurgulanmıştır. Çin'in gösterdiği hızlı büyüme ise mutlak yoksulluğun azaltılması için örnek olarak gösterilmektedir.

Fields'ın (1994) makalesinde çoğu iktisatçının büyümeyi yoksulluğu azaltan bir etmen olarak gösterdiğini ancak pek popüler olmasa da büyümenin yoksulluğu artırabileceği yönünde görüşler de bulunduğunu veya sızma teorisini destekleyen çalışmaların da olduğunu belirtmiştir. Fields bu noktadan hareketle büyümenin yoksulluk üzerinde nasıl bir etkisi olduğunu incelemiştir. Bunun için gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülke için yatay kesit verisinden yararlanmıştır. Çalışmaya göre 1970'lerde on üç ülke için yapılan araştırmada yoksulluk on ülkede azalırken üç ülkede arttığı gözlemlenmiştir. Bu ülkelerden sadece Filipinlerde ekonomik büyüme gerçekleşirken yoksulluğun arttığı gözlemlenmiştir. 1979'larda yapılan araştırmaya göre gelişmiş yirmi ülkede en fakir %60 ve en zengin %40'lık kesim için ekonomik gelişme söz konusu iken hem fakir hem de zenginlerin reel gelirleri artmıştır. 1980'deki bir çalışma on yedi gelişmiş ülke için ekonomik gelişmenin yoksulluğu azalırken, ekonomik durgunluğun söz konusu olduğu durumlarda ise yoksulluk artmıştır. Ayrıca büyüme arttıkça yoksulluk düzeyinin azalışına Çin ve Güney Kore uygulamalı araştırmalar sonucunda doğrulanmıştır. Ancak ekonomik büyüme yoksulluğu büyük bir çoğunlukla azalsa da böyle bir genelleme yapılamayacağına çünkü bazı durumlarda fakirlerin bu büyümeden yararlanamadıklarını vurgulamıştır. Ekonomik büyüme ülkenin ortalama olarak yoksulluğunu azalsa da nüfusun alt grupları ya da belirli bir bölge bu gelişmeden mahrum kalabildiğine değinmiştir. Bu duruma örnek olarak Brezilya ve Güney- Güneydoğu Asya verilmiştir. Yoksulluğun azaltılabilmesi için istihdamı, tarımsal üretkenliği, kamu hizmetlerini artıracak bir büyümeye gereksinim duyulduğunu belirtmiştir (Fields, 1994b).

Dolar ve Kraay'ın 2002 yılında yaptıkları çalışmalarının amacı büyümenin yoksulluk üzerindeki etkisini incelemektir. Bunun için 1960–2000 yıllarını kapsayan 92 ülke yatay kesit verisi ile deneysel bir çalışma yapmışlardır. Bölgelere, zamana, gelir seviyelerine ve büyüme oranlarına göre analizler yapılmıştır. Daha sonra ülkelerin ortalama gelirlerindeki büyüme oranlarındaki farklılıkların nereden kaynaklandığını açıklamaya çalışmışlardır. Yoksulları toplumun gelir seviyesine göre en alt %20'lik kesimi olarak adlandırmışlardır. Bu kesimin gelirindeki artışı etkileyen faktörler araştırmışlardır ve uluslararası ticari serbestlik, kanunlara bağlılık, finansal piyasaların gelişmişlik düzeyinin gelir artışı üzerinde etkileri olduğu sonucuna varmışlardır. Çalışmasında, ortalama gelir seviyesini arttıran bir ekonomik büyüme politikasının yoksulları olumlu yönde etkileyeceği gösterilmiştir. Ancak büyümenin yoksulların durumunu tamamen iyileştirdiğine dair yeterli kanıtlarının olmadığını yoksulların durumundaki iyileşmenin ancak toplumun diğer kesimlerindeki iyileşme kadar olduğunu da belirtmişlerdir (Dolar ve Kraay, 2001).

Kraay'ın 2004 yılında yaptığı çalışmanın amacı yoksul yanlısı büyüme ile ilgili bir tanım oluşturmak ve yoksulluğu bileşenlerine ayırmaktır. Bu amaçla birçok ülkeyi kapsayan 1980–1990 hane halkı verisinden yararlanmıştır. Çalışmaya göre kısa dönemde yoksulluktaki değişimlerin %50 sinin, orta ve kısa dönemde ise %66-%90'ının ortalama gelirdeki büyüme ile açıklanabileceğini ifade eder. Ayrıca göreceli gelir artışının yoksulluğu azalttığı sonucuna ulaşmıştır. Ancak yoksulluğu azaltmada ortalama gelir artışının yeterli olmayacağını da vurgular.(Kraay, 2004).

Klasen'in 2003 yılında yaptığı çalışmasında yoksul yanlısı büyüme üzerinde o güne kadar yapılmış çalışmalara yer vermiştir. Yapılan tanımlama ve geliştirilen ölçüler için eleştirilerde bulunmuştur. Yoksul yanlısı büyümenin gerçekleştirilebilmesi için makro ekonomik istikrar, özelleştirme, serbest ticaret, tarım ve sanayi üretimi, gelir-cinsiyet-bölgesel ayrımcılık, beşeri sermaye gibi konularda politikalar öne sürmüştür. Çalışmada teorik bir model ya da deneysel analiz bulunmamaktadır. Klasen çalışmasında sürekli büyümenin uzun dönemde genellikle yoksulluğu azalttığını dile getirmiştir. Kısa dönemde ise büyümenin yoksulluk üzerindeki etkisinin çok az olduğunu ya da yoksulluğu olumsuz etkileyebileceğini söylemiştir(Klasen, 2003).

Lopez'in 2006 yılında yaptığı çalışması büyüme ve gelir dağılımı eşitsizliğinin yoksulluk üzerindeki etkisini konu edinmiştir. Büyüme, gelir dağılımı eşitsizliği, yoksulluk kavramlarının karşılıklı ilişkileri geniş bir literatür araştırmasıyla

örneklendirilerek incelenmiştir. Bu çalışmanın sonucunda Lopez büyüme-yoksullukla mücadelenin temel etkenlerinden olduğunu ve literatürün bu konuda fikir birliğinde olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca eşitsizliğin azaltılmasıyla büyüme-yoksulluğu azaltmada daha etkili olduğunu da ifade etmiştir (Lopez, 2006).

Büyüme gelir dağılımı üzerinde net bir etki göstermezken yoksulluğun azaltılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Yoksullar uygulanan yanlış ekonomik politikalar, bölgeler arası farklılık, enflasyon gibi nedenlerle ekonomik büyümenin faydalarından yararlanamayabilirler hatta ekonomik büyüme ile görece olarak daha da yoksullaşabilirler. Bu gibi örneklere sıkça rastlanmasa da ekonomik büyümenin yoksulluğu azalttığı gibi bir genelleme yapılamayacağını doğrular. Ancak ekonomik büyümenin yoksulluğu azaltmada olumlu bir rol oynadığı genel kabul görmektedir. Bu noktada önemli olan yoksulların büyümeden mümkün olduğunca çok yararlanmalarını sağlamaktır. Son zamanlarda böyle bir büyümenin nasıl gerçekleştirileceği üzerine sıkça araştırmalar yapılmaktadır. Bu araştırmalar büyüme, yoksulluk, gelir dağılımı literatüründe “yoksul yanlısı büyüme” konusu altında incelenmektedir.

3. GELİR DAĞILIMI VE YOKSULLUK ÖLÇÜLERİ

3.1 Gelir Dağılımının Tanımı

Gelir dağılımı, bir ekonomide belli bir dönemde yaratılan gelirin kişiler, toplumsal gruplar ve üretim faktörleri arasında bölüşülmesini ifade etmektedir. Gelir dağılımı genellikle iki anlamda ele alınır: birincisi, ulusal gelirin emek, sermaye ve doğal kaynaklar gibi temel üretim faktörleri arasındaki bölüşümü ifade eden fonksiyonel gelir dağılımıdır. Bir başka deyişle fonksiyonel gelir dağılımı, gelirin ücret yani emek geliri, rant, faiz, kâr gibi emek dışı gelir biçimindeki dağılımını ve gelirin farklı sosyal kesimler arasındaki paylaşımını gösterir. Gelir dağılımının ele alınan ikinci anlamı ise ulusal gelirin nüfus veya hanehalkı birimleri arasındaki dağılımını esas alan kişisel gelir dağılımıdır. Kişisel gelir dağılımında önemli olan nokta elde edilen gelirin kaynağı ya da bileşimi değil, miktarıdır (Ünsal, 2004). Kişisel gelir, kişi veya hanehalkı birimlerinin belirli bir yılda sağladıkları toplam kazançları ifade eder. Kişisel gelirin temel kaynağı emek ve sermaye gelirleridir bunlar hükümetin sağlamış olduğu transfer gelirlerini de eklemek gerekir. Kişisel gelir dağılımı, ulusal gelirin, nüfus veya hanehalkı yüzdelere göre dağılımını ifade eder. Burada söz konusu olan gelir, kullanılabilir kişisel gelirdir. Kullanılabilir kişisel gelir, kişisel gelirler toplamından ödenen vergilerin çıkartılmasından sonra elde edilen kısımdır. Dolayısıyla kişisel gelir dağılımını, vergi sonrası toplam kişisel gelirin dağılımı biçiminde düşünülmesi gerekir.

Gelir dağılımını belirleyen faktörler, üretim araçları mülkiyeti, kamu hizmetlerinin dağılımı, işgücü hareketliliği, politik tercihler, sendikal hakların yaygınlığı ve kullanımı şeklinde gösterilebilir. Gelir dağılımını etkileyen bu faktörlerin gelir dağılımı eşitsizliklerinin de bir nevi kaynağını oluşturduğu söylenebilir. Gelir dağılımı eşitsizliği çok yönlü bir olgudur. Bir ülkedeki gelir dağılımı eşitsizliklerinin birçok nedeni olabilir ve bunların bir kısmı sadece o ülkeye özgü olabilir. Ekonomilerde gelir dağılımı dengesizliklerine yol açan bazı önemli nedenlere; kişilerin yeteneklerinin farklı olması ya da eğitim, öğretim gibi beşeri sermayelerinin farklı olması, servet dağılımının eşitsiz olması, zevklerdeki ve risk alma

düzeylerindeki farklılaşmalar, cinsiyet, ırk, dil, din gibi ayrımcılıklar, kişileri etkileyen çevre koşulları gibi durumlar örnek gösterilebilir. Ayrıca bu durumlara enflasyon, işgücünün kırsal-kentsel dağılımı, kayıt dışı ekonomik faaliyetler de eklenebilir.

Gelir dağılımı konusuna tarihsel bir açıdan bakıldığında ise Adam Smith ve David Ricardo'nun ulusal gelirin işçiler, sermaye sahipleri ve toprak sahiplerinden oluşan üç büyük sosyal sınıf arasındaki dağılımıyla ilgilendikleri görülür. Onların başlattığı bu geleneğe göre üretim faktörleri emek, sermaye ve toprak olarak gruplandırılmakta ve her faktörün getirisi, ilgili sosyal sınıfın getirisi olarak ele alınmaktadır. Smith ve Ricardo geliştirdikleri teorilere dayanarak, toplum ilerledikçe toprak sahiplerinin görece olarak zenginleşeceği ve sermaye sahiplerinin yoksullaşacağı öngörüsünde bulunmuşlardır. Karl Marks'ın yaklaşımı ise tamamen farklıdır. Marks'a göre büyüme ile birlikte sermaye sahipleri görece olarak daha zenginleşirken, işçilerin yoksulluğu artacak ve bu süreç kapitalist sistemin çöküşüyle sonuçlanacaktır.

19. yüzyıldaki bu tartışmalar bugün fonksiyonel gelir dağılımı altında incelenmekle birlikte günümüzde çoğunlukla ilgilenilen konu kişisel gelir dağılımıdır. Kişisel gelir dağılımının ön plana geçmesinin nedeni, kişilerin refah düzeylerini göstermede daha geçerli bir ölçüt oluşturmasıdır. Çünkü bir kimse, emeği ile çalışırken, bir miktar sermaye ve toprak geliri de elde edebilir. Bu şekilde kişiler aynı anda değişik türden faktör gelirlerine sahip olabilirler. Fonksiyonel gelir dağılımı, aynı kişi veya hanehalkı biriminde toplanan farklı türden faktör gelirlerini göstermez (Seyidoğlu, 2006).

Gelir dağılımının bozuk olduğu toplumlar; kötü beslenme, düşük eğitim ve kültür seviyesi, hijyenik olmayan çevre ve sağlık koşulları, yoksulluk gibi sorunlarla karşı karşıyadır. Gelir dağılımındaki bu bozukluk diğer tarafta lüks tüketim, gösterişli hayat tarzları gibi uç noktalar yaratır. Gelir dağılımındaki bu uçurum toplumda sosyal problemlere, hukukun üstünlüğüne ve insan haklarına olan bağlılığın ortadan kalkmasına neden olabilmektedir.

Sosyal problemlerin azaltılması, daha huzurlu ve mutlu bir toplum oluşturması için gelir dağılımındaki eşitsizlik azaltılarak daha adil bir paylaşım sağlanmalıdır.

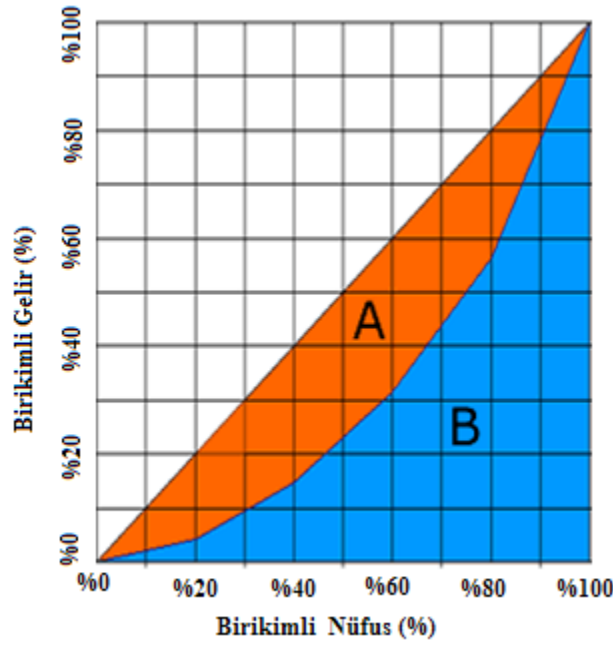
3.2 Gelir Dağılımı Eşitsizliği Ölçüleri

Çeşitli sosyal sınıfların yaşam koşulları ve hayat standartları arasındaki fark, eşitsizlik olarak tanımlanabilir. Gelir eşitsizliği ise, belirli bir orandaki nüfus diliminin ulusal gelirden aldığı pay ile aynı orandaki başka bir nüfus diliminin ulusal gelirden aldığı pay arasındaki farklılığı göstermektedir. Gelir dağılımı eşitsizliğini ölçmek için değişik ölçüler geliştirilmiştir. Bu ölçülere, değişim aralığı, aralık ölçüsü, göreceli ortalama sapması, standart sapma, varyans, logaritmik varyans, değişim katsayısı, Gini katsayısı, yüzde payları, Lorenz eğrisi, Pareto katsayısı ve Atkinson eşitsizlik ölçüsü örnek olarak verilebilir.

Gelir dağılımlarında, değişkenliğin fazla olması gelir dağılımlarındaki eşitsizliğin fazla olduğunu göstermektedir. Çünkü gelir grupları arasındaki gelir farklılıklarının fazlalığı, gelir dağılımlarındaki değişkenliği yaratmaktadır.

3.2.1 Lorenz eğrisi

Gelir dağılımı eşitsizliğinin çizim ile gösterilmesinde kullanılan Lorenz eğrisini Amerikalı istatistikçi Max Lorenz (1905) geliştirilmiştir. Lorenz eğrisi, gelir dağılımı çalışmalarında yaygın olarak kullanılan ve bazı gelir dağılımı eşitsizliği ölçülerinin hesaplanmasında temel alınan grafik ile gösterim şeklidir. Eğri oluşturabilmek için bireyler veya hane halkları gelirlerinin büyüklüğüne göre en küçükten başlayarak büyüğe doğru sıralanır. Lorenz eğrisinin yatay ekseninde bu şekilde sıralanmış birey veya hane halklarının elde ettikleri gelirin birikimli yüzde payları yer alır.

Şekil 3.1: Lorenz Eğrisi

Şekil 3.1’deki köşegen üzerindeki her noktada, nüfus yüzdesi ile bu nüfusa karşılık gelen gelir yüzdesi birbirine eşittir. Birey veya hane halklarının nüfus içindeki yüzde paylarının gelirden aldıkları yüzde paylara eşit olduğu bu noktalardan oluşan ve eksenlerle 45°’lik açı yapan bu doğru “tam eşitlik doğrusu” olarak isimlendirilir. Sol alt köşeden başlayıp önce yatay, sonra dikey eksen boyunca ilerleyen ters L biçimindeki iki doğru parçasının konumu tam bir eşitsizlik durumunu belirtir. Lorenz eğrisi bu ikisi arasında yer alır. Bu nedenle gelir dağılımı eşitliğe yaklaştıkça Lorenz eğrisi de tam eşitlik doğrusuna yaklaşır. Aksine Lorenz eğrisinin tam eşitlik doğrusuna uzak bir yerde bulunması, gelir dağılımının eşitlikten uzaklaştığı anlamına gelir.

Gelir dağılımında eşitsizlik var olduğu sürece, en alt gelir grubu, örneğin nüfusun en az gelirli %20’si, toplam gelirin %20’sinden azını alacaktır. Nüfusun en yüksek gelirli %20’si ise toplam gelirin %20’sinden büyük bir kısmını alacaktır. Bu nedenle Lorenz eğrisi her zaman tam eşitlik doğrusunun altında yer alır(Gürsel vd., 2000).

3.2.2 Gini katsayısı

Gelir dağılımı eşitsizliği ölçülerinden en yaygın olarak kullanılanı Gini katsayısıdır. Gini katsayısı, İtalyan istatistikçi Corrado Gini tarafından geliştirilmiştir. Lorenz eğrisi gösteriminden elde edilen Gini katsayısı, eşitsizlik düzeyini tek bir sayı ile

ifade ederek çeşitli gelir dağılımlarının karşılaştırılmasını sağlar (Gürsel vd., 2000). Gini katsayısının hesaplanması Tablo 3.1 deki taralı 'A' ve 'B' alanları kullanılarak $G=A / (A+B)$ şeklinde hesaplanır. Ayrıca

$$G = \frac{1}{2n^2\mu} \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n |X_i - X_j| \quad (3.1)$$

(3.1)'deki formül kullanılarak Gini katsayısı hesaplanabilir. Bu formülde X geliri, n kişi sayısını ve μ ortalama geliri göstermektedir.

Gini katsayısı '0' ile '1' arasında değer alabilir. Bir toplumda gelir adaletli olarak paylaşılmışsa (herkes eşit gelir elde ediyorsa) Gini katsayısı '0' değerine yaklaşır, toplumdaki gelirlerin dağılımı bozuldukça Gini katsayısı '1' değerine yaklaşır. Gini katsayısının artması eşitsizliğin arttığını, azalması ise eşitsizliğin azaldığını gösterir.

Gini katsayısı gelir eşitsizliği ölçülerinde bulunması istenen özelliklerden, ölçekten bağımsızlık ilkesini (gelir dağılımındaki bütün gelirlerin aynı ıranda artırılması ya da azaltılmasının eşitsizlik ölçüsünü değiştirmemesi gereği) ve transfer ilkesini sağlar.

Transfer ilkesi, gelir aktarımlarının eşitsizlik ölçüsüne yapacağı etkiyle ilgilidir. Bu özellik Pigou-Dalton koşulu olarak da bilinir. Zengin bir kişiden yoksul bir kişiye yapılacak gelir transferi, diğer koşullar aynı kaldığı takdirde eşitsizlik ölçüsünü küçültmektedir. Gini katsayısı her gelir düzeyindeki zenginden fakire yapılan gelir transferlerine duyarlı olduğu için transferler ilkesini sağlar. Ancak orta gelirliiler arasındaki gelir transferleri Gini katsayısını, yüksek gelirliiler ve düşük gelirliiler arasındaki gelir transferlerinden daha fazla etkiler. Başka bir deyişle Gini katsayısı, ortalama gelirden her iki yönde de uzakta olan gelirler arasındaki transferlere daha az duyarlıdır (Gürsel vd., 2000).

3.2.3 Atkinson indeksi

Atkinson indeksi toplumsal refah fonksiyonundan türetilmiş bir diğer ölçüttür. Toplumsal refah fonksiyonu, her bir bireyin refah fonksiyonunun toplamından oluşan, toplanabilir, simetrik ve içbükey bir fonksiyondur. Bu varsayım kişisel faydanın karşılaştırılabilir olduğunu varsayar. Atkinson indeksi aşağıdaki gibi hesaplanır:

$$A\mathcal{E} = 1 - \left[\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \left(\frac{Y_i}{\mu} \right)^{1-\varepsilon} \right]^{\frac{1}{1-\varepsilon}} \quad (3.2)$$

ε : Eşitsizlik parametresi, $0 < \varepsilon < \infty$

n : Kişi(hanehalkı) sayısı

Y_i : i. kişinin geliri

μ : Gelirin aritmetik ortalaması

ε 'nin değeri ne kadar artarsa toplum eşitsizliğe o ölçüde duyarlı hale gelir ya da başka bir ifadeyle toplum o ölçüde eşitsizdir. İndeksin 0.26 değerini alması, toplam gelir 100 birim iken, gelirler eşit dağılmış olsaydı bu 100 birimlik gelirin 74 birimiyle mevcut toplumsal refaha ulaşılabileceğini ve dolayısıyla gelirlerin eşit dağılmaması nedeniyle 26 birimlik refah kaybının söz konusu olduğunu gösterir(Aktan ve Vural, 2002)

3.2.4 Değişkenlik katsayısı

Bir serinin standart sapması, serinin aritmetik ortalamasına bölünür ve sonuç 100 ile çarpılırsa değişim katsayısı elde edilir. Değişim katsayısı ile standart sapmanın aritmetik ortalama içindeki payı bulunmuş olur. Değişim katsayısı, her düzeydeki gelirler arasındaki gelir transferlerine karşı duyarlı olma özelliğine sahip olmasıyla beraber varyanstan farklı olarak ortalama gelirden ve ölçü biriminden bağımsız olduğundan ülkelerarası karşılaştırma yapmada kullanılabilir bir ölçüdür. Bütün gelirlerin eşit olması halinde değişim katsayısının değeri sıfır olur (DPT, 2001).

3.3 Yoksulluğun Tanımı

Yoksul, sözlük anlamıyla yeterli düzeyde parası olmayan veya konforlu bir şekilde yaşamak için gerekli olan araçlara sahip olmayan kişidir. Yoksulluk kelimesi ise yaşamın gerektirdiği olanaklardan yoksun olma durumunu ifade etmektedir. Başka dillerde bu durumu ifade etmek için kullanılan kelimelerde de (ör. İspanyolca pobreza, Arapça fakr) yoksulluk ile yaşam için gerekli olan şeylerden mahrum olma bağlantısı bulunmaktadır. Bu mahrumiyet yaşam için ya da yaşamı sürdürmek için gerekli olan şeylerle ilgili olmalıdır (Aktan ve Vural, 2002).

3.4 Yoksulluğun Sınıflandırılması

Yoksulluk, çok boyutlu bir niteliğe sahiptir ve bu nedenle farklı şekillerde tanımlanabilir. Lipton (1997), özel tüketimdeki yetersizliklere odaklanarak yoksulluğu belirli bir düzeyin altında kişi başına özel tüketimin söz konusu olduğu durum olarak (tüketim yaklaşımı) tanımlamaktadır. Drewnowski (1977), yoksulluğu kişilerin ve hanehalkının kendileri için uygun görecekları bir tatmin düzeyini sağlamaya yetecek bir gelire sahip olmamaları şeklinde (subjektif yoksulluk) ya da asgari yaşam standardının gerektirdiği temel gereksinimlerin karşılanabilmesi için yeterli miktarda gelirin elde edilememesi durumu olarak (gelir yoksulluğu) tanımlarken Dünya Bankası (1990), yoksulluğun geleneksel tanımını yapmaktadır: yoksulluk asgari yaşam standardına erişememe durumudur. Başka bir ifadeyle yoksulluk maddi nitelikteki mahrumiyetler nedeniyle kaynaklara ve üretim faktörlerine erişememe ve asgari bir yaşam düzeyini sürdürecekt gelirden yoksun olma halidir (Aktan ve Vural, 2002).

3.4.1 Mutlak yoksulluk

Mutlak yoksulluk, hane halkı veya bireyin yaşamını sürdürebilecek asgari refah düzeyini yakalayamaması durumudur. Mutlak yoksul oranı, bu asgari refah düzeyini yakalayamayanların sayısının toplam nüfusa oranıdır. Bu nedenle mutlak yoksulluğun ortaya çıkarılması bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan minimum tüketim ihtiyaçlarının belirlenmesini gerektirir. Bu değer üzerinden yoksulluk çizgisi hesaplanır.

Mutlak yoksullukta yoksulluk çizgisi iki farklı yöntemle hesaplanır bunlardan birincisi sadece minimum gıda harcaması maliyetini esas alır. Bunun için bir kişinin yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan minimum kalori ihtiyacı hesaplanır. Daha sonra bu kalori ihtiyacını karşılayacak gıda harcaması maliyeti çıkarılır. İkinci yöntem, bireyin sadece minimum gıda harcamasını değil onun yanında diğer temel ihtiyaçlarını (giyinme, barınma, ısınma gibi) da dikkate alır. Dolayısıyla birinci yönteme göre daha yüksek bir yoksulluk çizgisi tanımlanır.

Yoksulluk çizgisinin yukarıda açıklandığı şekliyle kalori ihtiyacı üzerinde hesaplanması tahmin edileceği gibi birçok güçlüğü de beraberinde getirir. Bireylerin kalori ihtiyacı, yaşına, cinsiyetine ve yaptığı işe göre farklılık gösterir. Bu nedenle minimum kalori ihtiyacını belirlemek özünde belirsizlik taşıyan bir süreçtir.

Bir bireyin günlük kalori ihtiyacından yola çıkarak, veri bir hane halkı büyüklüğü ile en düşük seviyede tüketilecek malların miktarları belirlenir. Mutlak yoksulluğun belirlenmesinde mal ve hizmetlerin asgari miktarlarının yanında bu mal ve hizmetlerin fiyatları da önemlidir. Her hanehalkı büyüklüğü için, bu miktar ve fiyatlar üzerinden minimum maliyetler (yoksulluk çizgileri) hesaplanır. Hanehalkının gelir düzeyi, hesaplanan bu yoksulluk çizgisi ile karşılaştırılarak hanehalkının yoksul sınıflanmasına girip girmediğine karar verilir (Gürsel vd., 2000).

3.4.2 Göreli yoksulluk

Görelî yoksulluk kavramı, insanın bir toplumsal varlık olmasından yola çıkmaktadır. Görelî yoksulluk kavramına göre yoksulluk sadece kaynaklara erişememe ve yaşamı sürdürme meselesi değildir. Yoksulluk, kişi ya da hanehalkının, içinde yaşadığı toplum tarafından kabul edilen asgari bir yaşam düzeyine sahip olup olmadığı ile alakalı bir konudur. Bu nedenle göreli yoksulluk kavramı farklı grupların sahip olduğu mutlak gelir düzeyinden daha ziyade gelir ve refahın dağılımındaki farklılıklara odaklanır. Başka bir ifade ile göreli yoksulluk kavramı, yoksul hane halkı veya birey ile o toplumda yaşayan ve mevcut koşullara göre ortalama bir gelire sahip olan hane halkı veya birey arasındaki gelir kaynaklarına sahip olma kabiliyeti arasındaki farkı ifade eder (Dumanlı, 1995).

Toplam geliri belli bir miktarın (yoksulluk çizgisi) altında olan birey veya hane halkı yoksul olarak tanımlanır. Görelî yoksulluk kavramında, yoksulluk çizgisini belirleme aşamasında yapılan, ortalama gelir düzeyinin (ortanca veya aritmetik ortalama) belli bir yüzdesini, standart %50'sini almaktır. Yoksulluk araştırmalarında, genellikle aritmetik ortalama yerine ortanca (gelirler en küçükten en büyüğe sıraya dizildiğinde tam ortadaki gelirin değeri) tercih edilir (Gürsel vd., 2000).

3.4.3 Öznel yoksulluk

Asgari temel ihtiyaçlarını karşılayıp karşılayamadıkları konusunda yoksulların kendi algılamalarının ön plana çıkarılması gerektiğini söyleyen yaklaşımlara genel olarak öznel yoksulluk yaklaşımları denir. Bu yaklaşıma göre yoksulluk/refah ölçütü olarak asgarî ihtiyaç düzeyinin dışarıdan, varsayılan ihtiyaçlara göre belirlenmesi doğru değildir. Varsayılan ihtiyaçlar hangi ölçüt ile belirlenirse belirlensin bir değer yargısı ifade eder. Bu yaklaşıma göre yoksulluk sınırını belirleyecek olan yoksulların beyanları, yoksulluğa dair yaklaşımlarıdır. Goedhart, Halberstadt, Kapteyn ve Van

Praag tarafından 1977 yılında geliştirilen Leyden Yoksulluk Sınırı bu yaklaşım temel alınarak hesaplanmıştır. Yoksulluk sınırı hesaplanırken kişilere ne kadar gelir elde ederlerse geçinme düzeylerinin; çok kötü, kötü, yetersiz, yeterli, iyi, çok iyi olacağı konusunda sorular yöneltilmektedir. Kişiler kendi yaşam düzeylerine göre bu soruya yanıt vermektedirler. Sonuçlar değerlendirilerek daha çok fertlerin kendileri için belirledikleri sınırlar ortaya çıkarılmaktadır (Erdoğan, 2002).

3.5 Yoksulluk Ölçüleri

3.5.1 Yoksulluk oranı

Yoksulluk oranı (head-count index), geliri yoksulluk çizgisinin altında kalan kişilerin sayısının nüfusa oranıdır. Yoksulluk çizgisi tanımına göre N büyüklüğündeki nüfustan q sayıda kişinin yoksul olarak tanımlandığı varsayılırsa:

$$H = \frac{q}{N} \quad (3.3)$$

Yoksulluk oranı (H), gelirin yoksullar arasındaki dağılımına duyarlı değildir. Ayrıca yoksulluk çizgisinin altındaki kişilerin gelirlerindeki azalmalara ve yoksullar arasındaki gelir transferlerine hatta yoksullardan yoksul olmayanlara yapılan transferlere duyarsızdır (Gürsel vd., 2000).

3.5.2 Yoksulluk açığı ölçüsü

Yoksulluk Oranı (H) ölçüsüne göre yoksulluğu daha derinlemesine inceleyen bir indeks, “gelir açığı kavramına” dayanır. Bir kişinin gelir açığı (g_i), yoksulluk çizgisi (z) ile geliri (y_i) arasındaki farka eşittir. Gelir açığı hiçbir zaman negatif olamaz. Bir kişinin geliri yoksulluk çizgisinin üzerindeyse açık sıfıra eşittir.

Yoksulluk açığı indeksi, toplumdaki ortalama yoksulluk açığının, yoksulluk çizgisine oranına eşittir.

YA = Ortalama yoksulluk açığı/Yoksulluk çizgisi

Bu ölçünün matematiksel ifadesi, q yoksulluk sayısını göstermek üzere aşağıdaki şekilde yazılabilir:

$$YA = \frac{\sum_{i=1}^q (z - y_i)}{Nz} \quad (3.4)$$

Yoksulluk açığı indeksi, yoksulluk oranı (H) ile gelir açığı ölçüsünün (I) çarpımı olarak da yazılabilir: $YA = I \times H$. Gelir açığı oranı (I), yoksulluk çizgisi (z) ve yoksulların ortalama geliri (M_q) arasındaki farkın, yoksulluk sınırına oranıdır. Ancak $I = 1 - M_q/z$ gelir açığı ölçüsü iyi bir yoksulluk ölçüsü değildir. Çünkü örneğin yoksul bir kişi geliri arttığı için yoksulluktan kurtulduğunda; geri kalan yoksulların gelir ortalaması düşer ve sonuçta gelir açığı büyür. Oysa diğerlerinin geliri kötülenmeden bir kişinin geliri daha iyi olmuştur. Bu problemten kurtulmanın yolu, gelir açığı ölçüsünü yoksulluk oranı ile çarpmak ve yoksulluk açığı indeksini kullanmaktır. Yoksulluk açığı indeksi yukarıdaki örnekle aynı şartlar altında azalan bir yoksulluk gösterecektir.

Yoksulluk açığı indeksi, yoksulluğun vahametini (severity of poverty) yansıtır. Yoksulluk ölçüsünde bulunması gereken özelliklerden birincisini sağlar. Yoksulluk çizgisi altındaki bir kişinin gelirindeki azalma, diğer şartlar aynı kaldığında yoksulluk ölçüsünü artırır. Ancak az yoksul bir kişiden daha yoksul bir kişiye yapılacak transfer yoksulluk açığı ölçüsünü etkilemeyeceği için transferler ilkesini sağlamaz (Gürsel vd., 2000).

3.5.3 Foster-Greer-Thorbecke ölçüsü

Yoksulluk çalışmalarında, toplumda genel anlamdaki yoksulluğun bölgesel, etnik alt gruplar arasındaki yoksulluk düzeylerinden ne derece etkilendiğini göstermek önem kazanınca yeni yoksulluk ölçüleri arayışına girilmiştir.

Toplam yoksulluğun, alt grupların yoksulluk düzeylerinin tartılı ortalaması olarak elde edilebildiği bir yoksulluk ölçüsünü Foster-Greer-Thorbecke geliştirmiştir. Bu ölçü yoksulların yoksulluk açığının, yine bu yoksulluk açıkları ile tartılandırması ile toplam yoksulluğun değerlendirildiği bir ölçüdür.

Bu ölçü, yoksulluk çizgisinden uzağa düşen en yoksullara daha fazla tartı verdiği için yoksulluğun yoğunluğu (intensity of poverty) dikkate alır.

$$FGT = \frac{\sum_{i=1}^q \left(\frac{z - y_i}{z} \right)^{\alpha}}{N} \quad (3.5)$$

Foster-Greer-Thorbecke, bu ölçüden hareketle yoksulluğun yoğunluğuna göre farklı değerler alabilen genel bir yoksulluk ölçüsü formülü oluşturmuştur. (3.5)'de $\alpha = 0$

olduğunda bu ölçü, yoksulluk oranı(YO) ölçüsüne eşit olur. $\alpha = 1$ olduğunda bu ölçü, yoksulluk açığı ölçüsüne (YA) eşit olur. $\alpha = 2$ olduğunda Foster-Greer- Thorbecke ölçüsüne eşit olur (Gürsel vd., 2000).

4. YOKSUL YANLISI BÜYÜME

4.1 Giriş

Yoksul yanlısı büyüme kavramının temeli iktisat literatüründe 1950'lere dayanmaktadır. 1950 ve 1960'larda gelişme iktisatçılarına göre ekonomide gerçekleşecek büyüme toplumun tüm kesimlerine otomatik olarak yayılacaktır. Genel olarak sızma (trickle down) hipotezi olarak adlandırılan bu görüş şunu savunuyordu: milli gelir herkese eşit paylaştırılırsa herkes önce vazgeçilmez temel ihtiyaçlarını karşılayacaktır ve sonra lüks mallara yönelecektir. Elde edilen gelirin büyük kısmı tüketilirken tasarruf oranında ciddi düşüşler yaşanacaktır. Tasarruf miktarının düşmesi nedeniyle, yatırım miktarı da önemli ölçüde azalacaktır. Yatırımların azalması ekonomik durgunluğa hatta ekonomik daralmaya neden olabilecektir. Ancak bu durumun aksine, milli gelir paylaşımında halka az pay verilir ve diğer büyük kısım belli kişilerde toplanırsa daha farklı bir tablo oluşacaktır. Paydan büyük kısmı alacak kişiler vazgeçilmez ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra lüks mallardan çok miktarda tüketseler bile, bu paydan geriye büyük bir miktar kalacaktır. Bu kalan miktar tasarrufa dönüşecektir ve tasarruflarda yatırımları teşvik edecektir. Böylece büyüme daha hızlı sağlanacaktır. Bu büyümeden sadece gelirden büyük pay alanlar yararlanmayacaktır. Üst sınıftaki kazancın bu etkileri zamanla yukarıdan aşağıya sızarak alt sınıfa yansıyacaktır. Üst sınıftakiler aldıkları büyük miktarı ve büyümeden elde ettikleri kazancı harcama yoluna gideceklerdir. Böylece alt sınıf bu harcamalardan yararlanacaktır. Kısacası üstte toplanan gelir tüketim ve harcama yoluyla zamanla alt tabakalara sızacaktır. Ayrıca büyümeyle birlikte gelirde artış meydana gelecektir. Böylece toplanan vergi miktarı da artacaktır ve alt tabadakilere ve yoksullara yapılacak yardımlar için finansman sağlanacaktır.

Bu görüş aslında gelir dağılımı eşitsizliğini artırarak tasarruf ve yatırımlara olumlu bir etki sağlanacağı ve böylece ekonomik büyümenin gerçekleştirilebileceği düşüncesini yansıtıyordu. İkinci dünya savaşı sonrasında gündeme gelen bu görüş büyüme-kalkınma literatüründe önemli bir yer tutmuştur. Bu görüş büyümenin ilk dönemlerinde gelir dağılımı eşitsizliğinin artacağını savunan hipotezle de

örtüşmektedir. Daha sonraki dönemlerde yapılan araştırmaların bir kısmı sızma hipotezini desteklese de, yapılan deneysel çalışmaların çoğunluğu böyle bir görüşün savunulamayacağını belirtmektedir (Şenses, 2006).

Sızma hipotezine getirilen eleştiriler sonucunda Chenery 1974’de “yeniden dağılım ve büyüme” isimli makalesinde ekonomik büyüme ve gelir dağılımı eşitsizliğini ele alınmıştır, gelişmekte olan ülkelerde artan gelirin giderek daha adaletsiz biçimde dağıldığını dile getirmiştir. Bu çalışma yoksul yanlısı büyümeye dair ilk önemli çalışma olarak kabul edilmektedir (Kakwani ve Pernia, 2000). Bu makalede yoksul yanlısı terimi henüz kullanılmıyor olsa da gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun nasıl azaltılacağı konularına değinilmektedir.

Yoksul yanlısı büyüme kavramı için bir sonraki adım, yoksulluk-büyüme literatüründe Dünya Bankası’nın 1990 Dünya Kalkınma Raporunda kullanılan “geniş tabanlı büyüme-broad based growth” kavramı ile ortaya çıkmıştır. Bu kavram yoksul yanlısı büyüme ile büyük ölçüde örtüşmektedir. Geniş tabanlı büyüme çerçevesinde işlenen konular içerik olarak benzerlik göstermektedir. Yoksullukla mücadele için büyümenin önemi, gelişmekte olan ülkelerde büyüme için nasıl politikalar izlenilmesi gerektiği, gelir dağılımı eşitsizliğinin yoksulluk ve büyüme üzerindeki etkisi, ekonomik büyümeyi etkileyen faktörler gibi konular geniş tabanlı büyüme çerçevesinde incelenirse de, geniş tabanlı büyümenin tanımı yapılmamıştır.

Yoksul yanlısı büyüme kavramı, ilk defa 1997 yılında UK White Paper’da ‘yoksulların yararlandığı ekonomik büyümenin teşvik edilmesi’ şeklinde kullanılmıştır ancak tam olarak tanımlanmamıştır. Yoksul yanlısı büyüme kavramı daha sonra Asya Kalkınma Bankası, Dünya Bankası Raporları’nda yer almıştır. Yoksul yanlısı büyüme tanımı ise ilk defa 1998 yılında McCulloch ve Blauch tarafından IDS(*Institute of Development Studies*) için yaptıkları çalışmada yapılmıştır. Ravallion ve Kakwani’nin çalışmalarından yola çıkarak yoksul yanlısı büyüme için bir tanımlama yapmışlardır. Ayrıca yoksulluğun ayrıştırılması yönteminden yararlanarak “büyümenin yoksulluk sapması” ölçüsünü ortaya koymuşlardır.

Yoksul yanlısı büyüme tanımı daha sonra 1999 yılında Howard White tarafından yapılmıştır. White çalışmasında yoksulluğu etkileyen faktörler, yoksullukla mücadele konularına değinmiştir. Büyümenin yoksulluğu azaltmak için önemli bir unsur

olduğunu ancak büyümenin yararlarının nasıl dağıtıldığı konusunun da bir o kadar önemli olduğunu vurgulamıştır. White, Uluslararası Kalkınmanın çalışmalarında dünya bankası raporlarında ‘geniş tabanlı büyüme’, ‘emek yoğun büyüme’ ve ‘yoksul yanlısı büyüme’ kavramlarının birbirlerinin yerine kullanıldığını ancak kavramların açık ve anlaşılır olmaktan çok uzak olduklarını belirtmiştir.

4.2 Yoksul Yanlısı Büyüme Tanımları

Ekonomik büyümenin yarattığı faydadan yoksulların önemli ölçüde yararlanması şeklinde genellenebilecek yoksul yanlısı büyüme kavramı, 20. yüzyılın sonlarında ilk defa literatüre girmiştir. Yoksul yanlısı büyüme kavramı daha sonra başlı başına bir araştırma alanı olmuştur. Ekonomik büyüme, gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk konularını kapsayan yoksul yanlısı büyüme henüz çok yeni bir kavram olmasına rağmen üzerine teorik ve deneysel çok sayıda çalışma yapılmıştır ve hala çalışmalar devam etmektedir.

Yoksul yanlısı büyüme üzerine yayımlanan makaleler, yapılan çalışmaların sayısı artsa da tanımlanması ve ölçülmesi konusunda görüş birliğine varılamamıştır. Yoksul yanlısı büyüme kavramı için çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Bu konu üzerine yapılmış çalışmalara geçmeden önce günümüze kadar yapılmış tanımlamalara yer vermek yararlı olacaktır.

OECD ve Birleşmiş Milletlerin tanımına göre yoksulluğu önemli ölçüde azaltan büyüme yoksul yanlısıdır. Burada “ölçü”nün ne olduğu, bu ölçünün ne kadarının yoksul yanlısı olabileceği sorularının cevabı bulunmamaktadır. Ortaya koydukları tanım eleştiriye açıktır.

McCulloch ve Baulch(1998)’un tanımına göre iki dönem arasındaki yoksulluktaki değişim incelenir. Başlangıç durumuna göre, gelir dağılımı eşitsizliği değişmeden kaldığı varsayımı altında gerçekleşen ekonomik büyüme yoksulluğu ne kadar azaltmış hesaplanır. Eğer bu azalma oranı genel yoksulluk oranındaki azalmadan fazla ise yanlısı büyüme gerçekleşmiş demektir. Tanımı daha iyi anlamak için çalışmada geliştirilen (poverty bias of growth) büyümenin yoksulluk sapması” ölçüsünü incelemek gerekmektedir. Yoksulluğu büyüme ve eşitsizlik bileşenlerine ayırmışlardır. Bu iki bileşen yoksulluğu azaltacak şekilde değiştiğinde yani büyüme

arttığında ve eşitsizlik azaldığında yoksul yanlısı bir büyüme gerçekleşeceğini savunurlar.

White(1999)' a göre büyümeyle birlikte, yoksulların gelir paylarında artış sağlanıyorsa ya da bir başka deyişle yoksulların gelirleri yoksul olmayanlarınkine göre daha hızlı büyüyorsa bu büyüme yoksul yanlısıdır. White-Anderson (2000) çalışmalarında yoksul yanlısı büyümeyi, yoksulların gelirlerindeki büyüme oranının ortalama büyüme oranından büyük olması şeklinde tanımlamışlardır.

Kakwani ve Pernia (2000) gelir dağılımındaki eşitsizliği sabit tutarak büyüme ve yoksulluktaki değişimi karşılaştırmışlardır.. Bu ikisi arasındaki orana “yoksul yanlısı büyüme” indeksi adı vermişlerdir. Eğer yoksullar yoksul olmayanlara göre büyümeden oransal olarak daha çok yararlanıyorlarsa büyüme yoksul yanlısıdır tanımı yapmışlardır.

Ravallion ve Chen(2003)'e göre büyüme yoksulluğu azaltıyorsa yoksul yanlısıdır. Yoksulların büyümeden ne kadar yararlandıkları konusuna değinilmemiştir. Büyüme miktarındaki artış yoksullukla mücadele için en önemli unsurlardan birisi olarak gösterilmiştir.

Kraay(2004) büyümenin yoksul yanlısı olabilmesi için üç potansiyel kaynağı olduğunu vurgulamıştır: yüksek büyüme oranı, yoksulluğun büyümeye karşı yüksek duyarlılığının olması, nispi gelirlerde yoksulluğu azaltan büyüme modeli. Bu üç kaynağın etkinleştirilmesi halinde yoksul yanlısı büyümenin gerçekleştirilebileceğini savunmaktadır.

Bu tanımlamalarla yoksul yanlısı büyümenin konusunun genel olarak ekonomik büyüme ve faydaları, gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk olduğu görülmektedir.

4.3 Yoksul Yanlısı Büyümeyi Etkileyen Faktörler

Yapılan çalışmalarda yoksul yanlısı büyümeyi etkileyen en önemli faktörlerden ikisi ekonomik büyüme ve gelir dağılımı eşitsizliği olarak gösterilmektedir. Bu iki faktörün dışında özellikle yoksulluk ve büyüme üzerinde etkili olan faktörler de yoksul yanlısı büyüme konusu altında incelenmektedir.

Klasen (2003) çalışmasında geniş bir literatür taraması yaparak bu konuya geniş yer ayırmıştır. Barro'nun(2000) görünürde ilişkisiz regresyon(seemingly unrelated

regression) tekniği kullanarak yaptığı regresyon analizi eşitsizlik seviyesini tahmini için gelir, eğitim, hukuk sistemi, demokrasi ve ticaret verilerini kullanmıştır. Sonuçları sabit etkiler ve sabit etkiler olmadan şeklinde sunmuştur. Çalışmanın sonuçlarına göre ilk ve ortaokul eğitimi eşitsizliği azaltırken, lise eğitimi eşitsizliği artırmıştır. Barro, yoksul ülkeler için hukuk sistemindeki düzenlemelerin eşitsizliği azaltmada etkili olduğunu öne sürerken, ticari serbestleşmenin eşitsizliği bozduğunu iddia etmektedir. Demokrasinin ise anlamlı bir faktör olmadığını dile getirmiştir. Barro'nun çalışmasından yola çıkarak ilk ve ortaokul eğitiminin, hukuk sistemindeki iyileşmenin yoksul yanlısı büyümeyi olumlu etkileyen, lise eğitiminin ve ticari serbestleşmenin ise olumsuz etkileyen faktörler arasında olduğu söylenebilir.

Dollar ve Kraay(2001) çalışmasında ise yoksul kesimin ekonomik gelirlerindeki büyümenin ve gelir dağılımının; ticaret, enflasyon, kamu harcamaları, finansal gelişmeler, hukuk sisteminden ne şekilde etkilendiğini hesaplamak için regresyon analizi yapmışlardır. Sonuçlara göre ticaretteki artış ve hukuk sistemindeki iyileşmeler eşitsizliği azaltırken, yüksek enflasyon, kamu harcamalarındaki artış, finans sektöründeki gelişmeler eşitsizliği artırıcı yönde etki yapmaktadır.

Li ve Zou (1998)'nin çalışmasında da Barro'nun çalışmasında olduğu gibi gelir dağılımı eşitsizliği bağımlı değişken alınarak enflasyon, finansal gelişmeler, hükümet harcamaları ve ticari serbestlik değişkenlerinin etkisi incelenmiştir. Enflasyon eşitsizlik üzerinde olumsuz etki yaratırken, finansal gelişmelerdeki ve hükümet harcamalarındaki artışlar eşitsizliği olumlu yönde etkilemektedir. Ticari serbestleşmenin ise anlamlı bir etkisi olmadığı sonucuna varılmıştır.

Son ve Kakwani (2008)'in yılında yaptıkları çalışmalarında ise yoksul yanlısı büyüme ve enflasyon, tarımın GSYİH daki payı, ticari serbestlik ve hukuk sistemi ile ilgili incelemeler yapmışlardır. 1984–2001 yılları için 80 ülkeyi kapsayan yatay kesit verisi ile çalışmışlardır. Elde ettikleri sonuçlara göre enflasyon ve yoksul yanlısı büyüme arasında anlamlı bir ilişki vardır. Enflasyon düştükçe yoksul yanlısı büyüme artmaktadır. Ancak bunun dışında tarımın GSYİH daki payı, ticari serbestlik ve hukuk sisteminin yoksul yanlısı büyüme ile anlamlı bir ilişkisi bulunamamıştır. Bunun dışında ülkelerin bölgesel yerleşim yerleri arasında farklılaşmaların yoksul yanlısı büyüme ile anlamlı bir ilişkisi olduğu ortaya konulmuştur(Son ve Kakwani, 2008).

Klasen (2003) alışmasında yoksul yanlısı büyümei etkileyen faktörlerin ülkeden ülkeye farklılık göstereceğini, bu faktörlerin ülke koşullarına bağı olduğunu dile getirmiştir. Hatta her bir ülke için yoksul yanlısı büyüme için inceleme yapılacaksa bile bölgesel, sektörel ve üretim faktörlerindeki farklılıklara bile dikkat edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Yapılan alışmalar yoksul yanlısı büyümei etkileyecek değişkenler için farklı sonuçlar elde etmektedirler. Bunun nedeni ülkelerin, koşulların yarattığı farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Klasen bunları göz önünde bulundurarak yoksul yanlısı büyümei etkileyen faktörlere birkaç örnek vermiştir. Tarım sektöründe üretkenliğin ve verimliliğin artırılmasının yoksul yanlısı büyümei etkileyen faktörler arasında vermiştir. Bunun özellikle yoksulların yoğun olarak bulunduğu kırsal alandaki kişilerin durumlarının iyileştirilebilmesi için önemli olduğunu vurgulamıştır. Bölgesel eşitsizliklerin yoksul yanlısı büyüme üzerinde olumsuz etkisi olduğunu; altyapı çözümlerinin, kamu-özel sektör teşviklerinin ve göçlerin durdurulmasının ise bu soruna çözüm olabileceğini belirtmiştir. Yoksulların düşük varlık seviyesi de yoksul yanlısı büyümei etkileyen faktörler arasında gösterilmiştir. Yoksulların sahip oldukları beşeri ve fiziki varlık seviyesi arttıkça yoksul yanlısı büyüme artış göstermektedir. Klasen bunun için de okullaşma seviyesinin ve kalitesinin artırılarak beşeri sermayeye olan yatırımların yükseltilmesinin, toprak reformlarının yapılmasının ve vergi düzenlemelerinin yoksul yanlısı büyüme için olumlu sonuçları olacağını dile getirmiştir. Kadın erkek eşitsizliği de yoksul yanlısı büyümei etkileyen bir başka faktördür. Bu eşitsizliğin azaltılması olumlu sonuçlar vermektedir. Bunun başarılabilmesi için kadınların okullaşma oranının artırılması, kadınların işgücüne katılımının sağlanması, doğum oranlarının düşürülmesi gibi politikalar önerilmiştir. Bir başka faktör ayrımcılık konusudur. Etnik gruplar, bazı ülkelerdeki düşük sınıf grupları, özürlü ve yaşlı kimseler bu grup içersinde yer almaktadır. Bu kişi ya da grupların topluma kazandırılması için devlet ve sivil toplum kuruluşları desteklerde bulunmalıdır. Klasen son olarak yoksul yanlısı büyüme hedeflerinin gerçekleştirilebilmesi için güçlü bir siyasi otoriteye ve devlet gücüne de gereksinim olduğu konusuna değinir(Klasen,2007).

Yoksul yanlısı büyümei etkileyen faktörler araştırılırken bazen yoksulluğu, gelir dağılımını ve büyümei etkileyen faktörlerden yola çıkarak dolaylı bir yol izlenirken, bazen doğrudan yoksul yanlısı büyüme ile ilişkili olan faktörler incelenmiştir.

Yapılan çalışmalarda yoksul yanlısı büyümeyi etkilemesi beklenen faktörler arasında eğitim, serbest ticaret, enflasyon, hükümet harcamaları, finans piyasası, tarım politikası, ödemeler dengesi, demokrasi, hukuk sistemi, özgürlükler, altyapı gibi konular yer almaktadır. Bu faktörler için bir genelleme yapmak oldukça güçtür. Çünkü ülkeler için yoksulluk, büyüme ve gelir dağılımı kavramlarının her biri farklı nedenlere dayanmaktadır. Yoksul yanlısı büyüme içinde koşullar, nedenler farklılık gösterirken genel bir sonuç çıkarmak doğru olmayacaktır. Doğru ve anlamlı sonuçlar elde edebilmek için ülkeler üzerinde detaylı çalışmalar yapılarak, bu ülkelerdeki yoksul yanlısı büyümeyi etkileyen faktörlerin bulunması daha doğru bir yöntem olacaktır.

4.4 Yoksul Yanlısı Büyüme Ölçüleri ve Ülke Örnekleri

Yoksul yanlısı büyüme kavramı özellikle kalkınma ve yoksulluk üzerinde çalışan araştırmacılar tarafından sıkça ele alınmıştır. Yapılan çalışmalarda yoksul yanlısı büyüme için çeşitli tanımlar, ölçüler, yöntemler ortaya konulmuştur. Ancak tanım ve ölçme için ortaya konulan görüşlerde ortak bir yol bulunamamıştır. Çalışmaların önemli bir kısmı birbirlerine yönelttikleri eleştiriler şeklindedir. Bunun yanında yoksul yanlısı büyümeyi etkileyen faktörlerin neler olabileceği, böyle bir büyümenin gerçekleştirilebilmesi için ne gibi politikalar uygulanması gerektiği üzerine çok sayıda makale yazılmıştır. Bu bölümde yoksul yanlısı büyüme konusunda ortaya konulmuş başlıca ölçülere yer verilecektir.

4.4.1 Büyüme yansıma eğrisi

Ravallion ve Chen'in 2003 yılında yaptıkları çalışmada ekonomik büyüme sonucu elde edilen faydanın kişilere nasıl yansıdığı ve yoksul yanlısı büyümenin nasıl ölçüleceği konusu ele alınmıştır. Yoksul yanlısı büyümenin ölçülebilmesi için "büyüme yansıma eğrisi" ölçüsü geliştirilmiştir. Bu ölçü ile 1990–1999 yılları arasında Çin'in yoksul yanlısı büyüme oranı hesaplanmıştır.

Yoksulluğun azaldığı ya da arttığı durumlarda yoksulluk ölçüsünün gelir dağılımı ve büyüme bileşenlerinin hesaplanıp bunların ne derece yoksulluğu etkilediklerine bakılarak, yoksul yanlısı büyüme olup olmadığını hesaplamak için bir yol olabileceğine değinilmiştir. Ancak gelir dağılımında hiçbir değişme olmaksızın yoksullukta beklenilenden daha fazla düşüş olabileceğini ya da dağılımın

yoksullardan yana düzelirken yoksulların büyümeden hiçbir yarar sağlayamayacağı durumlarının oluşabileceğine dikkat çekilir. Bu çelişkilerden yola çıkarak “büyüme yansıma eğrisi- growth incidence curve” geliştirilmiştir.

Büyüme yansıma eğrisi Lorenz eğrisinde olduğu gibi geliri büyükten küçüğe sıralayıp yüzde paylar cinsinden ifade ederek bunun büyüme oranını bu paylara göre ifade eden bir eğridir ancak büyümenin yoksul yanlısı olup olmadığı konusunda karşılaştırma yapılmasını sağlamaz.

Birikimli gelir dağılımı t zamanında geliri x’den daha düşük olan kesimin nüfusa oranını vermektedir. Birikimli gelir dağılımı fonksiyonunun tersi alındığında aşağıdaki denklem elde edilir:

$$x_t(p) = F_t^{-1}(p) = L_t'(p)\mu_t, \quad (x_t'(p) > 0) \quad (4.1)$$

Bu denklemde $F_t(x)$ birikimli gelir dağılımı fonksiyonunu, $x_t(p)$ p. derecedeki geliri, $L_t(p)$ Lorenz eğrisini, $L_t'(p)$ Lorenz eğrisinin eğimini ve μ_t ortalama geliri gösterir.

Gelirdeki büyüme oranı t-1 ve t zamanları için karşılaştırılacak olursa;

$$g_t(p) = [x_t(p) / x_{t-1}(p)] - 1 \quad (4.2)$$

(4.1)’deki denklem (4.2)’de yerine konulacak olursa

$$g_t(p) = \frac{L_t'(p)}{L_{t-1}'(p)}(\gamma_t + 1) - 1, \quad (g_t(p) > 0) \quad (4.3)$$

olacaktır, burada γ_t ortalama gelirin büyüme oranını ve $g_t(p)$ yoksulların yani yoksulluk çizgisi altında kalan kesimin gelirlerindeki büyüme oranını ifade eder, $\gamma_t = (\mu_t / \mu_{t-1}) - 1$ olarak gösterilebilir.

Lorenz eğrisinde hiçbir değişiklik olmazsa yani gelir dağılımı değişmezse $g_t(p) = \gamma_t$ olacaktır. Ayrıca $g_t(p)$ artarsa gelir dağılımı eşitsizliği de artacaktır.

Bir sonraki adım **yoksul yanlısı büyüme ölçüsünün** oluşturulmasıdır. Bu ölçünün; yoksulluk ölçüsüyle uyumlu olması beklenmektedir. Bir başka ifadeyle, yoksul yanlısı büyüme pozitif ise yoksulluğun azalması, yoksul olmayanların gelirlerindeki değişmeden etkilenmemesi, yoksulların gelirlerinde bir artış olduğunda yoksulluk

azalması ve yoksullara yapılan transfer gelir dağılımı eşitsizliğini azaltıyorsa yoksulluğun azalması koşullarını sağlaması beklenir. Watts yoksulluk ölçüsü bu koşulları sağlamaktadır. Bu nedenle yoksul yanlısı büyüme ölçüsü için aşağıda verilen Watts ölçüsünden yararlanılmıştır.

$$W_t = \int_0^{H_t} \log \left[\frac{z}{x_t(p)} \right] dp, (H_t = F_t(z)) \quad (4.4)$$

Denklemden W_t Watts ölçüsünü, z yoksulluk çizgisini ve H_t yoksulluk oranı ölçüsü göstermektedir.

Watts ölçüsünün zamana göre türevi alınırsa:

$$W_t = \int_0^{H_t} \log \left[\frac{z}{x_t(p)} \right] dp, (H_t = F_t(z)) \quad (4.5)$$

Yukarıdaki denklem yoksul yanlısı büyüme ölçüsünü vermektedir. Yani büyüme yansıma eğrisi'nin (yoksulluk oranı boyunca) altında kalan alan, Watts ölçüsünün zamana göre değişiminin ters işaretlisini vermektedir.

Oluşturulan bu ölçü ile Çin için 1990-99 yılları arasında hanehalkı verisi ile hesaplama yapıp büyüme yansıma eğrisi çizdirilmiştir. Hesaplamalar sonucunda yoksulluk oranı $H = 0.15$ için yoksul yanlısı büyüme oranı %3.9, genel ortalama büyüme oranı %5.9 bulunmuştur. Hesaplamalar 1990-93, 1993-96 ve 1996-99 yılları için tekrarlanmıştır. 1993-96 yılları dışında benzer sonuçlar vermiştir. 1993-96 yıllarında $H = 0.15$ için yoksul yanlısı büyüme %9.8 iken genel ortalama büyüme oranı %8.4 olarak hesaplanmıştır.

Yapılan bu çalışmada yoksul yanlısı büyüme için bir ölçü geliştirilmiştir ancak detaylı bir tanım yapılmamaktadır. Büyümenin yoksulluğu azaltmada tek başına yeterli olacağı görüşünden yola çıkılarak yapılan “büyüme yoksulluğu azaltıyorsa yoksul yanlısıdır.” tanımlaması yetersiz kalmaktadır. Ayrıca büyümenin nasıl olması ya da nasıl bir dağılımın yoksullar için daha yararlı olabileceği konusuna değinilmemiştir. Meydana gelecek büyümenin yoksullar için hangi oranda olduğunu hesaplanmaktadır fakat bu büyümenin yoksul yanlısı olup olmadığına açıklık getirilmemiştir. Ravallion ve Chen'in geliştirdikleri büyüme yansıma eğrisi yoksul yanlısı büyüme literatürüne yaptıkları en önemli katkıdır.

Çin örneğinde 1990–99 yıllarında yoksul yanlısı büyüme genel büyüme oranından küçüktür, 1993–96 yıllarında yoksul yanlısı büyüme genel büyüme oranından daha büyüktür. Bu ikisi arasında karşılaştırma yapıp 1993–96 yıllarındaki büyüme yoksul yanlısıdır gibi bir karşılaştırma da yapılmamıştır. Çalışma yoksul yanlısı büyüme için önemli bir adım olsa da eksik yanları bulunmaktadır.

4.4.2 Yoksulluk büyüme eğrisi

Yoksul yanlısı büyüme konusunu ele alan çalışmalardan birisi de Son'a aittir. Son'ın 2003 yılında yaptığı çalışmasında meydana gelen ekonomik büyümenin yoksul yanlısı büyüme olup olmadığını gösteren “yoksulluk büyüme eğrisi (poverty growth curve)” ölçüsünü geliştirmiştir. Geliştirdiği bu yöntem 1988–2000 yılları arasında Tayland hanehalkı araştırmasına ve uluslar arası ülke verisine uygulanmıştır.

Kakwani ve Pernia (2000), yoksullar, yoksul olmayanlara göre ekonomik büyümeden oransal olarak daha fazla yararlanıyorlarsa büyüme yoksul yanlısıdır tanımı yapmışlardır. Son çalışmasında bu tanımından yola çıkmış ve Atkinson teoreminden yararlanmıştır.

Son'a göre ekonomik büyüme süresince Lorenz eğrisi baskın olarak yukarı ötelenmiş ise büyüme yoksul yanlısıdır. Genelleştirilmiş Lorenz eğrisi baskın olarak yukarı ötelenmiş ise yoksulluk azalmıştır. Bu tanımlamalardan yola çıkıldığında Lorenz eğrisi aşağıdaki gibi yazılabilir:

$$L(p) = \frac{\mu_p p}{\mu} \quad (4.6)$$

Denklemden $L(p)$ Lorenz eğrisini, μ ortalama geliri ve μ_p yoksulların ortalama gelirini ifade etmektedir. Denklemden her iki tarafın logaritması alınır:

$$\ln(\mu_p) = \ln(\mu L(p)) - \ln(\mu) \quad (4.7)$$

burada $\mu L(p)$ genelleştirilmiş Lorenz eğrisini göstermektedir. Bu denklemin türevi alınır:

$$\Delta \ln(\mu_p) = \Delta \ln(\mu L(p)) \quad (4.8)$$

elde edilir. Buradan yoksulların ortalama gelirinin büyüme oranı $g(p)$ elde edilir.

$$g(p) = \Delta \ln(\mu_p) \quad (4.9)$$

p değeri $[0,100]$ aralığında değıştikçe $g(p)$ farklı değerler alacaktır ve **yoksulluk büyüme eğrisi** olarak adlandırılmıştır ve yoksul yanlısı büyümeyi ölçmek için kullanılır. $g(p) > 0$ ise yoksulluk iki dönem arasında azalmıştır.

Denklem (4.8) tekrar düzenlenirse:

$$g(p) = \gamma + \Delta \ln(L(p)) \quad (4.10)$$

ve

$$\gamma = \Delta \ln(\mu) \quad (4.11)$$

elde edilir. Burada γ , ortalama gelirin büyüme oranını verir.

(4.10) denkleminde $g(p) > \gamma$ için büyüme yoksul yanlısıdır çünkü Lorenz eğrisi baskın olarak yukarı kaymıştır ($\Delta \ln(L(p)) > 0$). $0 < g(p) < \gamma$ için büyüme yoksulluğu azaltmıştır ancak gelir dağılımı eşitsizliği artmıştır ($\Delta \ln(L(p)) < 0$). Bu büyüme sızma durumuyla büyüme olarak adlandırılır. $g(p) < 0$ için $\gamma > 0$ ise büyüme yoksulluğu artırmaktadır ve yoksullaşan büyüme (immiserizing growth) olarak adlandırılır.

Son çalışmasını Ravallion ve Chen'in 2003 de yaptığı çalışma ile karşılaştırır. Buna göre; büyüme yansıma eğrisi 1.dereceden, yoksulluk büyüme eğrisi 2. dereceden baskınlığa dayanmaktadır. Baskınlık koşulları sağlandığında büyüme yansıma eğrisi yoksulluk büyüme eğrisinden daha iyi sonuç verir. Ancak 1. dereceden baskınlık 2. dereceden baskınlığı gerektirdiği için 2. dereceden baskınlık 1. dereceden baskınlık koşulundan daha sık sağlanır. Bu nedenle yoksulluk büyüme eğrisi daha kesin sonuç verir. Baskınlığın yanı sıra büyüme yansıma eğrisi'nin tahmini için ayrık veri kullanılır, Bu da tahminin hatalı olmasına neden olur. Yoksulluk büyüme eğrisi ise yoksulların ortalama gelirinin büyüme oranından tahmin edildiği için daha az hata içerir.

Yoksulluk büyüme oranı ölçüsü, 1988–2000 yılları için Tayland hane halkı verisine uygulanmıştır. Veriler 2 yıllık aralarla Tayland'ın Sosyo-Ekonomik Araştırmaları tarafından toplanmıştır ve 17.000'den fazla hanehalkını kapsamaktadır. Çizelge 4.1'e

bakıldığında yapılan hesaplamaların 1998–2000 döneminin özeti verilmektedir. Büyüme sadece 1992–94 ve 1994–96 dönemlerinde yoksul yanlısıdır. 1996–98 ve 1998–00 dönemlerinde büyüme ekonomik kriz nedeniyle negatiftir. Bu iki dönem boyunca yoksulluk artmaktadır ve $g(p) < \gamma$ olduğu için kriz yoksullara daha fazla zarar vermektedir.

Çizelge 4.1: Tayland için Yoksulluk Büyüme Eğrisi Özeti: 1988–2000

Dönem	g (%)	İlişki	Büyümenin Sonucu
1988-90	9.06	$g(p) < \gamma$	Yoksul yanlısı değil
1990-92	7.49	$g(p) < \gamma$	Yoksul yanlısı değil
1992-94	7.65	$g(p) > \gamma$	Yoksul yanlısı
1994-96	5.75	$g(p) > \gamma$	Yoksul yanlısı
1996-98	-1.00	$g(p) < \gamma$	Yoksul yanlısı değil
1998-00	-0.85	$g(p) < \gamma$	Yoksul yanlısı değil
1988-00	4.68	$g(p) < \gamma$	Yoksul yanlısı değil

Çalışmanın bir sonraki adımında geliştirilen yöntem uluslararası yatay kesit verisine uygulanır. Veriler Dünya Bankası’ndan alınmıştır ve 87 ülke ile 241 büyüme oranını içermektedir. Nüfus %20’lik kısımlara ayrılarak 1985 satın alma gücü paritesine göre hesaplamalar yapılmıştır.

Çizelge 4.2’de yapılan hesaplamaların uluslar arası yatay kesit verisinin yoksulluk büyüme eğrisi özeti verilmektedir. Buna göre gerçekleşen 241 büyümeden 95’i yoksul yanlısı iken 94’ü yoksul yanlısı değildir ve 9’u yoksullaşan büyüme olarak gösterilmektedir. 43 büyüme için ise anlamlı net sonuca ulaşamamıştır.

Çizelge 4.2: Uluslar arası Yatay Kesit verisi için Yoksulluk Büyüme Eğrisi Özeti

Pozitif Büyüme	Negatif Büyüme	TOPLAM	Büyümenin Sonucu
84	11	95	Yoksul Yanlısı
71	23	94	Yoksul Yanlısı Değil
9	0	9	Yoksullaşan Büyüme
35	8	43	Belirsiz

Son, bu çalışmasında yoksul yanlısı büyüme için Pernia ve Kakwani'nin tanımından yola çıkarak yeni bir yöntem geliştirmiştir. Ortaya koyduğu “Yoksulluk Büyüme Eğrisi”ni Ravallion ve Chen'in ürettiği “Büyüme yansıma eğrisi” ile karşılaştırarak üstün olan yanlarını göstermiştir. Yoksul yanlısı büyüme için yeni bir tanım ortaya koymasa da, geliştirdiği yöntem büyümenin yoksul yanlısı olup olmadığı konusunda karşılaştırmaya imkân verir. Yoksul yanlısı büyümeye göreli açıdan yaklaşmıştır ancak mutlak açıdan ele almamıştır.

4.4.3 Yoksul yanlısı büyüme ölçüsü

Son'ın çalışmasında faydalandığı, Kakwani ve Pernia'nın 2000 yılında yayımladıkları makale, yoksul yanlısı büyüme üzerine yapılmış ilk çalışmaların başında geldiği için oldukça önemlidir. Bu çalışmalarında yoksul yanlısı büyüme kavramının nasıl ortaya çıktığını kısaca özetleyerek yeni bir tanım ortaya koymuşlardır. Tanımdan yola çıkarak “yoksul yanlısı büyüme ölçüsü”nü oluşturmuşlardır. Bu ölçü büyümenin yoksul yanlısı olup olmadığını göstermektedir. Bu ölçü, Kore Cumhuriyeti, Lao Demokratik Halk Cumhuriyeti ve Tayland'ın ekonomik büyümelerini incelemek için kullanılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde yoksullukla mücadelede izlenen yollar ortaya çıkmış teorilerden gösterilen gelişmelerden bahsedilmiştir. 1950-60'larda yaygın olan gelir dağılımı eşitsizliğinin büyümeyi tetikleyerek yoksulların bundan faydalanacağı görüşünü belirten sızma teorisinden ve bunun yoksul yanlısı büyüme yaklaşımına doğru geçişinden söz edilir. Günümüz piyasa ekonomisinin getirilerinden zenginlerin yoksullara göre daha fazla yararlandıklarını belirtirler. Ancak yoksullara daha yaşanır bir hayat sağlamak, çocuk ölümlerini en aza indirmek, açlık sorununu yok etmek gerekliliğini vurgularlar. Hükümet politikalarının yoksullukla mücadele için önceliğinin ekonomik büyümenin getirilerinin oransal olarak yoksullardan yana dağıtımını sağlamak olduğunu dile getirmişlerdir. Bu politikaların dolaylı ve dolaysız yollardan yapılabileceğini savunmuşlardır. Dolaysız politika için; cinsiyet, etnik köken ve din ayrımcılığının ortadan kaldırılması, piyasaya girişlerdeki engellerin kaldırılması, kırsal altyapıya önem verilmesi, tekel güçlerinin sınırlandırılması örneklerini vermişlerdir. Dolaylı politika örnekler ise; hükümet harcamalarının temel

eğitim, sağlık, aile planlamasına yönlendirilmesi, kredilere erişimin kolaylaştırılması, küçük ve orta ölçekli girişimlerin ve artan oranlı vergi sisteminin desteklenmesidir.

Yoksul yanlısı büyüme politikaları sonucu eşitlik için etkinlikten vazgeçme sorunu ortaya çıkar mı sorusuna cevap aramışlardır. Eğitim, sağlık gibi sosyal politikalar sonucu üretkenliğin artabileceğini öne sürmüşlerdir. Ayrıca etkinlikte bir kayıp olsa bile önemli olanın sosyal refah olduğunu haliyle eşitlikten elde edilen fayda ve etkinlik kaybının zararlarının büyüklüklerinin karşılaştırılması gerektiğini görüşlerine eklemişlerdir.

Yoksul yanlısı büyümenin nasıl uygulanabilir hale getirilebileceği, ölçüsünün ne olacağı gibi sorulara cevap verebilmek için öncelikle yoksul yanlısı büyümenin belirleyicilerinin tespit edilmesi gerektiği belirtilir. Ancak bunun oldukça zor bir konu olduğunu, çünkü yoksul yanlısı büyümenin çok boyutlu bir kavram olduğunu dile getirmişlerdir. Ekonomik büyüme, sağlık, eğitim, altyapı hizmetleri, çocuk ölümleri, çocuk işçiler, her türlü ayrımcılık, enflasyon, gelir dağılımı eşitsizliği, temiz suya erişim, sosyal güvenlik sistemi, özgürlük ve eşitlikler vb. kavramların gösterge olabileceğini ifade ederler. Bu nedenle bu göstergelerden verisine rahat ulaşılabilinen ve en etkili olanların seçilmesi yoluna gidilebileceği vurgulanır. Çalışmada yoksulluk üzerinde önemli etkileri olduğu için ekonomik büyüme ve gelir dağılımı eşitsizliği göstergeleri seçilmiştir.

Ekonomik büyüme ve gelir dağılımı eşitsizliğinin yoksulluk üzerindeki etkilerini ölçmek için ayrıştırma yapılmıştır, yani; gelir dağılımının etkisi sabit tutulup ekonomik büyümenin yoksulluk üzerindeki etkisinin ve ekonomik büyümenin etkisi sabit tutulup gelir dağılımının yoksulluk üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.

$$\delta = \eta + \zeta \quad (4.12)$$

Burada δ yoksulluktaki değişimi göstermektedir. Yoksulluk ölçüsündeki yüzde değişimin, yıllık büyüme oranına bölünmesiyle hesaplanmaktadır. η büyümenin yoksulluk üzerindeki net etkisini ve ζ eşitsizliğin yoksulluk üzerindeki net etkisini göstermektedir. Büyüme yoksulluğu azalttığı için η her zaman negatif ($\eta < 0$) alınmıştır. ζ ise pozitif ya da negatif olabilir. ζ negatif ise büyüme gelir dağılımı eşitsizliğindeki değişim yoksullardan yana olmuş anlamına gelirken, ζ pozitif ise

büyüme gelir dağılımı eşitsizliğindeki değişim zenginlerden yana olmuş anlamına gelmektedir. *Yoksul yanlısı büyümenin derecesi'nin hesaplanması için şöyle bir ölçü* sunulmuştur:

$$\phi = \frac{\delta}{\eta} \quad (4.13)$$

ϕ burada *yoksul yanlısı büyüme ölçüsüdür*. $\phi > 1$ olduğunda büyüme yoksul yanlısıdır yani bu durum yoksulların, yoksul olmayanlara göre büyümeden oransal olarak daha çok yararlandıkları anlamına gelmektedir. $0 < \phi < 1$ olduğunda büyüme, yoksul yanlısı değildir ancak yoksulluk azalmıştır. Bu durum sızma durumuyla büyüme olarak adlandırılır. $\phi < 0$ durumunda ise ekonomik büyüme olmasına rağmen yoksulluk artmıştır.

Ekonominin daralma dönemlerinde ise δ ve η pozitif olacaktır. Daralma sürecinde $\delta < \eta$ ise bu süreç yoksul yanlısıdır, $\delta > \eta$ ise süreç zenginlerden yanadır. Bu durumda yoksul yanlısı büyüme ölçüsü aşağıdaki biçimi alır:

$$\phi = \frac{\eta}{\delta} \quad (4.14)$$

$\phi > 1$ olduğunda daralma süreci yoksul yanlısıdır, $\phi < 1$ olduğunda ise daralma zenginlerin lehine olmuştur.

Kakwani ve Pernia geliştirdikleri bu ölçüyü, 1992–93, 1997–98 yılları için Lao Demokratik Halk Cumhuriyeti reel gayrisafi yurtiçi hâsıla verisine uygulamışlardır. Yoksulluk oranı, yoksulluk açığı ve yoksulluğun şiddeti ölçülerine göre gerçekleşen ekonomik büyüme yoksul yanlısı değildir. Bunun nedeni ekonomik büyüme gerçekleşirken aynı zamanda gelir dağılımının bozulmasıdır. η negatif iken ζ pozitif olduğu için $0 < \phi < 1$ sonucu ortaya çıkar. Hesaplamalarda bir de kır kent ayrımı yapılmıştır, bu durumda kırsal kesimdeki büyüme kentsel kesime göre daha yoksul yanlısı olma eğilimindedir. Bunun nedeni ise kırsal kesimde yoksulluğun daha şiddetli olması olarak gösterilmiştir.

Kakwani ve Pernia, ikinci deneysel çalışmalarını 1988–98 yılları için Tayland verisine uygulamışlardır. Yoksulluk oranı, yoksulluk açığı ve yoksulluğun şiddeti ölçülerine göre gerçekleşen ekonomik büyüme yoksul yanlısı değildir. Bunun nedeni Lao Demokratik Halk Cumhuriyeti örneğinde olduğu gibi ekonomik büyüme gerçekleşirken gelir dağılımı eşitsizliğinin artmasıdır. Yoksul yanlısı büyüme ölçüsü

1992'den sonra sürekli artış göstermektedir yani Tayland'daki büyüme süreci yoksul yanlısı olma eğilimindedir. 1996–98 yıllarında Asya krizi nedeniyle daralma süreci yaşanmaktadır. Bu daralma süreci yoksulları oransal olarak daha fazla etkilemiştir, eşitsizlik bu süreçte de arttığı için etki şiddetlenmiştir.

Kakwani ve Pernia son çalışmalarında 1990–98 yılları için Kore kişi başı gayrisafi yurtiçi hâsıla verisine uygulamışlardır. Kore sürekli büyüyen, gelir dağılımı eşitsizliği düşük ve istihdam oranı yüksek bir ülke olarak değerlendirilmektedir. Kore'deki uzun döneme yayılmış büyüme sürecinde yoksullukta da önemli düşüşler sağlanmıştır. 1990 yılında yoksulların oranı %39.6'dan 1997 yılında %8.6'ya gerilemiştir. Çıkan Asya krizi Kore'yi de olumsuz etkileyerek 1998 yılında bu oran %19'a yükselmiştir. Kore krizden Tayland'a göre daha fazla zarar görse de diğer bütün ekonomilerden çok daha hızlı toparlanmıştır. Araştırmanın sonucuna göre gerçekleşen ekonomik büyümeden yoksullar oransal olarak yoksul olamayanlara göre daha çok yararlanmışlardır yani ekonomik büyüme yoksul yanlısıdır. Bu sonuçta, ekonomik büyümenin yanında, gelir dağılımı eşitsizliğindeki düşüşler olmasıdır. 1997–98 yılları için kriz en çok ultra yoksulları etkilediği sonucuna varılmıştır.

Çalışmanın sonuç bölümünde oluşturulan ölçü için 1'den büyük olma koşulunun ideal durumda geçerli olabileceği ve katı bir koşul olduğu için ölçü için yeni bir aralık düzenlemesi yapılmıştır. Bu yeni sınıflandırma Aşağıdaki Çizelge 4.3' de verilmiştir.

Çizelge 4.3: Yoksul Yanlısı Büyüme Ölçüsünün Sınıflandırılması

Aralık	Yoksul Yanlısı Büyüme
$\phi < 0$	Yok
$0 < \phi \leq 0.33$	Zayıf
$0.33 < \phi \leq 0.66$	Orta
$0.66 < \phi < 1$	İyi
$\phi \geq 1$	Yüksek

Bu yeni sınıflandırmaya göre Lao Demokratik Halk Cumhuriyeti'ndeki 1992–93 ve 1997–98 arası yoksul yanlısı büyüme zayıf, Tayland'daki 1990–92 arası yoksul yanlısı büyüme zayıf, 1988–90, 1992–96 orta ve 1996–98'deki daralma süreci ise iyi yoksul yanlısıdır. Kore'de ise 1993–94, 1995–96 ve 1997–98'de iyi yoksul yanlısı büyüme diğer yıllarda yüksek yoksul yanlısı büyüme gerçekleşmiştir.

Kakwani ve Pernia'nın bu çalışmasında yoksul yanlısı büyüme için net bir tanım ortaya konulmuştur. Bu tanımdan yola çıkarak geliştirdikleri ölçü ile gerçekleşen ekonomik büyümenin yoksul yanlısı olup olmadığı sorusuna açıklık getirmişlerdir. Ölçü için yaptıkları düzenleme ile daha sağlıklı yorum yapılmasını sağlamışlardır. Ortaya konulan bu tanım ve ölçü göreceli olarak büyüme konusunu ele almaktadır. Mutlak açıdan herhangi bir inceleme yapılmamıştır. Bu yönüyle mutlak açıdan büyümeden fayda sağlayıp yoksul yanlısı büyüme olarak adlandırılmayacak bir durumun oluşabileceği konusunda eleştiriler yöneltmiştir. Bu araştırmada eleştirilen taraflarının olmasına rağmen ortaya koydukları tanım ve geliştirdikleri ölçü ile yoksul yanlısı büyüme için oldukça önemli bir çalışmadır.

4.4.4 Yoksulluk eşdeğer büyüme oranı ölçüsü

Kakwani ve Son (2008) çalışmalarında yoksul yanlısı büyüme konusunu ele aldıkları çalışmalarında, yoksullukla mücadele kapsamında literatürde çok sayıda yoksul yanlısı büyüme çalışması yapılmasına rağmen, görüş birliğinin olmadığı konusuna değinmişlerdir. Çalışmalarının amacının literatüre katkıda bulunmak olduğunu ifade etmişlerdir. Çalışmalarında yoksul yanlısı büyümenin hesaplanabilmesi için yeni bir ölçü geliştirmişlerdir. “yoksulluk eşdeğer büyüme oranı – poverty equivalent growth rate” olarak adlandırdıkları bu ölçü, ortalama gelirin büyüme oranı ve büyümenin sağladığı yararın nasıl dağıldığını göz önüne alarak hesaplama yapmaktadır. Geliştirdikleri bu yeni ölçü yoksullukta oransal bir azalış meydana geldiğinde artarak, temel koşullardan biri olan monotonluk özelliğini sağlamaktadır. Bu nedenle yoksulluk eşdeğer büyüme oranı ölçüsü en büyük değerini aldığı anda yoksulluktaki azalış maksimum seviyesine ulaşır. Ayrıca azalan yoksulluğun yoksul yanlısı mı olduğu konusunda da bilgi vermektedir. Kakwani ve Son (2008) bu çalışmalarında FGT ölçüsünden türeterek önerdikleri yoksulluk eşdeğer büyüme oranı ile Ravallion ve Chen'in Watts ölçüsüyle geliştirdikleri büyüme yansıma eğrisiyle karşılaştırma yapmışlardır.

Kakwani ve Son (2008) yoksul yanlısı büyümeyi hesaplamak için öncelikle yoksulluk ölçüsünü ele alarak başlamışlardır.

$$\theta = \int_0^z P(z, x) f(x) dx \quad (4.15)$$

Burada x geliri, $f(x)$ gelir yoğunluk fonksiyonunu, θ yoksulluk ölçüsünü ve z yoksulluk çizgisini göstermektedir. Bu ölçünün toplam diferansiyelini alıp logaritmik dönüşümünü yaptıktan sonra aşağıdaki denklemdeki büyümenin yoksulluk üzerindeki etkisi ifadesini (δ) geliştirmişlerdir:

$$\delta = d \ln(\theta) / \gamma = \frac{1}{\theta \gamma} \int_0^H \frac{\partial P}{\partial x} x(p) g(p) \quad (4.16)$$

Denklemde γ ortalama gelirin görece büyüme oranını ve $g(p)$ yoksulların ortalama gelirinin büyüme oranını ifade etmektedir.

Büyümenin yoksulluk üzerindeki etkisi oluşturduktan sonra, yoksulluğun azaltılmasının iki etkene bağlı olduğunu öne sürmüşlerdir. Bunlardan birincisinin ekonomik büyüme oranının büyüklüğü olduğunu ve bu büyüme oranı ne kadar yüksek olursa yoksulluktaki azalışın o kadar etkili olacağını belirtmişlerdir. İkincisi ise eşitsizlikteki değişimdir. Eşitsizlik arttığında büyümenin yoksulluk üzerindeki olumlu etkisini azalttığından yola çıkarak büyümenin yoksulluk üzerindeki etkisini iki bileşene ayrıştırılabileceğini göstermişlerdir.

$$\delta = \eta + \zeta \quad (4.17)$$

$$\eta = \frac{1}{\theta} \int_0^H \frac{\partial P}{\partial x} x(p) dp \quad (4.18)$$

Burada η büyümenin yoksulluk üzerindeki net etkisi göstermektedir ve 1993 yılında Kakwani tarafından geliştirilmiştir. Gelir dağılımı eşitsizliği sabit tutularak toplumun ortalama geliri %1 değiştiğinde yoksullukta % ne kadar değişim olacağını ifade eder. Bu ifade her zaman negatif değer almaktadır.

$$\zeta = \frac{1}{\theta \gamma} \int_0^H \frac{\partial P}{\partial x} x(p) d \ln(L(p)) dp \quad (4.19)$$

ζ ise eşitsizliğin yoksulluk üzerindeki etkisini ifade etmektedir. Hesaplamada Lorenz eğrisinin ilk türevinden yararlanılmıştır. Eğer yoksulluğun gelir esnekliği, görece büyüme esnekliğinden büyük ise gerçekleşen büyüme yoksul yanlıdır görüşünü ileri sürmüşlerdir. Bu görüşten yola çıkarak aşağıdaki **yoksul yanlı büyüme ölçüsünü** oluşturmuşlardır:

$$\phi = \frac{\delta}{\eta} \quad (4.20)$$

ϕ yoksul yanlısı büyüme ölçüsü olarak gösterilmiştir. Bu ölçüye göre eğer $\phi > 1$ ise büyüme yoksul yanlısıdır. Ekonomi daralma sürecine girdiğinde yani büyüme negatif işaretli olduğunda $\phi < 1$ ise bu süreç yoksul yanlısıdır. Eğer $\phi = 1$ ise ekonomik büyümeden herkes eşit oranda yararlanmaktadır sonucu çıkarılmaktadır. Yoksul yanlısı büyüme ölçüsü Kakwani ve Pernia'nın (2000) geliştirdikleri yoksul yanlısı büyüme ölçüsü ile aynı mantığı taşımakla birlikte hesaplamalarda farklılıklar içermektedir.

Geliştirilen yoksul yanlısı büyüme ölçüleri sadece büyümenin faydalarının topluma nasıl dağıldığını göstermektedir. Ancak bunlar yoksulluğun nasıl değiştiğini göstermek için yeterli bir gösterge değildir. Büyüme sürecinin yoksulluğu nasıl etkilediğini incelemek için ortalama gelirin büyüme oranını ve büyümenin yararlarının dağılımını göz önüne alan göstergelere ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun için Kakwani ve Son aşağıda verilen **yoksulluk eşdeğer büyüme oranı ölçüsünü** ortaya koymuşlardır.

$$\gamma^* = (\delta/\eta)\gamma = \phi\gamma \quad (4.21)$$

Gelirin büyüme oranının ortalaması, FGT yoksulluk ölçüsüne göre ağırlıklı hale getirilirse, yoksulluk eşdeğer büyüme oranı şu şekilde de gösterilebilir:

$$\gamma^* = \frac{\int_0^H \frac{\partial P}{\partial x} x(p) g(p) dp}{\int_0^H \frac{\partial P}{\partial x} x(p) dp} \quad (4.22)$$

$\gamma^* > 0$ ise yoksullukta bir azalış olduğu $\gamma^* < 0$ ise yoksulluğun arttığı anlamına gelmektedir. Bu ölçü monoton artan bir fonksiyon olduğu için yoksulluk eşdeğer büyüme oranı ne kadar yüksek bir değer alırsa yoksulluk o kadar azalacaktır. Bu ölçünün yoksul yanlısı büyüme üzerine yorumların yapılabilmesi için aşağıdaki ifade verilmiştir:

$$\gamma^* = \gamma + (\phi - 1)\gamma \quad (4.23)$$

$\phi > 1$ ve $\gamma > 0$ olduğu sürece büyüme görelisi olarak yoksul yanlısıdır buradan yola çıkarak $\gamma^* > \gamma$ ise büyüme görelisi olarak yoksul yanlısıdır.

Kakwani ve Son geliştirdikleri yeni büyüme ölçüsünü kullanarak 1984–2001 yılları için 80 ülke ve 237 büyüme verisini içeren yatay kesit çalışması yapmışlardır. Bu çalışmaya göre 106 büyüme oranı negatiftir yani ekonomi daralma sürecindedir, 131 büyüme oranı pozitiftir, yani ekonomik büyüme gerçekleşmiştir. Ekonomik büyümenin gerçekleştiği durumların %86'sında yoksulluk azalırken, ekonominin daralma durumların %87'sinde yoksulluk artmıştır. Bu durumda ekonomik büyüme pozitif iken büyümenin yoksul yanlısı olduğu, büyüme negatif olduğunda yoksul yanlısı olmadığı sonucunun çıkarılabileceği dile getirilmiştir.

Kakwani ve Son'ın(2008) diğer çalışması 1995–2005 yılları arasında Brezilya'nın ekonomik büyümesi üzerinedir. Bunun için Brezilya'nın yıllık hanehalkı araştırma verilerinden yararlanılarak kişi başı reel gelir verisi kullanılmıştır. Bunun için kişi başı nominal gelir fiyatlara göre ayarlanmıştır.

Yapılan çalışmaya göre genel olarak 1995–2005 yılları arasında Brezilya'da gerçekleşen ekonomik büyüme süreci yavaş ve hareketsiz olsa da yoksul yanlısıdır. Brezilya'da 1998–99 ve 2002–03 yıllarında büyüme oranı negatiftir. Bunun nedeninin ilk dönem için Asya krizi ve ikinci dönem için yeni yönetimin piyasalarda yarattığı şok etkisi olduğu belirtilmiştir. Bu dönemlerde ekonomi daralma sürecine girmesinin yanında yoksulluğun da arttığı görülmektedir. Bunlara rağmen daralma süreci yoksul yanlısıdır. Bu şu şekilde açıklanabilir, ekonomik daralmanın neden olduğu etkilerden yoksullar yoksul olmayanlara göre daha az zarar görmüşlerdir. Bunun nedeni eşitsizliğin azalarak negatif büyümenin olumsuz etkisini azaltması olarak açıklanabilir.

1995–96 ve 1999–01 dönemleri hariç büyüme yoksul yanlısıdır. 1997–98, 2001–02, 2003–04 ve 2004–05 yılları için γ_{FGT}^* 'ye bakıldığında gerçekleşen büyümeden en fazla yararlanan kesimin ultra-yoksulların olduğu görülmektedir. Asya krizinin etkilerinin devam etmesi, 1999–01 dönemi için büyümenin yoksul yanlısı olmaması ve yoksulluktaki artışın önemi bir nedeni olarak gösterilmiştir.

Kakwani ve Son'ın(2008) yaptıkları bu çalışma, literatürde yoksul yanlısı büyüme için ortaya şimdiye kadar konulmuş tanım, ölçüm ve yöntemler için önemli bir katkı sağlamıştır. Çalışma yoksul yanlısı büyümenin öncelikle tanımlanmasından kaynaklanan fikir ayrılıklarına bir çözüm niteliğindedir. Yoksullukla mücadelede en önemli faktörlerden olan ekonomik büyümenin miktarı ve dağılımı bu çalışmada

deneysel bir çalışma ile incelenmiştir. Geliştirdikleri yeni büyüme ölçüsü ile büyümenin göreceli ya da mutlak olarak yoksul yanlısı olup olmadığı belirlenebilmektedir ayrıca yoksulluktaki azalış ya da artışın yoksullar üzerinde gerçekten önemli bir etki yaratıp yaratmadığı yoksulluktaki bu değişim yoksul yanlısı mıdır sorularına da cevap vermektedir. Oluşturdukları bu kapsamlı ölçü sayesinde şimdiye kadar yapılan tartışmalara açıklık getirmişlerdir. Yoksul yanlısı bir büyüme için ekonomik büyüme ve bu büyümenin faydalarının dağılımına dikkat çekmişlerdir.

4.5 Yoksullukla Mücadele Politikaları

Yoksullukla mücadele hem bireylerin insanca yaşama hakları açısından, hem de diğer toplumsal sorunların önüne geçilmesi bakımından çok önemlidir. Yoksullukla mücadele için öncelikle kapsamlı bir yoksulluk araştırması yapılmasında yarar vardır. Bunun için yoksulluğun tanımı yapılmalı daha sonra ölçüm aşamasına geçilmelidir. Ölçüm sonuçlarına göre yoksulluğun nedenleri dikkatli ve detaylı bir biçimde incelenmelidir. Yoksulluk profili ve yoksulluğa yol açan nedenler belirlenmelidir. Bu noktaya kadar olan süreç yoksulluk sorunun çözümü için en önemli bölümü oluşturmaktadır. Çünkü yoksulluk çok boyutlu bir kavram olup bölgeye, koşullara göre farklılık göstermektedir. Yoksulluk için genelleştirilmiş bir çözüm üretmek oldukça zordur. Yoksulluğun nedeni bulunduğu çözüm için geliştirilecek politikalar daha gerçekçi olacaktır. Yoksulluğun zaman içerisindeki değişimleri ve politikalara gösterdiği sonuçların incelenmesi için yoksulluğa ve sosyal göstergelere ilişkin veri tabanı oluşturulması gerekmektedir.

Yoksullukla mücadelede yoksulluğa dolaylı ve dolaysız yaklaşım mevcuttur. Dolaylı yaklaşıma, ekonomik büyümenin sağlanması, gelir dağılımı eşitsizliğinin azaltılması ve kayıt dışı ekonominin önlenmesi politikaları örnek verilebilir. Ekonomik büyüme ülkede yoksulluğun önlenmesinde birinci derecede etkili olan faktördür. Çünkü az gelişmiş ülkelerde yoksul insanların büyük çoğunluğu işsizlerdir. Dolayısıyla büyümenin hızlanması ile işsizlik oranı düşecek, ücret gelirleri artacak, böylece de yoksulluk azalacaktır. Büyüme sürecinde olan ülkelerin çoğunda, gelir dağılımı eşitsizliğinin ana nedenleri arasında kayıt dışı ekonomi, yolsuzluk ve yaygın rüşvetçilik, vs. yer almaktadır. Kayıt dışı ekonomi, yasal faaliyetlerin muhasebe dışı tutulması dolayısıyla vergi ödemekten kaçınılmasını ifade edebileceği gibi, yasa dışı

faaliyetlerden kazanç sağlanması anlamına da gelebilir. Ülkede gelir dağılımında denge sağlanması için her türlü kayıt dışı ekonomik uygulamanın ve kara para adı verilen yasa dışı kazançların da önüne geçilmesi gerekir. Gerek kayıt dışı ekonominin, gerek rüşvet ve yolsuzlukların önlenmesinde ise toplumsal saydamlık önemli derecede etkili olabilecek bir politikadır (Seyidoğlu, 2006).

Yoksullukla mücadelede diğer bir yaklaşım ise dolaysız yaklaşımdır. Kamu harcamaları bu politikalardan bir tanesidir. Kamu harcamalarının bölüşümünde alt gelir gruplarının hedeflenmesi gerekmektedir. Özellikle eğitim, sağlık hizmetleri ve konut üretiminde alt gelir grupları hesaba katılmalıdır. Bu çerçevede; kadın nüfusunun eğitim seviyesinin yükseltilmesi,

kadın nüfusunun ekonomik yaşama çekilmesi, kentlerde gecekondu ıslah ve önleme projelerinin gerçekleştirilmesi-özellikle düşük gelirliilere yönelik toplu konut projeleri-,sosyal güvenlik şemsiyesinin genişletilmesi ve etkinleştirilmesi, sağlık hizmetlerinin tüm toplumu kapsamı gereklidir(Dansuk,1997).

Yoksullukla mücadelede vergi konusu kamu politikaları kapsamında incelenmektedir. Artan oranlı vergi, negatif gelir vergisi, miras ve intikal vergisi önerilen vergi politikalarıdır. Artan oranlı gelir vergisi yasaları, gelir dağılımındaki dengesizlikleri önleyici etki yapar çünkü kazanılan gelirler büyüdükçe uygulanacak vergi oranı da yükselir. Örneğin, ayda 1000TL kazanandan yüzde 20 oranında bir vergi alınırken, 2000TL kazanandan yüzde 30 oranında bir vergi alınması gibi. Böylece, yüksek gelir kazananlardan yüksek, düşük gelir kazananlardan düşük oranda vergi alınmış olur.

Gelir dengesizliklerini gidermenin bir diğer yolu da miras ve intikal vergileridir. Servetlerin miras yoluyla başkalarına geçmesinin doğuracağı kalıcı gelir dağılımı dengesizliklerini önlemek üzere devlet, ölümden sonra miras yoluyla geçen mallardan genellikle yüksek vergiler alır.

Birçok iktisatçı yoksul ailelerin gelirlerini desteklemek için negatif gelir vergisi sistemi adı verilen bir program önermiştir. Buna göre, yüksek gelir sahipleri, gelirlerine göre artan oranlı bir vergi öderler; yoksul ailelere ise devlet tarafından negatif bir vergi, yani sübvansiyon ödemesi yapılır.

Negatif vergi sistemini eleştirenler yukarıda belirtildiği gibi, bunların bir tür tembel insanlara sübvansiyon verilmesi demek olduğunu öne sürerler. Ayrıca, bu

ödemelerin, işsizlik, hastalık ve diğer çalışamama durumlarından kaynaklanan yoksulluğu da gideremeyeceğine işaret edeler(Seyidoğlu, 2006).

Yoksulluğun etkin bir şekilde azaltılabilmesi için kapsamlı bir sosyal kalkınma politikasının oluşturulması gereklidir. Bu politika çerçevesinde oluşturulacak program, beşeri sermayenin geliştirilmesinin yanı sıra, özellikle sosyal dışlamaya maruz kalmış kişiler olmak üzere, sosyal sermayenin güçlendirilmesini amaçlamalıdır. Bu yönde oluşturulacak politikalar şunları kapsamalıdır. Beşeri sermayenin güçlendirilmesi için eğitim ve sağlık hizmetlerine bütçede yeterli ayırım yapılmalıdır. Başta yoksullar olmak üzere herkes sosyal hizmetlerden yararlanabilmelidir. Kadın-erkek arasındaki ayrımcılık ortadan kaldırılmalıdır. Etkin bir nüfus politikası yürürlüğe konulmalıdır. Sosyal koruma politikaları devreye konulmalıdır ve yoksulların ve dezavantajlı konumda olanların güçlendirilmesi ile iyi yönetim teşvik edilmelidir (Aktan ve Vural, 2002).

Yoksullukla mücadele politikaları üzerinde yapılan tartışmalar dolaylı ve dolaysız politikalar ekseninde odaklanmış olsa da, bu iki yaklaşımı birleştirmeye yönelik çabalara da rastlanmaktadır (Şenses, 2006). Ayrıca dolaylı ya da dolaysız yaklaşımı yapılmaksızın yoksullukla mücadele kapsamında birçok politika geliştirilmiştir. Örnek olarak DPT sekizinci beş yıllık kalkınma planında yoksulluğun azaltılması için şu politikaları önermiştir: Hızlı ve istikrarlı büyüme gereklidir. Bunun için, yatırımların spekülatif rant alanları yerine, üretken yatırımlara yönlendirilmesi sağlanmalıdır. Nüfus artış hızı mutlaka düşürülmelidir. Kır-kent arasında mevcut eğitim kalitesi farklılıkları giderilmelidir. Kentlerdeki baskıyı artırmayacak şekilde, kırsal alanlarda tarıma dayalı sanayi kuruluşları kurulmalıdır. İşgücünün, emek piyasasına mutlaka belli nitelikler kazandırılarak girmesi sağlanmalıdır. Yapılması gereken, işgücü arzındaki artışların sınırlandırılması ve arzın nitelik düzeyinin artırılmasıdır. Bugün geline nokta vasıfsız işgücünün çoğunlukta bulunduğu durumda emek payının artması mümkün değildir. İşgücü istihdamından alınan ve neredeyse, bir istihdam vergisine dönüşen yükümlülükler azaltılmalıdır. Piyasada rekabetin etkin olarak işlemesi sağlanmalıdır. Bu, bir taraftan kaynakların etkin kullanımı, diğer taraftan fiyat düşmesine bağlı talep ve dolayısıyla istihdam artışını gündeme getirecektir. Özellikle kırsal bölgelerde, el sanatları ve hediyelik eşya gibi emek yoğun projeler geliştirilerek ihracata yönelik üretim gerçekleştirilmelidir. Vergi sistemi lüks tüketim ve rantları vergilendirmeli, tasarruf ve yatırımları teşvik

etmelidir. Kaçak ve sigortasız işçi çalıştırma engellenmelidir. Reel devalüasyon, çok gerekmedikçe yapılmamalıdır. Politik istikrar ve güven ortamı sağlanmalıdır. Göçe bağlı olarak ortaya çıkan gecekondulaşma ve böylece ortaya çıkan rant alanlarının engellenmesi için kent yerleşim planları ve arsa üretimi konusunda ciddi önlemler alınmalıdır. Sermaye piyasası, firmaların ve kamunun finansman açıklarının kapatıldığı spekülasyon finans merkezi olmaktan çıkarılmalı, kendisinden beklenen uzun vadeli yatırımlar için gerekli fonların sağlandığı ve üretken alanlara yöneltildiği bir piyasaya dönüştürülmelidir (DPT, 2001).

4.6 Yoksul Yanlısı Büyüme için Önerilen Politikalar

Ekonomik büyüme, gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk arasındaki ilişkiler incelendiğinde, büyümenin yoksulluğun azaltılması için gerekli olduğu görülmektedir. Ekonomik büyüme gerekli bir unsur olsa da tek başına yeterli değildir. Aynı zamanda gerçekleşen ekonomik büyümeden yoksulların yeterli derecede faydalanmaları gerekmektedir bir başka ifadeyle büyüme yoksul yanlısı olmalıdır. Daha önce yapılmış çalışmalarda yoksul yanlısı bir büyümenin gerçekleştirilebilmesi için çeşitli politikalar önerilmiştir. Yoksul yanlısı büyümenin odak noktalarından birisi yoksul kesim olduğu için önerilen yoksul yanlısı büyüme politikaları, yoksullukla mücadele politikalarıyla örtüşmektedir.

Makro ekonomik istikrarın sağlanması yoksul yanlısı büyüme için önerilen politikalardan bir tanesidir. Para ve kur politikaları düşük enflasyon ve rekabetçi kur oranlarını hedeflemelidir. Çünkü aşırı değerlenmiş kur oranı ihracatı düşürürken, ithalatın artmasına neden olacaktır. Bütçe açığı açısından olumsuz bir süreç olmasının yanında ekonomik büyüme de zarar görecektir ve yoksullar açısından dezavantaj oluşturacaktır. Diğer taraftan kurların aşırı değer kaybetmesi durumunda ise ülkeden sermaye çıkışları yaşanacaktır. Sermaye akımının ülke dışına yönelmesi ekonomik büyümeyi azaltacaktır. Bu nedenle yoksul yanlısı büyüme açısından para ve kur politikalarının doğru şekilde belirlenmesi önem arz etmektedir. Ayrıca mali politikalar da bütçe açıklarını en az seviyede tutacak şekilde ayarlanmalıdır. Büyük bütçe açıklarının kapatılması kamu harcamalarında kesinti yapılmasını gerektirebilir. Böyle bir durumda sağlık, eğitim altyapı gibi kritik hizmetlerin sağlanmasında sorunlar çıkacaktır ya da bu hizmetlerin kalitesinde düşüşler olacaktır ki böyle bir sonuç en çok yoksulları olumsuz şekilde etkileyecektir. Bir başka durum ise bütçe

açıklarını kapatmak için vergilerin artırılması yoluna gidilmesidir. Bu durumda ise artan vergiler nedeniyle tasarruflarda ve yatırımlarda düşüş olacaktır, bu düşüş ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyeceği için yoksullar dolaylı olarak zarar göreceklerdir. Bir başka açıdan bakmak gerekirse, para ve kur politikalarında ya da mali politikalarda gerekli düzenlemelerin yapılamadığı, dengesizliklerin yaşandığı istikrarsız bir makroekonomi ortamı kriz sürecine zemin hazırlamakta ve bu kriz riskini artırmaktadır. Ekonomik krizler ise en çok yoksul kesimi etkisi altına almaktadır (Dünya Bankası, 2000). Yoksulluk çizgisinin biraz üstünde olan bireyler yoksul durumuna düşerken, yoksul kesimlerin durumu daha vahim bir hal almaktadır. Bütün bu durumlar göz önüne alınacak olursa makroekonomik istikrar yoksul yanlısı büyüme için hükümetlerin ve kamu yöneticilerinin dikkate alması gereken politikalardır.

Kamu iktisadi teşebbüslerinin bir bölümü zarar etmeleri nedeniyle özelleştirme kapsamına alınmaktadır. Bu kurumların üretkenliklerinin düşük olması, yüksek ve büyük ölçüde yatırım-harcama gerektirmeleri nedeniyle hükümetlerin böyle yatırımlara öncelikle pay ayırmaması gerektiği, var olan kurumların ise özelleştirilmesinin doğru bir karar olduğu konusunda genel bir görüş vardır (Klasen, 2003). Böylece hükümetin bu kurumlar için ayıracağı kaynaklar yoksullara yarar sağlayacak eğitim, sağlık altyapı hizmetlerine yönlendirebilir ya da yoksul kesimlerin yoğunluklu olduğu bölgelere yatırım yaparak dolaylı yoldan ekonomik büyüme desteklenebilir. Ancak özelleştirme konusunda dikkat edilmesi gereken husus eğer özelleştirilecek olan kurum yoksullara hizmet sağlıyorsa özelleştirme sonrası yoksulların olumsuz yönde etkilenmemesi için tedbirler alınmalıdır. Ayrıca özelleştirmenin şeffaf ve rekabetçi bir biçimde yapılması sağlanmalıdır.

Yoksul yanlısı büyüme için öne sürülen bir başka politika ticaret ile ilgilidir. Özellikle ticaretin serbestleştirilmesi ve uluslar arası ticaretin geliştirilmesi konuları ele alınmaktadır. McKay yaptığı çalışmasında 1960’lardan itibaren üç on yıl boyunca Doğu Asya ülkelerinde ekonomik büyüme ve eşitsizlikte azalma olduğunu ortaya koymuştur. Bu durumda yoksul yanlısı büyüme için istenen iki unsur sağlanmaktadır. İthalat ağırlıklı politikadan ihracat ağırlıklı politikaya yönelimin etkili olduğunu dile getirmiştir (McKay, 2000). Ticari serbestliği yoksul yanlısı büyüme için uygun bir politika olduğuna dair bir başka çalışma Dollar ve Kraay tarafından 2000 yılında yapılmıştır. Büyümenin gelir dağılımına etkisini ve ticari

politikaların etkisini gösteren çalışmadır. Yapılan deneysel çalışmada, 1960–2000 yıllarına ait gelişmekte olan ve gelişmiş ülke verileri kullanılmıştır. Bu çalışmada, daha serbest bir ticari politikanın, diğer her şey sabitken, eşitsizliği azaltıcı bir büyümeye yol açtığı sonucuna ulaşılmıştır(Dolar ve Kraay, 2000).

Tarım sektörü ile uğraşan kişilerin önemli bir kısmı genellikle yoksulluk sorunuyla karşı karşıyadır. Bu nedenle tarım sektörü ile ilgili geliştirilecek politikalar yoksul yanlısı büyüme açısından önemlidir. Tarım sektöründe öncelikle yapılması gereken üretkenliğin artırılmasıdır. Artan çıktı miktarı ile gelirden de bir artış yaşanacaktır. Bunun için öncelikle tarım sektöründe çalışan işgücünün eğitim seviyesinin artırılıp bilinçlendirilmesi ayrıca sulama, tohum, gübre gibi konularda teknolojik yeniliklerden yararlanmalarının sağlanması gerekmektedir. Hükümetler bu konuya tarım sektörüne kredi ya da maddi destek vermek, altyapı sorunlarını gidermek yoluyla çözüm getirebilir. Ancak sektör çalışanlarını koruma amaçlı uygulanacak taban fiyat uygulamaları tarımsal ürün tüketicilerinin aleyhine olacağı göz önüne alınacak olursa, tüketici konumundaki yoksulların böyle bir politikadan zarar görebilecekleri unutulmamalıdır. Uygulanacak bu politikanın yoksullar açısından net olumlu etkisi beklenenden az olacaktır. Çözümler daha çok tarım sektöründe istihdam yaratacak ve büyüme sağlayacak yatırımlara odaklanmalıdır. Yoksul yanlısı büyüme politikaları geliştirilirken tarım sektörünün de bu politikalara dâhil edilmesi yararlı olacaktır.

Tarımdan sonra sanayi sektörü yoksul yanlısı büyüme politikası olarak ele alınabilir. İkinci dünya savaşından sonra kalkınma ve büyüme üzerine geliştirilen programlar büyük ölçekli sanayiye ağırlık verilmesi konusunda hemfikir idi. Ancak büyük miktarda yatırım yapılması ve önceden kurulmuş firmalarla rekabet edecek konuma gelene kadar koruma politikalarının izlenilmesi gerektiği için gelişmekte olan ülkelerin çoğu bu hedefi gerçekleştirememiştir. Günümüzde ise Güney Kore gibi Doğu Asya örneğinde, orta ve küçük ölçekli sanayiye kapsayan programların hayata geçirildiği görülmektedir. Bu sayede ekonomide oldukça önemli bir büyüme oranını yakalamalarının yanında yoksulluk oranlarında da ciddi düşüşler yaşanmıştır. Doğu Asya’da gerçekleştirilen bu sanayi politikası yoksul yanlısı büyüme için iyi bir örnek teşkil etmektedir. Gelişmekte olan ülkeler açısından sanayi politikasının hedefinin büyük ölçekliden çok orta ya da küçük ölçekliye yönelmesinde fayda vardır. Bunun nedeni orta ve küçük ölçekli sanayi sektörünün daha emek yoğun olmasıdır.

Yoksul yanlısı büyüme için önerilen politikalar arasında yoksullara yönelik beşeri sermaye desteği artırılmalıdır. Bu destek özellikle eğitim ve sağlık üzerinde yoğunlaşmalıdır. Yoksullukla mücadelede kişilerin hayat standartlarının makul seviyeye çıkarılmasında sağlık ve eğitim hizmetleri önemli rol oynamaktadır. Eğitim hizmet kalitesinin artırılması, 1960'ların başında düşük gelir grubunda olan bazı Doğu Asya ülkeleri yaklaşık yirmi yıl içerisinde OECD'nin yüksek gelir gruplarına dâhil olmuşlardır. Bunun nedeni iş gücüne ve emeğin eğitime önem verip beşeri sermayeye önemli ölçüde yatırım yapmış olmalarıdır. Bu yatırımlar sayesinde ekonomik büyümenin dışında yoksulluk oranında da düşüş sağlanmıştır. Eğitimin ekonomik büyümeye olan katkısı ABD'de de deneysel bir çalışmada ortaya konulmuştur. Yapılan bir çalışmada 1929–1982 yılları arasında ABD'de kişi başına düşen milli gelir artışının % 25'inin okuma yılı süresindeki artış nedeniyle olduğu açıklanmıştır (Arısoy ve Demir,2001). Bu da göstermektedir ki yoksul yanlısı büyümenin hayata geçirilebilmesi için eğitim büyük önem taşımaktadır ve eğitim konusunda politikalar geliştirilmelidir.

Gelir dağılımı eşitsizliği, yoksulluk ve büyüme üzerindeki olumsuz etkilerine daha önce değinilmiştir. Eşitsizliğin azaltılması yoksulluk için doğrudan ve büyüme üzerinden dolaylı bir fayda sağlamaktadır. Gelir dağılımı eşitsizliği gibi kırsal alanda toprak eşitsizliğinin de yoksulluk üzerinde olumsuz etkisi söz konusudur. Toprak dağılımı eşitsizliğinin yüksek olduğu bölgelerde toprak reformu yoksulların mevcut durumunu iyileştirebilir. Örneğin Tayland ve Güney Kore hızlı büyüme dönemi öncesinde kapsamlı bir toprak reformu gerçekleştirmiştir(Şenses, 2006). Gerçekleştirilen bu reformla gelir dağılımı eşitsizliği önemli ölçüde düşmüştür. Böylece yoksulluk azalırken, yoksulların ekonomik büyümenin faydalarına erişimi de kolaylaşmıştır. Eşitsizlik sorunu için ortaya konulacak politikalarda kadın-erkek eşitsizliği ve bölgesel eşitsizlikler konuları da göz ardı edilmemelidir. Özellikle kız öğrencilerin eğitimlerinin teşvik edilmesi için kız öğrencilere verilen burslar artırılmalı, çalışma hayatında kadın-erkek eşitsizliğini önleyecek tedbirler alınmalıdır. Bu eşitsizliklerin ortadan kaldırılması ile yoksulluğun azalması ve dolaylı yoldan da olsa ekonomik büyümenin artması beklenebilir.

5. 2003-2005 DÖNEMİ TÜRKİYE UYGULAMASI

5.1 Çalışmanın Amacı

Türkiye ekonomisinde 2001 krizi etkileri atlatıldıktan sonra hızlı bir büyüme sürecine girilmiştir. Kriz sonrası dönemde uygulamaya konulan sıkı para ve maliye politikasına dayanan güçlü ekonomiye geçiş programı ile birlikte makro göstergelerin iyileşme gösterdiği bir süreç yakalanmıştır (Yiğitoğlu, 2005). Çizelge 5.1’de 2001-2005 dönemine ilişkin veriler incelendiğinde iki temel değişkenin, işsizlik ve cari denge dışındaki göstergelerin, olumlu bir seyir izlediği görülmektedir. Büyüme rakamı 2001 yılındaki daralmadan sonra son dört yılda sırasıyla %7.9, %5.9, %9.9 ve %7.6 olarak gerçekleşmiştir.

Çizelge 5.1: Türkiye Ekonomisi 2001-2005 Dönemi Temel Ekonomik Büyüklükler

	2001	2002	2003	2004	2005
GSMH*(Milyon TL)	107,8	116,3	123,2	135,3	145,7
GSMH(Milyar \$)	124,2	180,9	239,2	299,5	360,9
Büyüme Hızı(%)	-9,5	7,9	5,9	9,9	7,6
Kişi Başına GSMH(\$)	2123	2598	3383	4172	5008
TEFE**	88,6	30,8	13,9	13,8	2,7
TÜFE**	68,5	29,7	18,4	9,3	7,7
İşsizlik	8,7	10,3	10,5	10,3	10,3
Cari İşlemler Dengesi	3,4	-1,5	-8,0	-15,6	-22,9

*1987 Fiyatlarıyla

**Yıl Sonu

Kaynak: TÜİK

Kriz sonrası ekonomik göstergelerin iyileştiği bu dönemde, bu sürecin Türkiye’deki sosyal durumu nasıl etkilediği önemli bir noktadır. Örneğin, bu ekonomik büyüme süresince yoksullukta ve gelir dağılımı eşitsizliğinde ne gibi değişiklikler meydana geldiği sorusu akla gelmektedir. Ekonomik büyümenin yoksulluğu azalttığı varsayımından yola çıkılarak, Türkiye’deki yoksulluk oranında düşüş beklenmelidir. Bu hızlı büyüme sürecine yoksul yanlısı açıdan da yaklaşmakta yarar vardır. Bir başka deyişle ekonomik büyümenin yarattığı faydalardan yoksulların yeteri kadar yararlanıp yararlanamadıkları sorusunun cevabı önem taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı da, Türkiye’de 2003–2005 dönemindeki hızlı büyüme sürecinin yoksul yanlısı olup olmadığını analiz etmektir. Bu amaç doğrultusunda, bu dönemde bireysel gelir

dağılımının nasıl etkilendiği, yoksulluğun nasıl değiştiği soruları ele alınıp, önceki bölümlerde bahsedilen ölçütlerle gerekli hesaplamalar yapılacaktır. Daha sonra Kakwani ve Son (2008) tarafından geliştirilen yöntem kullanılarak Stata paket programı aracılığıyla yoksul yanlısı büyüme analizi yapılacaktır. Ayrıca kır-kent ayrımı yapılarak, yoksulluk, gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksul yanlısı büyüme bu açıdan da ele alınacaktır.

5.2 Çalışmanın Kapsamı

Türkiye’deki yoksul yanlısı büyümenin incelenmesini amaçlayan bu çalışma 2003-2005 dönemini ve kırsal-kentsel yerleşim yerlerini kapsamaktadır. TÜİK in hanehalkı bütçe anketlerinden yararlanılarak elde edilen eşdeğer bireysel gelir verileri kullanılarak 2003-2005 dönemi için gelir dağılımı eşitsizliği, yoksulluk hesaplamaları yapılmıştır. Stata hazır paket programı kullanılarak Kakwani ve Son(2008)’in geliştirdiği yoksulluk eşdeğer büyüme oranı ölçüsü modeli ile Türkiye geneli kırsal ve kentsel yerleşim yerleri için, yoksul yanlısı büyüme analizleri yapılmıştır.

5.3 Çalışmada Kullanılan Yöntem

Bu çalışmada Türkiye’de 2003–2005 dönemi boyunca gerçekleşen ekonomik büyümenin yoksul yanlısı olup olmadığı incelenirken dördüncü bölümde açıklanan, Kakwani ve Son (2008)’in geliştirdiği “*yoksulluk eşdeğer büyüme oranı ölçüsü*” modelinden yararlanılmıştır. Bu modelde gelir olarak ifade edilmiş olan x değişkeninin hesaplanması için bireysel eşdeğer gelir yöntemi kullanılmıştır. Bunun nedeni yoksulluğun ölçümünde hanehalkı içindeki ölçek ekonomilerini ve hanehalkı içindeki değişik bireylerin farklı gereksinimlerini dikkate alabilmek için hanehalkı büyüklüğü ve bileşimini hesaba katmaktır (Şenses, 2006). Ayrıca bir başka neden olarak hanehalklarının bireysel tüketime konu olan mal ve hizmetlerin yanı sıra ortak ve hizmetlerin de tüketiliyor olmasıdır. Örnek vermek gerekirse, bir kişinin yaşadığı bir hane ele alınsın. Bu tek kişilik hanenin konut harcaması, söz konusu kişi evlenerek iki kişilik bir hane oluşturduğunda iki katına çıkmayacaktır. Ya da bu çiftin çocukları olduğunda hanehalkı büyüklüğü %50 artsa da harcamalar aynı oranda artmayacaktır. Ortak malların varlığından kaynaklanan bu olguya ölçek ekonomisi adı verilmektedir. Gelir eşitsizliği ve yoksulluk analizlerinde ölçek

ekonomilerinin dikkate alınması için eşdeğerlik ölçeği kullanılması gerekir. Bu çalışmada OECD eşdeğerlik ölçeği kullanılmıştır. OECD eşdeğerlik ölçeği aşağıda verilmiştir.

$$Y = \frac{R}{N^e} \quad (5.1)$$

Y bireysel eşdeğeri, R kullanılabilir hanehalkı toplan gelirini, N hanehalkı büyüklüğünü ve e eşdeğerlik ölçeği esnekliğini göstermektedir. Bu esneklik 0 ile 1 arasında değerler almaktadır. Esnekliğin büyümesi ölçek ekonomisinden yararlanma düzeyinin azalmasına işaret etmektedir. Bu çalışmada esneklik 0,5 olarak alınmıştır. Kısacası bireysel eşdeğer gelir hesaplanırken yıllık kullanılabilir gelir, hanehalkı büyüklüğünün kareköküne bölmektedir. Bu çalışmada büyüme kavramı bireysel eşdeğerdeki artışı ifade etmektedir.

Çalışmada kullanılacak olan modelin oluşturulması için aşağıdaki denklemlerden yararlanılmıştır.

$$\theta = \int_0^z P(z, x) f(x) dx \quad (5.2)$$

θ burada yoksulluk ölçüsünü göstermektedir.

$$\delta = d \ln(\theta) / \gamma = \frac{1}{\theta \gamma} \int_0^H \frac{\partial P}{\partial x} x(p) g(p) \quad (5.3)$$

δ büyümenin yoksulluk üzerindeki etkisini ifade etmektedir.

$$\delta = \eta + \zeta \quad (5.4)$$

Büyümenin yoksulluk üzerindeki etkisi aşağıdaki gibi ayrıştırılabilir:

$$\eta = \frac{1}{\theta} \int_0^H \frac{\partial P}{\partial x} x(p) dp \quad (5.5)$$

Burada η büyümenin yoksulluk üzerindeki net etkisi göstermektedir

$$\zeta = \frac{1}{\theta\gamma} \int_0^H \frac{\partial P}{\partial x} x(p) d \ln(L'(p)) dp \quad (5.6)$$

ζ ise eşitsizliğin yoksulluk üzerindeki etkisini ifade etmektedir.

$$\phi = \frac{\delta}{\eta} \quad (5.7)$$

ϕ yoksul yanlısı büyüme ölçüsü olarak gösterilmiştir.

$$\gamma^* = (\delta/\eta) \gamma = \phi\gamma \quad (5.8)$$

γ^* yoksulluk eşdeğer büyüme oranı ölçüsünü göstermektedir.

Stata programını kullanarak elde edilen sonuçları¹ yorumlamak için aşağıdaki bilgilerden yararlanılır: ortalama gelirin görelî büyüme oranı negatifse ($\gamma^* < 0$) yoksulluk artmıştır, bu oran pozitif ise ($\gamma^* > 0$) yoksulluk azalmıştır. Ortalama gelirin görelî büyüme oranı yoksulluk eşdeğer büyüme oranından küçük ise ($\gamma^* < \gamma$) büyüme yoksul yanlısı değildir, bu orandan büyük ise ($\gamma^* > \gamma$) büyüme yoksul yanlısıdır. Yoksul yanlısı büyüme oranı birden büyük ise ($\phi > 1$) büyüme yoksul yanlısıdır. Bu oran sıfır ve bir arasında bir değer alıyorsa ($0 < \phi < 1$) büyüme yoksul yanlısı değildir. Bu oranın sıfırdan küçük olması durumunda ise ($\phi < 0$) yoksullaştırıcı büyüme (immiserizing) söz konusudur. Büyümenin yoksulluk üzerindeki net etkisi sıfırdan küçük ise ($\eta < 0$) büyümenin etkisi yoksulluğu azaltıcı yöndedir. Bu etki sıfırdan büyük ise ($\eta > 0$) büyümenin etkisi yoksulluğu arttırıcı yöndedir. Eşitsizliğin yoksulluk üzerindeki etkisi sıfırdan küçük ise ($\zeta < 0$) eşitsizliğin etkisi yoksulluğu azaltıcı yöndedir. Bu etki sıfırdan büyük ise ($\zeta > 0$) eşitsizliğin etkisi yoksulluğu arttırıcı yöndedir. Yoksul yanlısı bir büyüme için büyümenin yoksulluk üzerindeki

¹ Kakwani ve Son(2008) tarafından, yoksul yanlısı büyümeyi ölçmek için ortaya konulan bu denklemler ülke verileriyle hesaplamaların yapılabilmesi için Stata programlama dilinde yazılmıştır. Stata programlama diliyle yazılan kodlar “do” dosyası altında oluşturulmuştur.

Türkiye’de 2003–2005 dönemindeki hızlı büyüme sürecinin yoksul yanlısı olup olmadığını analiz edebilmek için Kakwani ve Son tarafından oluşturulmuş bu Stata do dosyası için H.H.Son’a istekte bulunulmuştur. Alınan do dosyası kodları Türkiye verisine uygulanabilecek şekilde yeniden oluşturulmuştur. Yeniden oluşturulmuş komutlar daha sonra Stata paket programında işletilerek istenilen sonuçlara ulaşılmıştır. Elde edilen sonuçlar 5.7. bölümde detaylı şekilde ele alınacaktır.

net etkisinin ve eşitsizliğin yoksulluk üzerindeki etkisinin sıfırdan küçük olması gerekmektedir. Böylece gelir dağılımı eşitsizliği azalarak büyümenin yarattığı olumlu etkiyi yoksullar için daha etkili hale getirebilir.

5.4 Çalışmada Kullanılan Veri Seti

Çalışmada TÜİK den alınmış 2003-2004-2005 yılı Hanehalkı Bütçe Anketi verilerinden yararlanılmıştır. Hanehalkı bütçe anketleri, hanelerin sosyo-ekonomik yapıları, yaşam düzeyleri, tüketim kalıpları hakkında bilgi veren ve toplumun ihtiyaçlarının belirlenmesi, kullanılabilir gelirin haneler ya da fertler arasında ne şekilde dağıldığının bilinmesi ve uygulanan sosyo-ekonomik politikaların geçerliliğinin test edilmesi amacıyla kullanılan en önemli kaynaklardan biridir. Bireylerin ve bunların oluşturduğu hanehalklarının tüketim yapılarını, gelir düzeylerini; sosyo-ekonomik gruplara, kırsal, kent ve bölgelere göre ortaya çıkaran bu çalışma ile tüketim alışkanlıkları, tüketim harcaması türleri ile mal ve hizmet harcamalarının çeşitliliği, hanehalkının sosyo-ekonomik özellikleri, hanehalkı fertlerinin çalışma durumları, hanehalkının toplam geliri, gelirin elde edildiği kaynaklar vb. konular hakkında bilgiler derlenmektedir. Ekonomik ve sosyal değişimleri yakından izlemek, ekonomik kalkınmayı belirli bir denge içinde hızlandırmak, halkın hayat seviyesinin öngörülen bir düzeye erişmesini sağlamak amacıyla politikalar üretilmesi ve uygulanan politikaların sonuçlarının değerlendirilmesi bu anketlerden elde edilecek verilerle mümkündür. Türkiye’de sürekli gelişen ve değişen bir yapı bulunması nedeniyle, en son 1994 yılında uygulaması yapılan Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi’nin belirli periyotlarda yinelenmesini gerektirmiş ve bu amaçla TÜİK ankete daha dinamik bir yapı kazandırmak için 2002 yılından itibaren her yıl düzenli anket uygulamasını başlatmıştır(TÜİK, 2005).

Hanehalkı bütçe anketlerinden “*bülten numarası*”, “*hanehalkı kullanılabilir geliri*”, “*hanehalkı büyüklüğü*”, “*faktör*”, *hanehalkı reisine olan yakınlık*”, “*kırsal-kent*” “*iş statüsü*” verileri² kullanılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde bulunan tüm yerleşim yerleri anket kapsamına dâhil edilmiştir. Bu yerleşim yerleri, Devlet Planlama Teşkilatı tarafından belirlenen

² Verilerle ilgili detaylar Ek A’da verilmiştir.

ve Enstitü'nün diğer anket çalışmalarında da kullanılmakta olan kent-kır tanımı dikkate alınarak iki tabakaya ayrılmıştır. Buna göre; nüfusu 20.001 ve daha fazla olan yerleşim yerleri “kentsel”, nüfusu 20.000 ve daha az olan yerleşim yerleri “kırsal” olarak tanımlanmıştır. 2003 Hanehalkı Bütçe Anketi, 1 Ocak–31 Aralık 2003 tarihleri arasında bir yıl süre ile kentsel kesimden her ay değişen 1 512 ve kırsal kesimden yine her ay değişen 648 hanehalkı olmak üzere aylık toplam 2 160 örnek hanehalkına uygulanmıştır. 2004 Hanehalkı Bütçe Anketi, Anket, 1 Ocak–31 Aralık 2004 tarihleri arasında bir yıl süre ile kentsel ve kırsal kesimden her ay değişen aylık toplam 720 örnek hanehalkına uygulanmıştır. 2005 Hanehalkı Bütçe Anketi, 1 Ocak–31 Aralık 2005 tarihleri arasında bir yıl süre ile kentsel ve kırsal kesimden her ay değişen aylık toplam 720 örnek hanehalkına uygulanmıştır (TÜİK, 2005).

Hanehalkı bütçe anketi verilerinin geliştirilen yöntemde kullanılabilmesi için bazı düzenlemeler yapılması gerekmektedir. Bunun için hanehalkı verisi ve fert verisi bülten numaraları baz alınarak gerekli değişkenler tutularak iki veri setinin birleştirilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada hanehalkı verisinden bülten numarası, hanehalkı kullanılabilir geliri, hanehalkı büyüklüğü, faktör, hanehalkı reisine olan yakınlık, kır-kent değişkenleri alınırken, fert verisinden bülten numarası ve iş statüsü değişkenleri alınmıştır. Ve bu iki veri seti bülten numarası baz alınarak tek bir veri seti altında birleştirilmiştir.

Hanehalkı verisinden sadece hanehalkı reisi seçilerek incelemeye alınmaktadır. Hesaplamalarda bireysel kullanılabilir eş gelir hanehalkı büyüklüğü ve faktörün çarpılmasıyla elde edilen değerle ağırlıklandırılır. Böylece örneklemin temsil gücü artırılmış olur.

5.5 2003–2005 Döneminde Türkiye’deki Gelir Dağılımı Eşitsizliği

Türkiye 2003-2005 bireysel eşdeğer gelir verileri, üçüncü bölümde açıklanan gelir dağılımı eşitsizliği ölçüleri ile hesaplandığında bu dönemlerde Türkiye’deki gelir dağılımı eşitsizliğin bütün ölçüler bazında azaldığı sonucuna varılmıştır.

Çizelge 5.2’de Türkiye’nin 2003-2005 dönemindeki gelir dağılımı eşitsizliği; değişkenlik katsayısı, Gini katsayısı ve Atkinson ideksinin iki eşitsizlik parametresi($\epsilon=0,5$, $\epsilon=1$) ile hesaplanmış sonuçları yer almaktadır. Gelir dağılımı

eşitsizliğini hesaplayan bu ölçülere bakıldığında Türkiye’de gelir dağılımı eşitsizliğinin 2003’den 2004’e ve 2004’den 2005’e azaldığı görülmektedir.

Çizelge 5.2: Türkiye 2003–2005 Dönemi Gelir Dağılımı Eşitsizliği Göstergeleri

	2003	2004	2005
Değişkenlik Katsayısı	1,23	1,10	0,94
Gini	0,43	0,41	0,39
Atkinson e=0,5	0,15	0,14	0,13
Atkinson e=1	0,27	0,26	0,24

Bütün ölçüler için hesaplanan değerin azalması gelir dağılımı eşitsizliğinin düştüğü anlamına gelmektedir.

2003’de değişkenlik katsayısı Türkiye geneli için 1,23 iken 2004’de 1,10 ve 2005’e 0,94’e gerilemiştir. Bu dönemler boyunca gelir dağılımı eşitsizliğinin azaldığını ifade etmektedir.

Gini katsayısı Türkiye geneli için 0,43’den 0,41 ve 0,39’a düşmüştür. Gini katsayısındaki bu düşüş gelir dağılımındaki eşitsizliğin azaldığının bir göstergesidir.

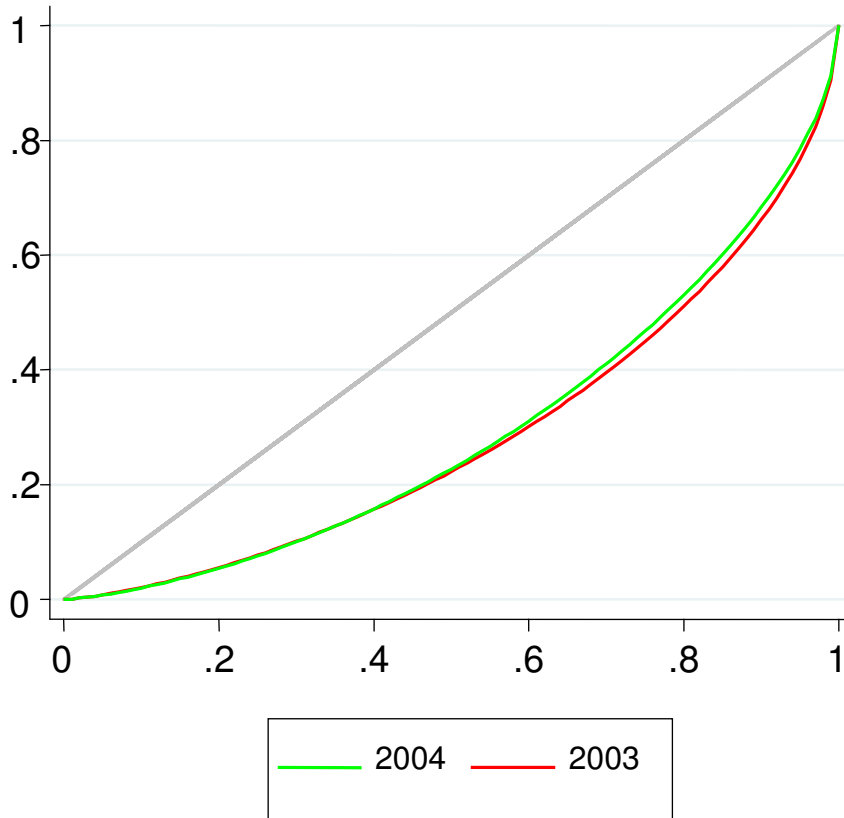
Atkinson indeksine bakıldığında ise eşitsizlik parametresi 0,5 değeri için hesaplandığında Türkiye genelinde 2003 yılı için 0,15, 2004 yılı için 0,14 ve 2005 yılı için 0,13 değerini vermektedir. Bir başka deyişle toplam gelir 100 birim iken, gelirler eşit dağılmış olsaydı bu 100 birimlik gelirin 85 birimiyle mevcut toplumsal refaha ulaşılabilceğini ve dolayısıyla gelirlerin eşit dağılmaması nedeniyle 15 birimlik refah kaybının söz konusu olduğunu gösterir. Ancak bu refah kaybı 2004 yılında 14 birime, 2005 yılında ise 13 birime düşmüştür. Gelir dağılımında bir iyileşme söz konusudur.

Atkinson indeksinde eşitsizlik parametresi 1 değeri için hesaplandığında 2003 yılı için 0,27, 2004 yılı için 0,26 ve 2005 yılı için 0,24 değerini vermektedir. Bir başka deyişle toplam gelir 100 birim iken, gelirler eşit dağılmış olsaydı bu 100 birimlik gelirin 73 birimiyle mevcut toplumsal refaha ulaşılabilceğini ve dolayısıyla gelirlerin eşit dağılmaması nedeniyle 27 birimlik refah kaybının söz konusu olduğunu gösterir. Ancak bu refah kaybı 2004 yılında 26 birime, 2005 yılında ise 24 birime düşmüştür. Atkinson indeksine göre yıllar bazında gelir dağılımı eşitsizliği azalsa da, bir önceki hesaplama göre refah kaybında artış olduğu görülmektedir.

Bunun nedeni eşitsizlik parametresinin 0,5’den 1’e çıkartılarak toplumun eşitsizliğe karşı duyarlılığının artırıldığı varsayımına dayanmaktadır.

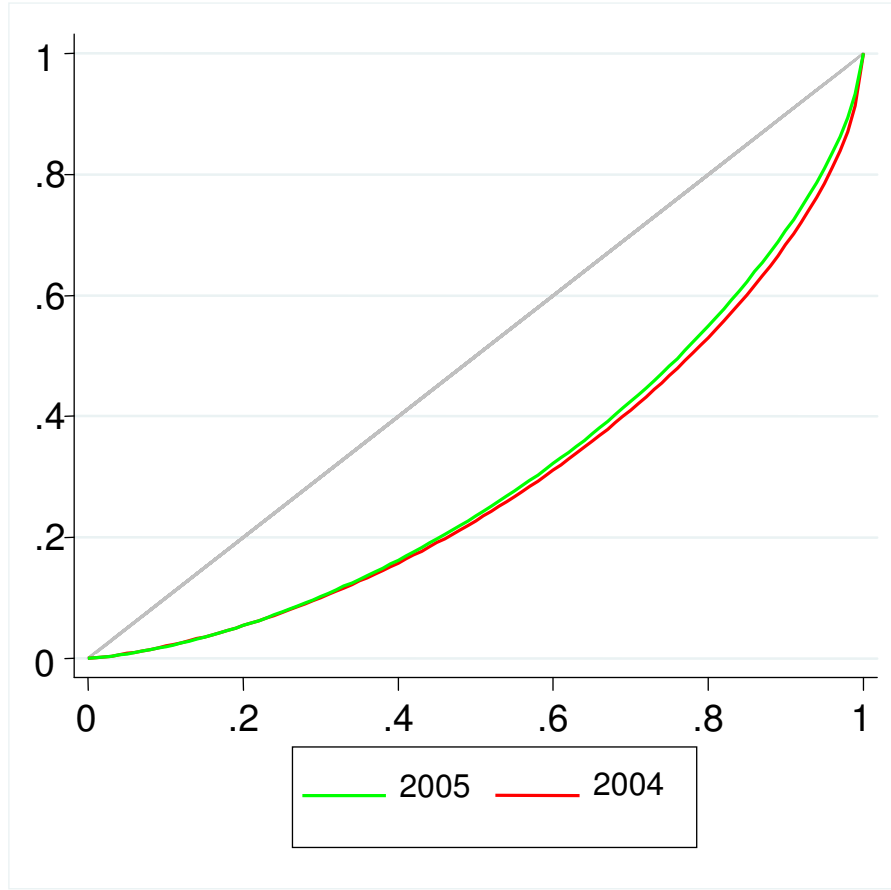
2003-2005 dönemi için Gini katsayısı, değişkenlik katsayısı ve Atkinson İndeksi ile Türkiye’nin gelir dağılımı eşitsizlikleri hesaplandıktan sonra Lorenz eğrilerine de bakmak yararlı olacaktır.

Şekil 5.1’ deki 2003-2004 dönemi Lorenz eğrisine bakıldığında kesişen Lorenz eğrisi söz konusudur. 2004 yılı eğrisinin tam eşitlik doğrusuna yaklaştığı görülse de 2003’e göre tercih edilir bir dağılım olduğu söylenemez. Çünkü en yoksul %20’lik payda 2003-2004 yılları arasında bir iyileşme olduğu söylenememektedir.

Şekil 5.1: 2003-2004 Dönemi Lorenz Eğrisi

Şekil 5.2’deki 2004-2005 dönemi Lorenz eğrisi de aynı şekilde kesişen Lorenz eğrisi söz konusudur. 2005 yılı eğrisinin tam eşitlik doğrusuna yaklaştığı görülse de 2004’e göre tercih edilir bir dağılım olduğu söylenemez. Çünkü en yoksul %20’lik payda 2004-2005 yılları arasında bir iyileşme olduğu söylenememektedir.

Şekil 5.2: 2004-2005 dönemi Lorenz Eğrisi

Türkiye’de 2003-2005 dönemlerinde gelir dağılımı eşitsizliği incelendiğinde, Lorenz eğrisi, değişkenlik katsayısı, Gini katsayısı ve Atkinson indeksine göre gelir dağılımı eşitsizliğinin azaldığı sonucuna varılmıştır.

5.6 2003–2005 Döneminde Türkiye’deki Yoksulluk

Türkiye 2003–2005 bireysel eşdeğer gelir verileri, üçüncü bölümde açıklanan yoksulluk ölçüleri ile hesaplanmıştır.

Yoksulluk ölçüleri hesaplanmadan önce yoksulluk çizgisinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu çalışmada yoksulluk çizgisi görelî yoksulluktan yola çıkılarak, 2003 yılı için bireysel eşdeğer gelirlerin ortanca değerinin yarısı alınarak hesaplanmıştır. 2004 ve 2005³ yılları yoksulluk çizgileri ise, 2003 yılı görelî yoksulluk çizgisinin 2004 ve 2005 yılları tüketici fiyatları endeksine göre

³ 2003 ve 2004 yılları verilerinin eski TL cinsinden olması nedeniyle hesaplamalarda 2005 verisi ile denkleğinin sağlanması için 2003 ve 2004 yılları verilerinden altı sıfır atılmıştır.

ağırlıklandırılması ile hesaplanmıştır. Hesaplanan yoksulluk çizgileri ve ağırlıklandırıldıkları fiyat indeksleri Çizelge 5.3’de verilmiştir.

Çizelge 5.3: 2003-2005 Dönemi için Hesaplanan Yoksulluk Çizgileri ve TÜFE Verileri

	2003	2004	2005
Yoksulluk Çizgisi	1.864,86 TL	2.025,41 TL	2.191,17 TL
TÜFE	100	108,6	117,48

Yapılan hesaplamalara göre 2003–2005 dönemlerinde Türkiye’deki yoksulluğun bütün ölçüler bazında azaldığı sonucuna varılmıştır.

Çizelge 5.4: Türkiye 2003-2005 Dönemi Yoksulluk Göstergeleri

	Yıllar	Yoksulluk ölçüsü
Yoksulluk Oranı	2003	15,84
	2004	13,85
	2005	12,20
Yoksulluk Açığı	2003	4,64
	2004	4,12
	2005	3,79
FGT	2003	2,02
	2004	1,80
	2005	1,71

Yoksulluk oranı 2003’de Türkiye genelinde %15,84 iken 2005’e sırasıyla, %13,85 ve %12,20’ye gerilemiştir. Yoksulluk oranı ölçüsüne göre yoksulluk 2003’den 2004’e ve 2004’den 2005’e azalmıştır.

Yoksulluğun derinliğini gösteren yoksulluk açığı ölçüsü Türkiye genelinde 2003 yılında %4,64 iken 2004 yılında %4,12’ye, 2005 yılında ise %3,79’a düşmüştür. Yoksulluk açığı ölçüsü, yoksulluk oranı ölçüsü gibi yoksullukta her iki dönemde de düşüşün olduğunu göstermektedir.

Yoksulluğun vahametini gösteren FGT ölçüsü Türkiye genelinde 2003 yılından 2005 yılına sırasıyla 2,02’den 1,80 ve 1,71 değerine gerilemiştir. Her iki dönemde de yoksullukta azalma olduğu görülmektedir.

2003-2005 döneminde Türkiye’de yoksulluğun durumu incelendiğinde yoksulluk oranı, yoksulluk açığı ve FGT ölçüleri Türkiye genelinde yoksullukta azalma olduğunu göstermektedir.

5.7 2003–2005 Döneminde Türkiye’deki Yoksul Yanlısı Büyüme ile İlgili Bulgular

Yoksul yanlısı büyüme kavramının çıkış noktası ekonomik büyüme gerçekleşirken gelir dağılımı eşitsizliğinin azaltılması ilkesine dayanmaktadır. Ravallion’a göre ekonomik büyüme yoksulluğu azaltıyorsa yoksulluk büyüme yanlısıdır tanımından yola çıkılırsa Türkiye 2003-2005 dönemi yoksul yanlısı bir büyüme yaşanmıştır. Ancak Kakwani ekonomik büyüme sürecinde yoksulluğun azaltılmasının yeterli bir ölçüt olmadığını ve bu büyümeden yoksulların daha fazla oranda yararlanmaları gerektiğini savunmuştur. Bu durum göz önüne alındığında deneysel çalışma öncesindeki tahmin Türkiye’de 2003–2005 döneminde bireysel eşdeğer gelirde bir artışın ve gelir dağılımında bir azalış olduğu durum için büyümenin yoksul yanlısı olduğu yönündedir. Bu tahminin doğruluğu Kakwani ve Son’un(2008) modeli ile sınanacaktır. Yapılan çalışmada yoksulluk eşdeğer büyüme oranı modeli Hanehalkı Bütçe Anketi verileri ile hesaplanarak Türkiye geneli için Çizelge 5.5’deki sonuçlar elde edilmiştir.

Çizelge 5.5: 2003-2005 Dönemi Türkiye Geneli Yoksul Yanlısı Büyüme Tablosu

		Yoksulluk Ölçüsü	2003-2004	2004-2005	2003-2005
Ort. Gelirin Görelî Büyüme Oranı	γ		8,76	5,94	7,35
Yoksulluk Eşdeğer Büyüme Oranı	γ^*	YO	6,23	5,97	6,73
		YA	4,94	3,69	4,38
		FGT	4,48	2,10	3,35
Yoksul Yanlısı Büyüme Ölçüsü	φ	YO	0,71	1,00	0,92
		YA	0,56	0,62	0,60
		FGT	0,51	0,35	0,46
Büyümenin Yoksulluk Üzerindeki Etkisi	δ	YO	-1,53	-2,14	-1,78
		YA	-1,35	-1,43	-1,38
		FGT	-1,32	-0,89	-1,15
Büyümenin Yoksulluk Üzerindeki Net Etkisi	η	YO	-2,16	-2,13	-1,94
		YA	-2,39	-2,30	-2,31
		FGT	-2,59	-2,51	-2,51
Eşitsizliğin Yoksulluk Üzerindeki Etkisi	ζ	YO	0,62	0,01	0,16
		YA	1,04	0,87	0,93
		FGT	1,26	1,63	1,37

Bu sonuçlara göre 2003-2004 döneminde Türkiye geneli için ortalama gelirin görelî büyüme oranı pozitifdir ($\gamma^*>0$) yani yoksulluk azalmıştır. Ancak ortalama gelirin görelî büyüme oranı yoksulluk eşdeğer büyüme oranından küçük ($\gamma^*<\gamma$) olduğu için büyüme yoksul yanlısı değildir. Bu durum eşitsizliğin arttığı anlamına gelmektedir

ve “sızma durumu(trickle-down)” olarak adlandırılmaktadır. Yani yoksullar olmayanlar, büyümenin sağladığı faydadan yoksullardan daha çok faydalanmışlardır. Yoksul yanlısı büyüme oranı da birden küçük olduğu için ($\phi < 1$) büyümenin yoksul yanlısı olmadığı durumunu doğrulamaktadır. Bunun nedeni büyümenin yoksulluk üzerindeki net etkisi sıfırdan küçük iken ($\eta < 0$) eşitsizliğin yoksulluk üzerindeki etkisinin sıfırdan büyük olmasıdır ($\zeta > 0$). Yani eşitsizlik artarak büyümenin yarattığı olumlu etkiyi azaltmaktadır. Gelir dağılımı eşitsizliği ölçülerine bakıldığında gelir dağılımı eşitsizliğinde düşüş olduğu görülmekteydi. Ancak gelir dağılımının yüzde birlik dilimlere ayrıştırıldığı⁴ Grafik 5.3⁵ incelendiğinde yoksulların oluşturduğu ilk %20’lik payda bir düşüş olduğu görülmektedir. Bu durum yoksul kesimin gelir dağılımında gerçekten bir bozulma olduğu doğrulamaktadır. G Grafikler daha detaylı incelenecek olursa gelir dağılımı eşitsizliği ilk ve son %20’lik paylarda azalış gösterirken diğer %20’lik paylarda artışlar meydana gelmiştir. Buradan, en zengin ve en yoksul kesim kesimin toplam gelirden aldıkları pay azalırken orta kesim olarak adlandırılabilir grubun toplam gelirden aldıkları payın arttığı söylenebilir. Çizelge 5.2’deki gelir dağılımı eşitsizliği ölçülerinin Türkiye’deki gelir dağılımı eşitsizliğinin azaldığını göstermesinin nedeni yüzde dağılımlarının genelinde düzleme meydana gelmesi ve en zengin kesimin toplam gelirden aldıkları payın azalmasıdır. Ancak yoksul yanlısı büyüme için yoksulların gelir dağılımından aldığı payın artması gerekmektedir, ancak 2003-2004 dönemi için Türkiye’de yoksul yanlısı büyüme için gerekli olan bu koşul gerçekleşmemiştir. Modelden elde edilen sonuçlarda bu doğrultudadır.

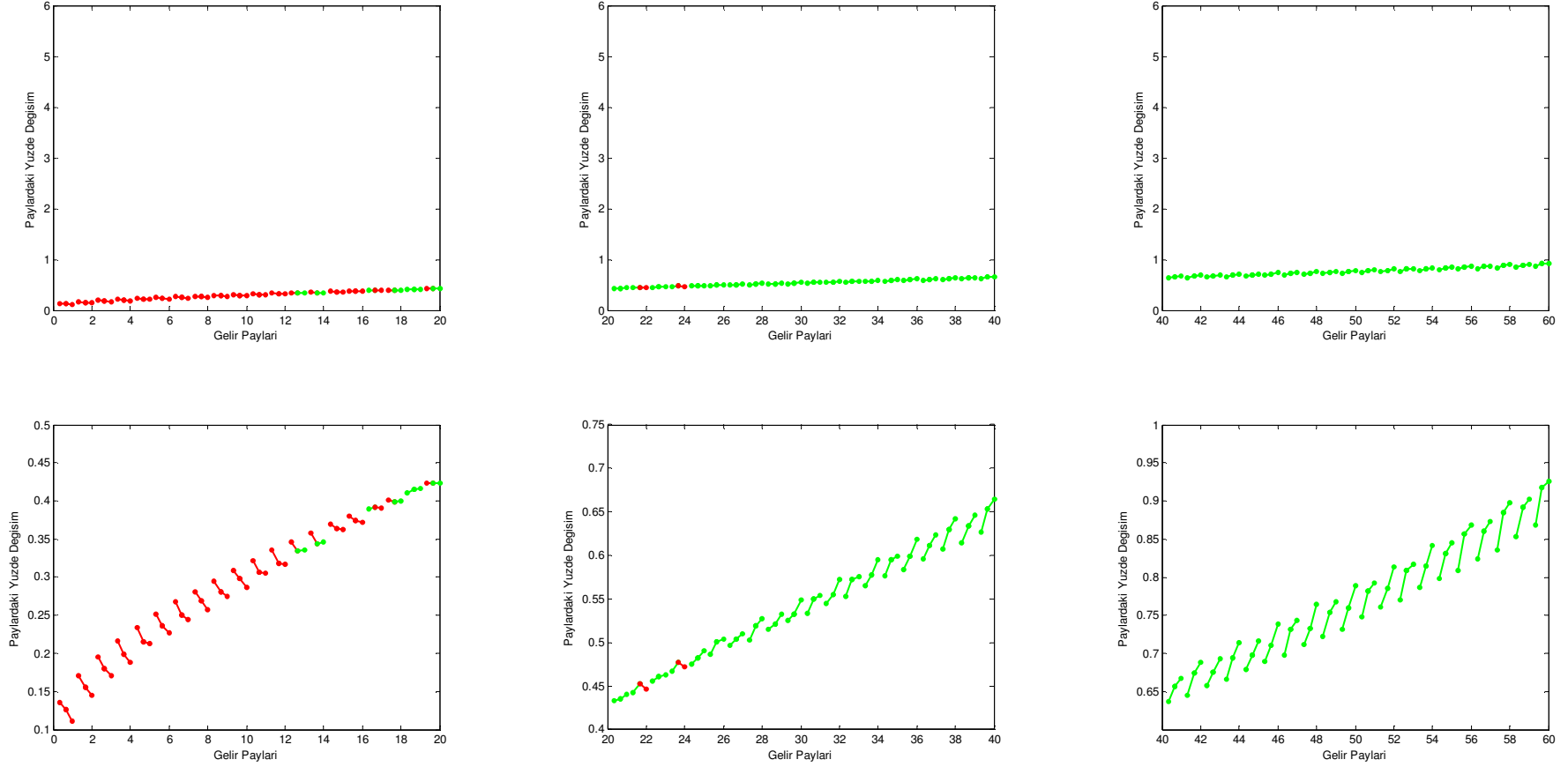
Çizelge 5.5’den 2004–2005 dönemi için Türkiye geneli sonuçlarına bakıldığında ortalama gelirin göreceli büyüme oranı pozitifdir ($\gamma^* > 0$) yani yoksulluk azalmıştır. Ayrıca yoksulluk oranı ölçüsüne göre ortalama gelirin göreceli büyüme oranı yoksulluk eşdeğer büyüme oranından büyüktür ($\gamma_{yo}^* > \gamma$) yani büyüme yoksul yanlısıdır. Yoksul yanlısı büyüme oranının birden büyük eşit olması ($\phi \geq 1$) büyümenin yoksul yanlısı olduğunu doğrulamaktadır. Bunun nedeni büyümenin yoksulluk üzerindeki net etkisi sıfırdan küçük iken ($\eta < 0$) aynı zamanda eşitsizliğin yoksulluk üzerindeki etkisinin

⁴ Gelir dağılımının yüzde birlik dilimlere ayrıştırıldığı çizelge için Ek B’ye bakınız.

⁵ Grafik 5.3’de ilk satır gelir dağılımındaki değişimin %0 ve %6 ile sabit ölçekli olarak çizdirildiği grafiklerden oluşmaktadır. Bu sabit ölçeğe göre daha küçük değerli, gelir dağılımındaki değişimlerin daha açık görülebilmesi için ikinci satırdaki grafikler ölçeksiz çizdirilmiştir.

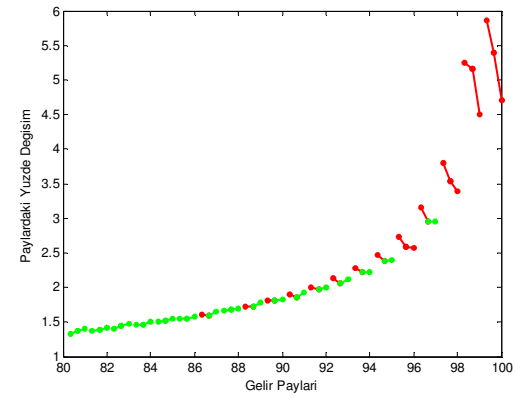
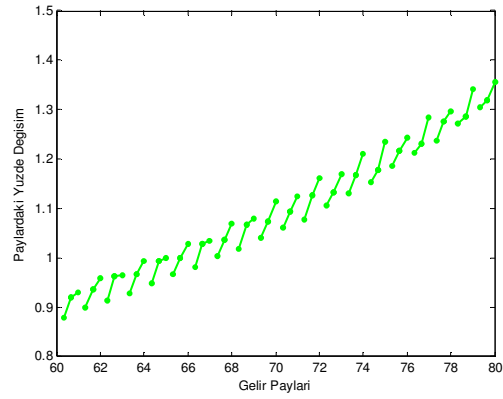
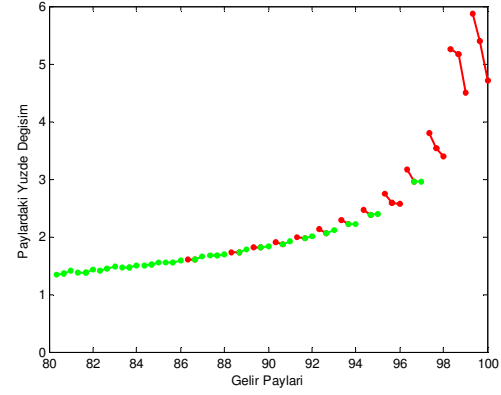
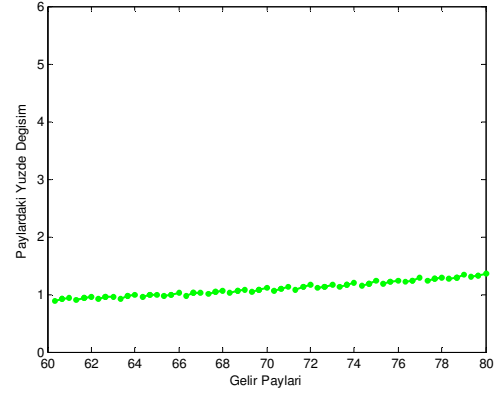
sıfırdan küçük olmasıdır ($\zeta < 0$). Yani eşitsizlik azalırken büyümenin yarattığı olumlu etkiyle birlikte yoksulların büyümeden daha fazla faydalanmalarını sağlamıştır.

Yoksul yanlısı büyüme durumu sadece yoksulluk oranı ölçüsü için geçerlidir. Yoksulluk açığı ve FGT ölçülerine göre ortalama gelirin göreceli büyüme oranı yoksulluk eşdeğer büyüme oranından küçük ($\gamma^* < \gamma$) olduğu için büyüme yoksul yanlısı değildir. Bu durum eşitsizliğin arttığı anlamına gelmektedir ve “sızma durumu(trickle-down)” olarak adlandırılmaktadır. Yani yoksullar olmayanlar, büyümenin sağladığı faydadan yoksullardan daha çok faydalanmışlardır. Bu durum 2003-2004 yılında olduğu gibi eşitsizlikteki artıştan kaynaklanmaktadır. Şekil 5.3’ de en alt yüzde yirmilik payda gelir dağılımı eşitsizliğinin arttığı görülmektedir. Yoksulluk oranının diğer iki ölçüden farklı çıkma nedeni 2003-2004 dönemine göre 2004-2005 döneminde yoksul kesimdeki gelir dağılımı eşitsizliğindeki bozulma etkisinin azalmasından kaynaklanmaktadır.

Şekil 5.3: 2003-2005 Dönemi Türkiye Geneli için Eşdeğer Gelirin Yüzde Birlik Dağılımı Grafikleri⁶

⁶ Grafiklerdeki noktalar soldan sağa doğru sırasıyla 2003-2004-2005 yıllarını göstermektedir.

Şekil 5.3 (devamı): 2003-2005 Dönemi Türkiye Geneli için Eşdeğer Gelirin Yüzde Birlik Dağılımı Grafikleri

5.8 2003–2005 Döneminde Kır-Kent Ayrımında Yoksul Yanlısı Büyüme ile İlgili Bulgular

Çalışmada Türkiye geneli incelemesinden sonra “kırsal kesim” ve “kentsel kesim” için de inceleme yapılmıştır. Yoksul yanlısı büyüme analizine geçilmeden önce kırsal ve kentsel kesimdeki gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk sonuçlarını verilecektir.

Çizelge 5.6 incelendiğinde kırsal kesimde 2003 yılında değişkenlik katsayısı 1,13 iken 2004 yılında 0,97’ye, 2005 yılında ise 0,90’a düşmüştür. Kırsal kesimde gelir dağılımı eşitsizliği değişim katsayısı ölçüsüne göre azalmıştır. Kentsel kesimde 2003 yılında değişim katsayısı 1,22 iken 2004 yılında 1,08’e, 2005 yılında ise 0,91’e düşmüştür. Kentsel kesimde gelir dağılımı eşitsizliği 3 dönemde de kırsal kesimden fazla olsa da, bir düşüş söz konusudur.

Kırsal kesimde 2003’den 2004’e 0,40’dan 0,38’e düşmüştür. 2005 yılında bir değişiklik olmamıştır. Kentsel kesimde Gini katsayısı 2003’de 0,42 iken 2004 yılında 0,41’e 2005 de ise 0,38’e gerilemiştir. Gelir dağılımı eşitsizliğinde Gini katsayısına göre düzelme meydana gelmiştir. Atkinson indeksine bakıldığında ise eşitsizlik parametresi 0,5 değeri için hesaplandığında kırsal kesimde 2003 yılı için 0.14, 2004 yılı için 0,12 ve 2005 yılı için 0,12 değerini vermektedir. Bir başka deyişle toplam gelir 100 birim iken, gelirler eşit dağılmış olsaydı bu 100 birimlik gelirin 86 birimiyle mevcut toplumsal refaha ulaşılabilceğini ve dolayısıyla gelirlerin eşit dağılmaması nedeniyle 14 birimlik refah kaybının söz konusu olduğunu gösterir. Ancak bu refah kaybı 2004 yılında 12 birime düşmüştür, 2005 yılında ise 12 birimle değişiklik göstermemiştir. Gelir dağılımında bir iyileşme söz konusudur. Kentsel kesimde ise refah kaybı 2003’den 2005’e sırası ile 15 birim 14 birim ve 12 birimdir. Gelir dağılımındaki eşitsizliğin zamanla azaldığı söylenebilir. Atkinson indeksinde eşitsizlik parametresi 1 değeri için hesaplandığında kırsal kesimdeki refah kaybı sırasıyla 24 birim, 23 birim ve 23 birimdir. Kentsel kesimde ise refah kaybı 27 birim, 25 birim ve 23 birimdir. Her iki kesimde de gelir dağılımı eşitsizliği açısından iyileşme vardır ancak kentsel kesimdeki gelir dağılımı eşitsizliği başlangıçta daha fazla iken 2005 yılına gelindiğinde daha fazla iyileşme göstererek kırsal kesimle aynı değerlere ulaşmıştır. Atkinson indeksine göre yıllar bazında gelir dağılımı eşitsizliği azalsa da, bir önceki hesaplama göre refah kaybında artış olduğu görülmektedir.

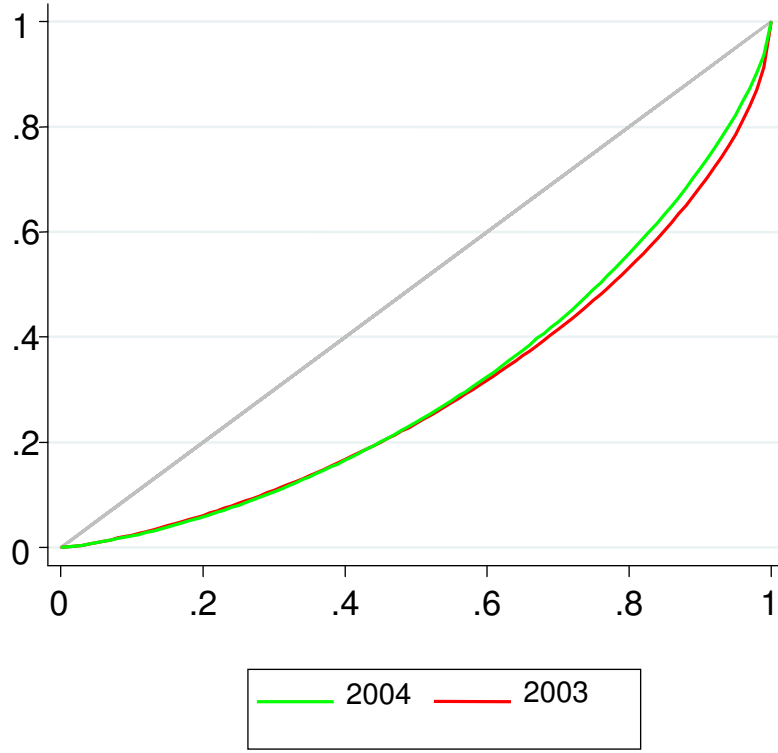
Bunun nedeni eşitsizlik parametresinin 0,5'den 1'e çıkartılarak toplumun eşitsizliğe karşı duyarlılığının artırıldığı varsayımına dayanmaktadır.

Çizelge 5.6: 2003-2005 Dönemi Kırsal-Kentsel Kesim Gelir Dağılımı Göstergeleri

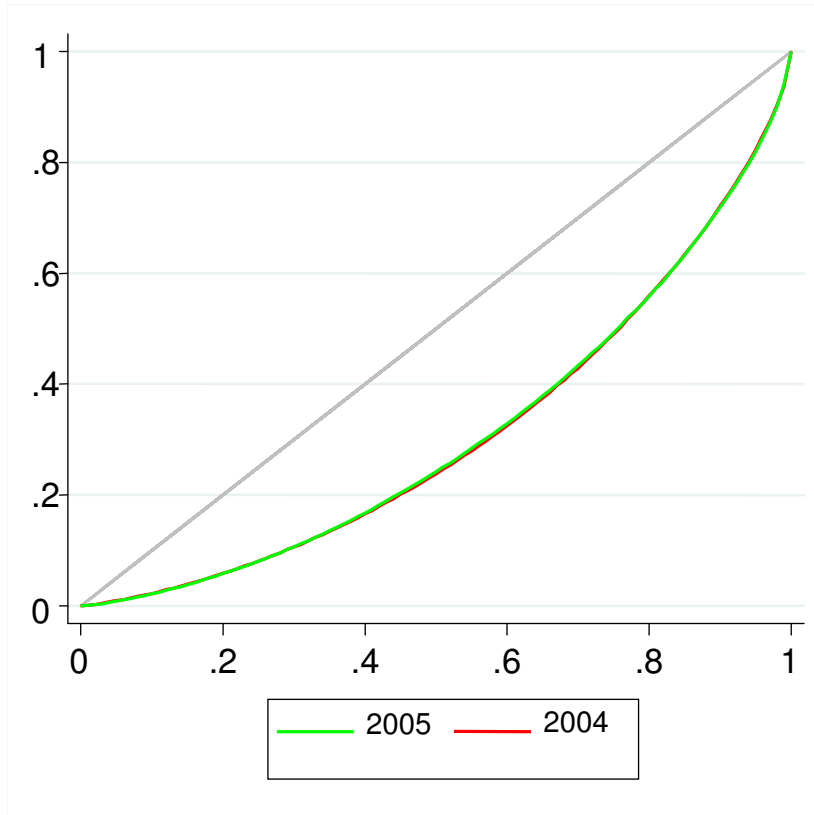
	2003		2004		2005	
	Kır	Kent	Kır	Kent	Kır	Kent
Değişkenlik Katsayısı	1,13	1,22	0,97	1,08	0,90	0,91
Gini	0,40	0,42	0,38	0,41	0,38	0,38
Atkinson e=0,5	0,14	2,15	0,12	0,14	0,12	0,12
Atkinson e=1	0,24	0,27	0,23	0,25	0,23	0,23

Kırsal ve Kentsel kesimde gelir dağılımlarının nasıl değiştiğini görmek için bir de Lorenz eğrilerine bakılacak olursa

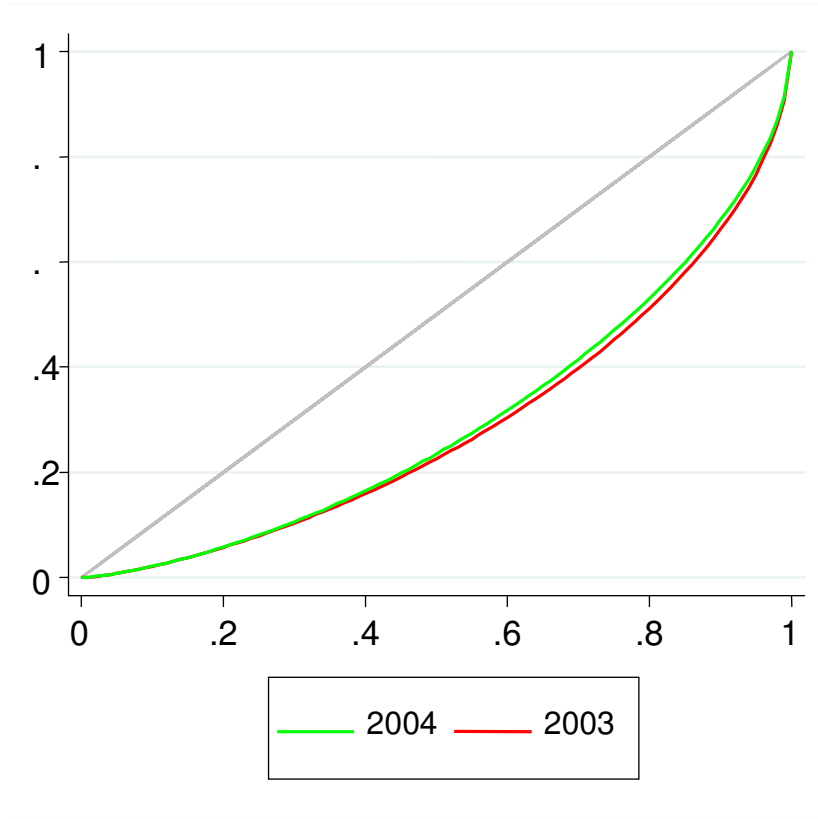
Şekil 5.4 de 2003-2004 dönemi kırsal kesim Lorenz eğrisi kesişen Lorenz eğrisi durumundadır. 2004 yılı için tam bir iyileşmeden söz edilemese de orta kesimin gelir dağılımının iyileştiği söylenebilir. Şekil 5.5 de 2004-2005 dönemi kırsal kesim Lorenz eğrisi neredeyse tamamen üst üste gelmiştir. Bunun anlamı gelir dağılımında çok fazla değişimin olmadığıdır. Şekil 5.6 de 2003-2004 dönemi kentsel kesim Lorenz eğrisi ve Şekil 5.7 de 2004-2005 dönemi kentsel kesim Lorenz eğrisi kesişen Lorenz eğrisi durumundadır. Bir sonraki yıla göre tam bir iyileşmeden söz edilemese de orta kesimin gelir dağılımının iyileştiği söylenebilir.

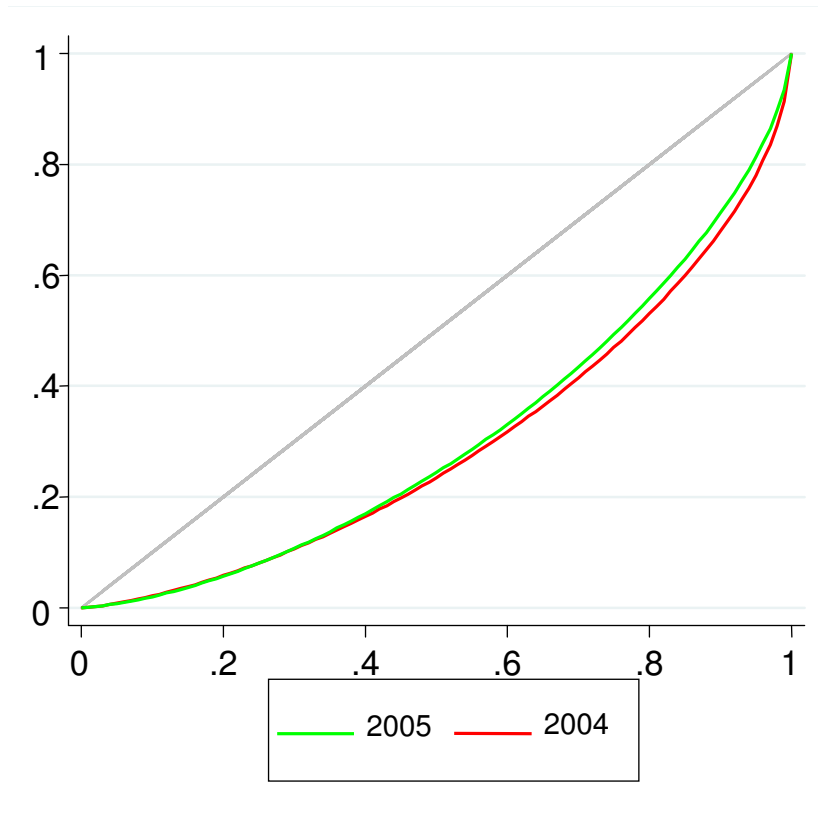
Şekil 5.4: 2003-2004 Dönemi Kırsal Kesim Lorenz Eğrisi

Şekil 5.5: 2004-2005 Dönemi Kırsal Kesim Lorenz Eğrisi

Şekil 5.6: 2003-2004Dönemi Kentsel Kesim Lorenz Eğrisi

Şekil 5.7: 2004-2005 Dönemi Kentsel Kesim Lorenz Eğrisi

Çizelge 5.7’de 2003-2005 dönemi kırsal-kentsel kesim yoksulluk göstergeleri verilmiştir, kırsal kesimde 2003’de %23,63 olan yoksulluk oranı sırasıyla %21,94 ve %17,77’e düşmüştür. Kentsel kesimde ise 2003’de %10,82 olan yoksulluk oranı 2004 yılında %8,77’ye düşmüştür, 2005 yılında ise %8,78 oranıyla fazla bir değişiklik göstermemiştir. Yoksulluk açığı ölçüsüne göre kentsel kesimde 2003 yılında %3,18’den 2004 yılında %2,37’ye gerilemiştir. 2005 yılında ise hafif bir yükseliş göstererek %2,70’e yükselmiştir. Kırsal kesimde 2003’de %2,89 olan yoksulluk açığı 2004’de fazla bir değişim göstermemiştir. 2005 yılında ise %5,55’e düşmüştür. FGT ölçünde kentsel kesimde ilk önce 1,42’den 1,01’e bir düşüş, daha sonrasında ise 1,71’e yükseliş meydana gelmiştir. Kentsel kesimde bunu aksine ilk önce 2,94’den 3,05’e bir yükseliş, daha sonra 2,51’e bir düşüş gerçekleşmiştir. Kentsel ve kırsal kesimlerdeki yoksulluk farklı ölçülere göre farklı durumlar sergilemiştir.

Çizelge 5.7: 2003–2005 Dönemi Kırsal-Kentsel Kesim Yoksulluk Göstergeleri

	Yıllar	Kent	Kır
Yoksulluk Oranı	2003	10,82	23,63
	2004	8,77	21,94
	2005	8,78	17,77
Yoksulluk Açığı	2003	3,18	6,89
	2004	2,37	6,90
	2005	2,70	5,55
FGT	2003	1,42	2,94
	2004	1,01	3,05
	2005	1,26	2,51

Yoksulluk eşdeğer büyüme oranı modeli Hanehalkı Bütçe Anketi verileri ile hesaplanarak kırsal kesim için Çizelge 5.8’deki sonuçlar elde edilmiştir.

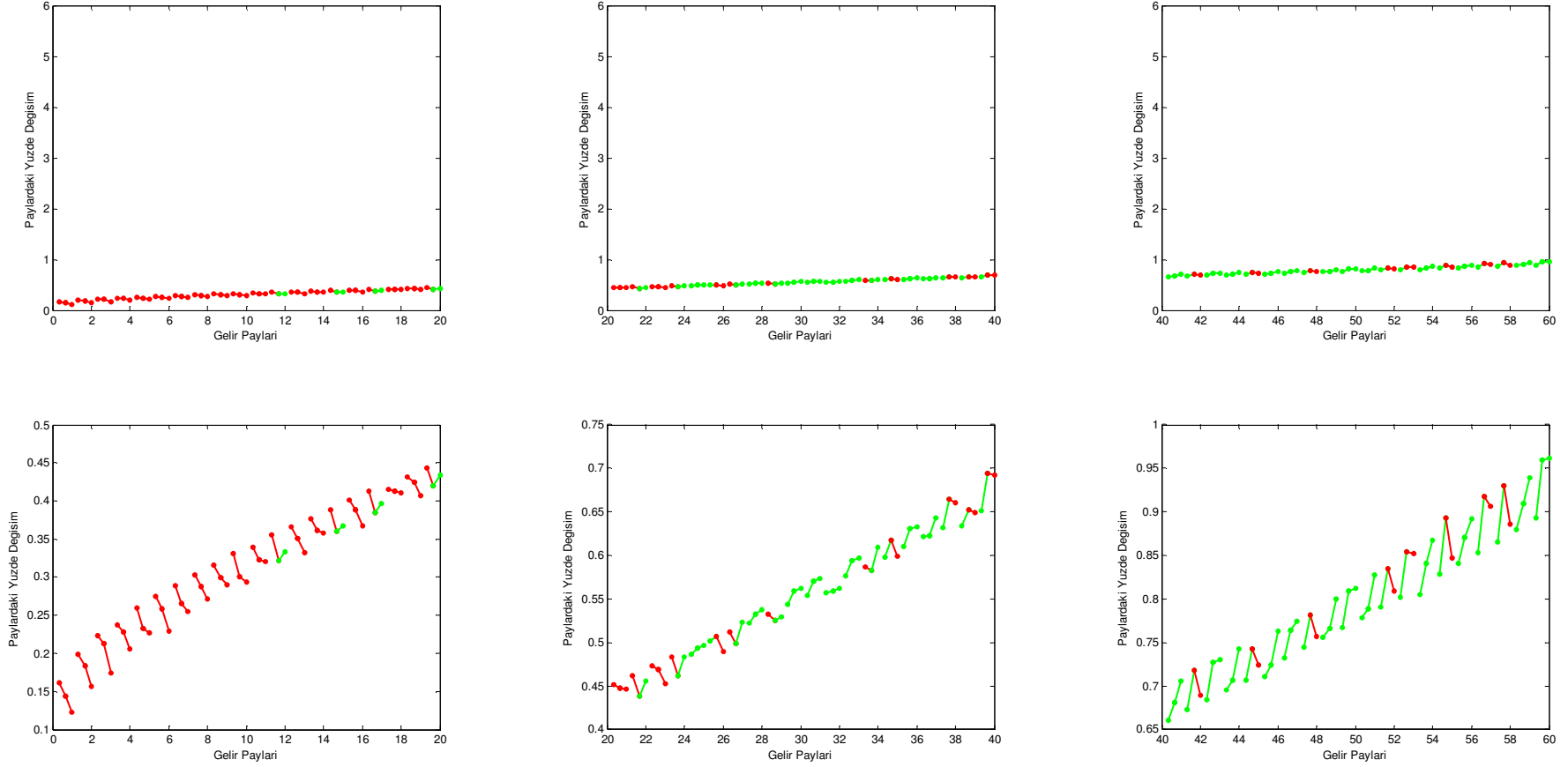
Çizelge 5.8: 2003–2005 Dönemi Kırsal Kesim Yoksul Yanlısı Büyüme Tablosu

		Yoksulluk Ölçüsü	2003-2004	2004-2005	2003-2005
Ort. Gelirin Göreli Büyüme Oranı	γ		4,17	10,69	7,43
Yoksulluk Eşdeğer Büyüme Oranı	γ^*	YO	3,37	10,86	7,07
		YA	-0,08	9,79	4,61
		FGT	-1,32	7,83	3,14
Yoksul Yanlısı Büyüme Ölçüsü	φ	YO	0,81	1,02	0,95
		YA	-0,02	0,92	0,62
		FGT	-0,32	0,73	0,42
Büyümenin Yoksulluk Üzerindeki Etkisi	δ	YO	-1,78	1,97	-1,92
		YA	0,05	-2,03	-1,45
		FGT	0,83	-1,83	-1,09
Büyümenin Yoksulluk Üzerindeki Net Etkisi	η	YO	-2,2	-1,94	-2,02
		YA	-2,31	-2,22	-2,33
		FGT	-2,6	-2,50	-2,57
Eşitsizliğin Yoksulluk Üzerindeki Etkisi	ζ	YO	0,42	-0,03	0,10
		YA	2,36	0,19	0,89
		FGT	3,43	-0,67	1,48

2003–2004 döneminde kırsal kesimde yoksulluk oranı ölçüsüne göre, yoksulluk eşdeğer büyüme oranı ortalama gelirin göreli büyüme oranından küçüktür ($0 < \gamma^* < \gamma$). Yoksulluk azalırken eşitsizlik artmıştır. Bundan dolayı büyüme yoksul yanlısı değildir. Yoksulluk açığı ve FGT ölçülerine göre ise yoksulluk eşdeğer büyüme oranı sıfırdan küçük değerler almıştır ($\gamma^* < 0$), bu da yoksulluğun arttığı anlamına gelmektedir. Çizelge 5.7’den de yoksulluğun 2003–2004 döneminde yoksulluk oranı için azalıp yoksulluk açığı ve FGT ölçülerine göre arttığı görülmektedir. Bu dönemde gerçekleşen ekonomik büyüme yoksulluğu artırmıştır. Bu durum “yoksullaştırıcı büyüme-immiserizing growth” olarak adlandırılmaktadır. Büyümenin yoksulluğu artırması şu nedenlerle açıklanabilir; eşitsizlik artmıştır ve olumsuz etki yaratmıştır, en önemlisi eşitsizliğin etkisi büyümenin faydasından daha fazladır ($|\zeta| > |\eta|$). Böylelikle ekonomik büyümenin meydana getirdiği olumlu etki eşitsizliğin artmasıyla tamamen yok olmuştur ve eşitsizliğin sebep olduğu olumsuz etkinin boyutu daha fazla olduğu için yoksullar büyümeden faydalanmak yerine aksine zarar görmüşlerdir. YO ölçüsünün diğer ölçülere göre daha az eşitsizlik etkisine sahip olmasıyla yoksullaştırıcı büyüme durumundan kurtulduğu Şekil 5.8’den görülebilir. Şekil 5.8’e bakıldığında ilk %20’lik payda en alt gelir dağılımının olduğu yerlerde yüzde payların değişimi daha fazla iken paylar %20 ‘ye

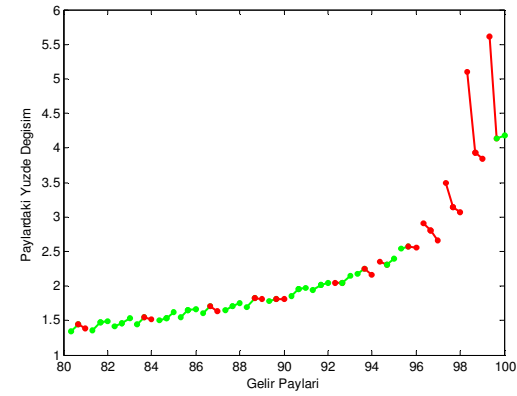
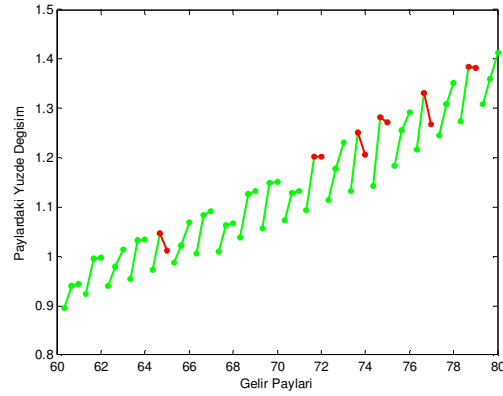
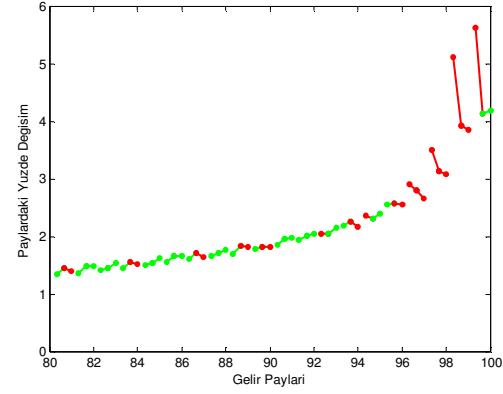
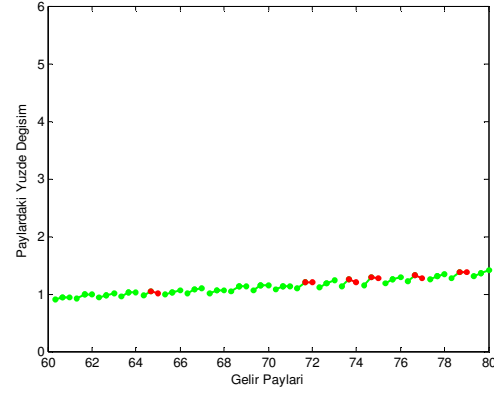
yaklaştıkça bu değişimin etkisi azalmaktadır, böylece YO ölçüsü için eşitsizliğin etkisi YA ve FGT ye göre daha az olmaktadır.

2004–2005 döneminde kırsal kesimde YO ölçüsüne göre ortalama gelirin görece büyüme oranı yoksulluk eşdeğer büyüme oranından büyüktür ($\gamma^* > \gamma$) yani büyüme yoksul yanlısıdır. Yoksul yanlısı büyüme oranının birden büyük eşit olması ($\phi \geq 1$) büyümenin yoksul yanlısı olduğunu doğrulamaktadır. Bunun nedeni büyümenin yoksulluk üzerindeki net etkisi sıfırdan küçük iken ($\eta < 0$) aynı zamanda eşitsizliğin yoksulluk üzerindeki etkisinin sıfırdan küçük olmasıdır ($\zeta < 0$). Yani eşitsizlik azalırken büyümenin yarattığı olumlu etkiyle birlikte yoksulların büyümeden daha fazla faydalanmalarını sağlamıştır. Şekil 5.8’den de görüleceği gibi ilk %20’lik payların sonlarına doğru ve ikinci %20’lik payların genelinde artış meydana gelmiştir, yani eşitsizliğin etkisi olumlu yöndedir. Yoksul yanlısı büyüme için gerekli olan yoksulların toplam gelirden aldıkları payda artış koşulu sağlanmıştır. Yoksulluk açığı ve FGT ölçülerine göre ise ortalama gelirin görece büyüme oranı pozitifdir ($\gamma^* > 0$) yani yoksulluk azalmıştır. Ancak ortalama gelirin görece büyüme oranı yoksulluk eşdeğer büyüme oranından küçük ($\gamma^* < \gamma$) olduğu için büyüme yoksul yanlısı değildir. Yani yoksullar olmayanlar, büyümenin sağladığı faydadan yoksullardan daha çok faydalanmışlardır. Yoksul yanlısı büyüme oranı da birden küçük olduğu için ($\phi < 1$) büyümenin yoksul yanlısı olmadığı durumunu doğrulamaktadır. Bunun nedeni büyümenin yoksulluk üzerindeki net etkisi sıfırdan küçük iken ($\eta < 0$) eşitsizliğin yoksulluk üzerindeki etkisinin sıfırdan büyük olmasıdır ($\zeta > 0$). Yani eşitsizlik artarak büyümenin yarattığı olumlu etkiyi azaltmaktadır. Ancak dikkat edilecek olursa YA ölçüsüne göre yoksul yanlısı büyüme oranı bire oldukça yakın bir değer almıştır, FGT ölçüsü içinde birden çok küçük bir değer olmadığı söylenebilir.

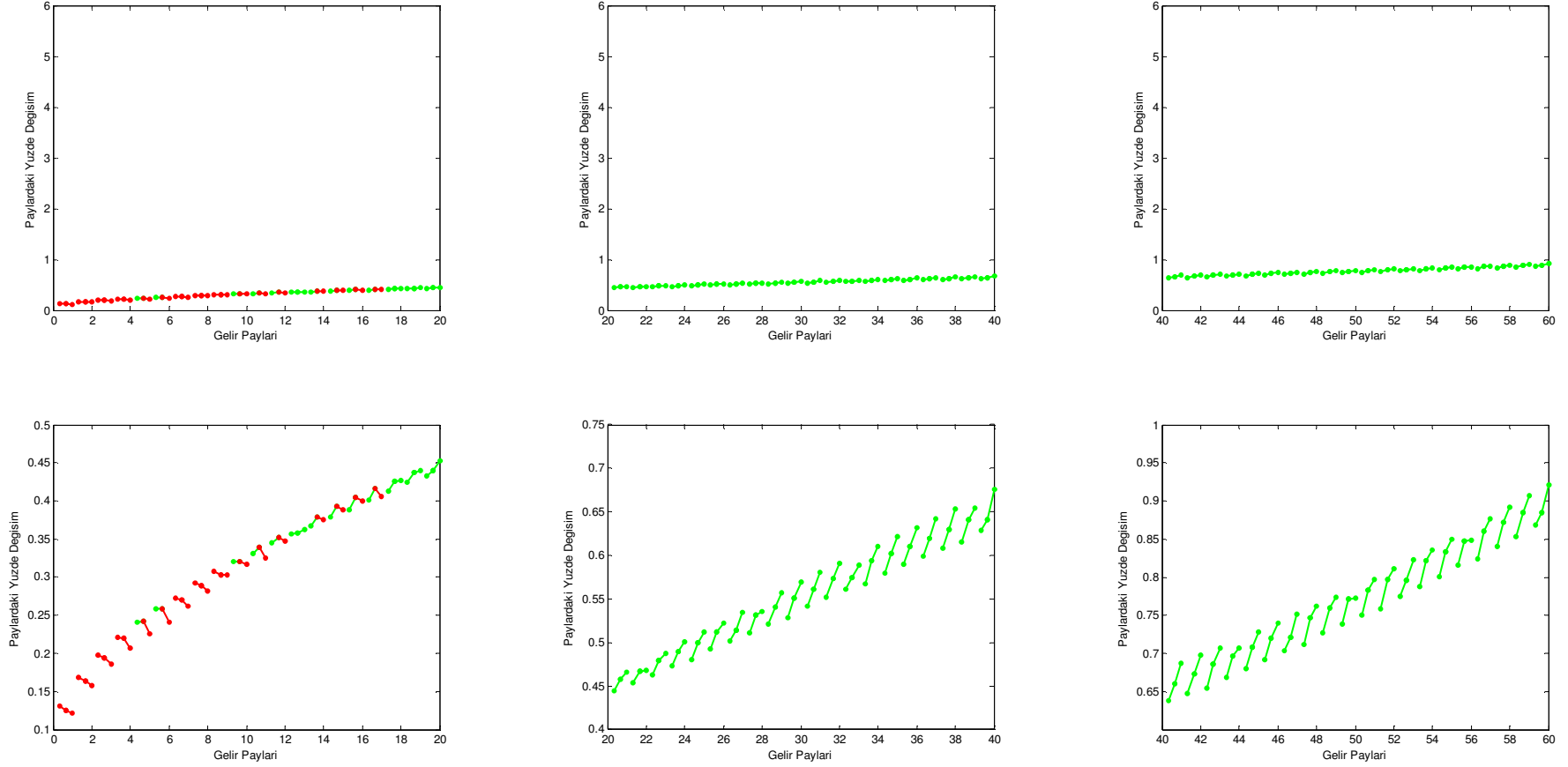

Şekil 5.8: 2003-2005 Dönemi Kırsal Kesim için Eşdeğer Gelirin Yüzde Birlik Dağılımı Grafikleri^{††}

^{††} Grafiklerdeki noktalar soldan sağa doğru sırasıyla 2003-2004-2005 yıllarını göstermektedir.

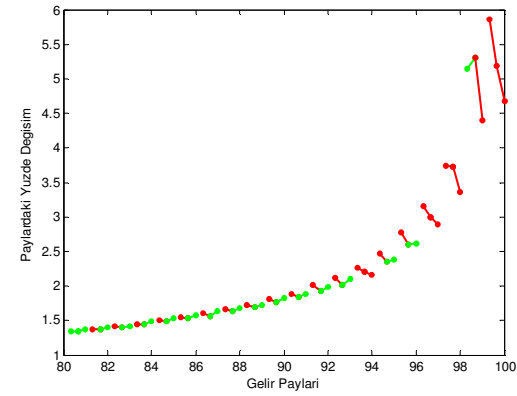
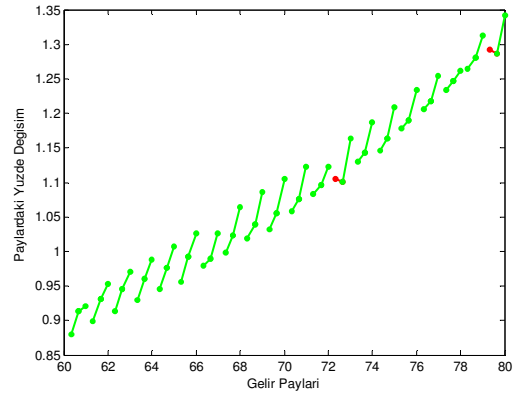
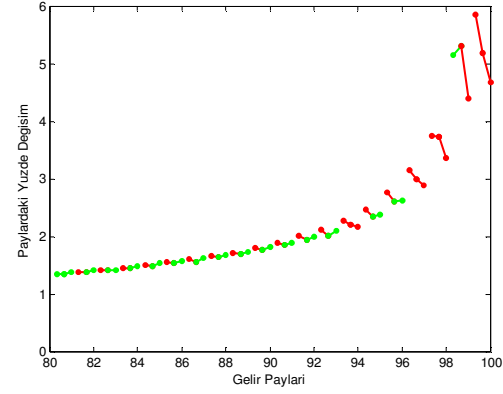
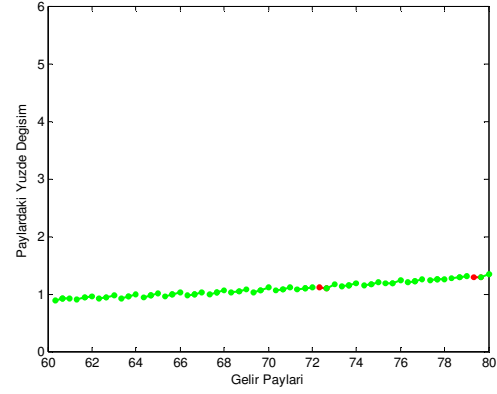

Şekil 5.8 (devamı): 2003-2005 Dönemi Kırsal Kesim için Eşdeğer Gelirin Yüzde Birlik Dağılımı Grafikleri

Şekil 5.9: 2003-2005 Dönemi Kentsel Kesim için Eşdeğer Gelirin Yüzde Birlik Dağılımı Grafikleri §§

§§ Grafiklerdeki noktalar soldan sağa doğru sırasıyla 2003-2004-2005 yıllarını göstermektedir.

Şekil 5.9 (devamı): 2003-2005 Dönemi Kentsel Kesim için Eşdeğer Gelirin Yüzde Birlik Dağılımı Grafikleri

Yoksulluk eşdeğer büyüme oranı modeli Hanehalkı Bütçe Anketi verileri ile hesaplanarak kentsel kesim için Çizelge 5.9'deki sonuçlar elde edilmiştir.

Çizelge 5.9: 2003-2005 Dönemi Kentsel Kesim Yoksul Yanlısı Büyüme Tablosu

		Yoksulluk Ölçüsü	2003-2004	2004-2005	2003-2005
Ort. Gelirin Görelî Büyüme Oranı	γ		10,34	3,71	7,02
Yoksulluk Eşdeğer Büyüme Oranı	γ^*	YO	9,02	-0,04	5,72
		YA	11,65	-5,24	3,62
		FGT	13,11	-7,09	3,24
Yoksul Yanlısı Büyüme Ölçüsü	φ	YO	0,87	-0,01	0,81
		YA	1,13	-1,41	0,52
		FGT	1,27	-1,92	0,46
Büyümenin Yoksulluk Üzerindeki Etkisi	δ	YO	-2,03	0,03	-1,49
		YA	-2,84	3,47	-1,18
		FGT	-3,28	4,89	-1,13
Büyümenin Yoksulluk Üzerindeki Net Etkisi	η	YO	-2,33	-2,79	-1,83
		YA	-2,52	-2,45	-2,29
		FGT	-2,59	-2,56	-2,44
Eşitsizliğin Yoksulluk Üzerindeki Etkisi	ζ	YO	0,3	2,81	0,34
		YA	-0,32	5,93	1,11
		FGT	-0,69	7,45	1,32

2003–2004 döneminde kentsel kesimde yoksulluk oranı ölçüsüne göre yoksulluk eşdeğer büyüme oranı sıfırdan büyük bir değer almıştır ($\gamma^*>0$) yani yoksulluk azalmıştır. Ancak ortalama gelirin görelî büyüme oranı yoksulluk eşdeğer büyüme oranından küçük ($\gamma^*<\gamma$) olduğu için büyüme yoksul yanlısı değildir. Yani yoksullar olmayanlar, büyümenin sağladığı faydadan yoksullardan daha çok faydalanmışlardır. Yoksul yanlısı büyüme oranı da birden küçük olduğu için ($\varphi<1$) büyümenin yoksul yanlısı olmadığı durumunu doğrulamaktadır. Bunun nedeni büyümenin yoksulluk üzerindeki net etkisi sıfırdan küçük iken ($\eta<0$) eşitsizliğin yoksulluk üzerindeki etkisinin sıfırdan büyük olmasıdır ($\zeta>0$). Yani eşitsizlik artarak büyümenin yarattığı olumlu etkiyi azaltmaktadır. Yoksulluk açığı ve FGT ölçülerine göre ortalama gelirin görelî büyüme oranı yoksulluk eşdeğer büyüme oranından büyüktür ($\gamma^*>\gamma$) yani büyüme yoksul yanlısıdır. Yoksul yanlısı büyüme oranının birden büyük eşit olması ($\varphi\geq 1$) büyümenin yoksul yanlısı olduğunu doğrulamaktadır. Bunun nedeni büyümenin yoksulluk üzerindeki net etkisi sıfırdan küçük iken ($\eta<0$) aynı zamanda eşitsizliğin yoksulluk üzerindeki etkisinin sıfırdan küçük olmasıdır ($\zeta<0$). Yani eşitsizlik azalırken büyümenin yarattığı olumlu etkiyle birlikte yoksulların büyümeden daha fazla faydalanmalarını sağlamıştır.

2004-2005 döneminde kentsel kesimde bütün yoksulluk ölçülerine göre yoksulluk eşdeğer büyüme oranı sıfırdan küçük değerler almıştır ($\gamma^* < 0$), bu da yoksulluğun arttığı anlamına gelmektedir. Gerçekleşen ekonomik büyüme yoksulluğu artırmıştır. Bu durum “yoksullaştırıcı büyüme-immiserizing growth” olarak adlandırılmaktadır. Büyümenin yoksulluğu artırması şu nedenlerle açıklanabilir; eşitsizlik artmıştır ve olumsuz etki yaratmıştır, en önemlisi eşitsizliğin etkisi büyümenin faydasından daha fazladır ($| \zeta | > | \eta |$). Böylelikle ekonomik büyümenin meydana getirdiği olumlu etki eşitsizliğin artmasıyla tamamen yok olmuştur. Eşitsizliğin sebep olduğu olumsuz etkinin boyutu daha fazla olduğu için yoksullar büyümeden faydalanmak yerine aksine zarar görmüşlerdir. Çizelge 5.7’deki yoksulluk göstergeleri de aynı şekilde yoksulluğun bu dönemde arttığını ve Şekil 5.9’da da yoksul kesim için gelir dağılımında bir bozulma olduğunu doğrulamaktadır.

6. SONUÇLAR

İktisat biliminin temelini atan Smith'den başlayarak günümüze kadar ele alınan ekonomik büyüme ve gelir dağılımı eşitsizliği konuları çok sayıda araştırmaya konu olmuş ve farklı açılardan incelenmişlerdir. Ekonomik büyüme özellikle gelişmekte olan ülkelerde zor koşullar altında yaşayan kesimin hayat standartlarının makul seviyeye çıkarılabilmesi için büyük önem taşımaktadır. Bunun yanında, ekonomik büyüme kavramı, yaşam standartlarının yükselmesi ve toplumların refah düzeylerinin artmasını sağlayan mal ve hizmet miktarındaki artış olarak düşünülürse, ekonomik büyümenin gelişmiş ülkeler için de göz ardı edilemez olduğu aşîkârdır. Gelir dağılımı konusu başlangıçta toplumsal sınıflar açısından ele alınırken günümüzde daha çok kişisel gelir dağılımı ele alınmaktadır. Gelir dağılımı eşitsizliğinin azaltılması, toplumun bütünlüğü, huzuru ve mutluluğu açısından oldukça önemlidir. Ekonomik büyüme ve gelir dağılımından çok daha önce ele alınmaya başlanılan yoksulluk konusu ise günümüze kadar çözülememiş bir sorun olmuştur. Yoksulluk azgelişmiş ülkelerin başlıca sorunu olsa da, birçok gelişmiş ülkelerin de göz ardı edemeyeceğı sorunlarından birisidir. Bu nedenle yoksulluğun nedenleri üzerinde araştırmalar yapılmış ve yoksullukla mücadele konusunda her dönemde çeşitli politikalar önerilmiştir. Ekonomik büyüme, gelir dağılımı ve yoksulluk konuları tek başlarına ele alınmalarının yanında birçok araştırmada birlikte incelenerek birbirlerini nasıl etkiledikleri, aralarında ne gibi ilişkilerin olduğu araştırılmıştır. 20. yüzyılın sonlarında ilk defa literatüre giren ve günümüzde başlı başına bir araştırma alanı olan yoksul yanlısı büyüme bu üç önemli konuyu birlikte ele almaktadır. Ekonomik büyümenin yarattığı faydadan yoksulların önemli ölçüde yararlanması şeklinde genellenebilecek yoksul yanlısı büyüme kavramı, henüz çok yeni bir konu olmasına rağmen üzerine teorik ve deneysel çok sayıda çalışma yapılmıştır ve hala çalışmalar devam etmektedir.

Türkiye ekonomisinde 2001 krizi etkileri atlatıldıktan sonra hızlı bir büyüme sürecine girilmiştir. Bu çalışmanın amacı da, Türkiye'de 2003–2005 dönemindeki bu hızlı büyüme sürecinin yoksul yanlısı olup olmadığını analiz etmektir. Bu amaç

doğrultusunda, bu dönemde bireysel gelir dağılımının nasıl etkilendiği, yoksulluğun nasıl değiştiği soruları hesaplamalar yapılarak cevaplanmıştır. Kakwani ve Son (2008) tarafından geliştirilen yöntem kullanılarak Stata paket programı aracılığıyla yoksul yanlısı büyüme analizi yapılmıştır. Ayrıca yoksulluk, gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksul yanlısı büyüme, kır-kent ayrımı yapılarak, bu açıdan ele alınmıştır.

Türkiye geneli için 2003-2005 döneminde yoksulluk YO, YA ve FGT ölçülerine göre azalmaktadır. Gelir dağılımı eşitsizliği bu dönemde değişkenlik katsayısı, Gini katsayısı ve Atkinson indeksine göre azalmıştır. Bu bilgiler doğrultusunda analiz öncesi yoksul yanlısı bir büyüme tahmin edilmiştir. Ancak modelin sonuçlarına göre Türkiye’de 2003-2005 döneminde yoksul yanlısı büyüme söz konusu değildir. Sızma durumu olarak ifade edilen büyümeden yoksul olmayanların daha çok faydalandığı durum gerçekleşmiştir. Model çıktılarına göre bu durumun nedeni, büyüme gerçekleşirken gelir dağılımının bozulmasıdır. Gelir dağılımı ölçüleri ile çelişen bu sonuç irdelendiğinde, gelir dağılımı %1’lik paylara ayrılıp incelenilmiştir ve gelir dağılımının ilk %20’lik kesimi için kötüleştiği görülmüştür. Türkiye geneli için sadece 2004-2005 döneminde YO ölçüsüne göre yoksul yanlısı büyüme gerçekleşmiştir. Bu durum, 2004-2005 yılında yoksulluk çizgisine yakın olan yoksul kesimin gelir dağılımında çok küçük de olsa iyileşme olmasından kaynaklanmaktadır.

Kırsal kesimde 2003-2004 döneminde yoksulluk YO ölçüsüne göre düşerken, YA ve FGT ölçülerine göre artmıştır. Bunun nedeni yoksulluk çizgisine yakın olan kişiler yoksulluktan kurtulurken, yoksulluk çizgisinin daha altındaki yoksulların durumlarındaki kötüleşmedir. Gelir dağılımı bu dönemde değişkenlik katsayısı, Gini katsayısı ve Atkinson indeksine göre azalmıştır. Yoksul yanlısı büyüme modelle hesaplandığında YO için sızma durumu olup yoksul yanlısı büyüme yoktur, YA ve FGT için yoksullaştırıcı büyüme söz konusudur. Bunun nedeni büyüme gerçekleşirken eşitsizliğin artmasıdır. YA ve FGT ölçüleri için gelir dağılımının etkisi o kadar büyüktür ki büyümenin olumlu etkisini yok ederek yoksullar için zarar verici bir hal almıştır. YO için bu etkinin daha küçük olması yoksulluk çizgisine yakın olan yoksulların bu etkiden daha az zarar gördükleri şeklinde açıklanabilir. 2004-2005 döneminde bütün yoksulluk ölçülerine göre yoksulluk azalmıştır. Gelir dağılımı değişkenlik katsayısına göre azalırken, diğer ölçülerde değişim göstermemiştir. Yoksul yanlısı büyüme modelle hesaplandığında YO için büyümeyle

birlikte gelir dağılımı iyileştiği için yoksul yanlısı büyüme vardır. YA ve FGT için sızma durumu vardır. Bu ölçüler arasındaki fark, yoksulların, yoksulluk çizgisinden uzaklaştıkça gelir dağılımından aldıkları payların düşmesi nedeniyle büyümenin yararlarından daha az faydalanmalarıdır.

Kentsel kesimde 2003-2004 döneminde yoksulluk bütün yoksulluk ölçülerine göre azalmıştır. Gelir dağılımı bu dönemde değişkenlik katsayısı, Gini katsayısı ve Atkinson indeksine göre azalmıştır. Yoksul yanlısı büyüme YEBO modeli ile hesaplandığında YO için sızma durumu olup yoksul yanlısı büyüme yoktur, YA ve FGT için yoksul yanlısı büyüme gerçekleşmiştir. Bunun nedeni büyüme gerçekleşirken eşitsizliğin azalmasıdır. Yoksul yanlısı büyüme oranının üç ölçü için farklı çıkmıştır çünkü yoksullar içerisinde büyümenin faydalarından en fazla en yoksul olan kesimin yararlanmıştır. Daha sonra yoksulluk çizgisine biraz daha yakın olan grup en yoksul gruptan görece olarak daha az ancak yoksul yanlısı büyüme olacak derecede yararlanmıştır. Yoksulluk çizgisine en yakın olan yoksul grup olması gerektiğinden daha az yararlandığı için yoksul yanlısı büyüme yoktur sızma durumu vardır. 2004-2005 döneminde bütün yoksulluk ölçülerine göre yoksulluk artmıştır. Gelir dağılımı bütün ölçülere göre azalmıştır. Yoksul yanlısı büyüme YEBO modeli ile hesaplandığında bütün ölçülere göre yoksullaştırıcı büyüme meydana gelmiştir. Bu dönemde ekonomik büyümenin meydana getirdiği olumlu etki eşitsizliğin artmasıyla tamamen yok olmuştur. Eşitsizliğin sebep olduğu olumsuz etkinin boyutu daha fazla olduğu için yoksullar büyümeden faydalanmak yerine aksine zarar görmüşlerdir.

Yoksul yanlısı büyüme Kakwani ve Son'ın modeliyle analiz edildiğinde farklı dönemler ve kesimler için farklı büyüme sonuçlarına ulaşılmıştır. Çizelge 6.1'de yoksul yanlısı büyüme sonuçlarının özeti verilmiştir. Türkiye 2001 krizi sonrası hızlı bir büyüme süreci geçirse de 2003-2005 dönemi için Türkiye genelinde yoksulların gelir dağılımından aldıkları pay azaldığı için yoksul yanlısı büyüme gerçekleşmemiştir. Bu çalışmada gelir dağılımı eşitsizliği ölçülerinin yoksul yanlısı büyüme analizi için yetersiz kaldığı görülmüştür. Yoksul yanlısı büyümede eşitsizliğin büyüme üzerindeki etkisinin doğru olarak irdelenebilmesi için, gelir dağılımının %1'lik paylarda değişimlerini içeren grafik ya da tabloların gerekli olduğu ortaya konulmuştur. Modelin sonuçları, yoksulluk ölçüleri ve gelir dağılımının %1'lik değişim tabloları ile doğrulanmıştır.

Çizelge 6.1: Yoksul Yanlısı Büyüme Sonuçlarının Tablo Özeti

$\gamma < \gamma^*$	$0 < \gamma^* < \gamma$	$\gamma^* < 0$
Yoksul Yanlısı Büyüme	Sızma Durumuyla Büyüme	Yoksullaştırıcı Büyüme
2003-2004 Kent (YA-FGT)	2003-2004 Kent (YO)	2004-2005 Kent
2004-2005 Kır (YO)	2003-2004 Kır (YO)	2003-2004 Kır (YA-FGT)
2004-2005 Genel (YO)	2004-2005 Kır (YA-FGT)	
	2003-2004 Genel	
	2004-2005 Genel (YA-FGT)	

KAYNAKLAR

- Akkoyunlu-Wigley, A.**, 2005: *Yeni Ekonomik Entegrasyon Teorisi Ekonomik Entegrasyon (Küresel ve Bölgesel Yaklaşım)*, Ekin Yayınevi, Ankara.
- Aktan, C., Vural, Y.İ.**, 2002: *Gelir Dağılımında Adalet(siz)lik ve Gelir Eşit(siz)liği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri, Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara.
- Ateş, S.**, 1988: Yeni İçsel Büyüme Teorileri ve Türkiye Ekonomisinin Büyüme Dinamiklerinin Analizi, *Doktora Tezi*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Banerjee, A.V., Duflo, E.**, 2003: Inequality and Growth: What Can the Data Say?, *MIT Department of Economics Working Paper*, No. 00-09.
- Barro, R.**, 2000: Inequality and Growth in a Panel of Countries, *Journal of Economic Growth*, **5** (32).
- Christiaensen, L., Demery L., and Paternostro, S.**, 2002: Reforms, Economic Growth, and Poverty Reduction in Africa: Messages from the 1990s, *The World Bank*.
- Dansuk, E.**, 1997: Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi ve Sosyo-Ekonomik Yapılarla İlişkisi, *DPT Uzmanlık Tezleri*, Ankara.
- Dollar, D. and Kraay, A.**, 2001: Growth is Good for the Poor, *World Bank Policy Research Working Paper*, No. 02/22.
- DPT**, 2001: Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Yayın No: DPT: 2599-ÖİK: 610, Ankara.
- Deininger, K. and L. Squire.** 1996: A New Data Set Measuring Income Inequality New Ways, *The World Bank Economic Review*, **1** (10), No: J65-91.
- Dumanlı, R.**, 1996 Yoksulluk ve Türkiye'deki Boyutları, *DPT Uzmanlık Tezi*, Ankara.
- Easterly, W.**, 1996: Life During Growth, *Journal of Economic Growth* Volume, **4**(3), pp. 239-275.
- Ercan, N.**, 2000 : İçsel Büyüme Teorisi: Genel Bir Bakış, *Planlama Dergisi*, DPT kuruluşunun 42. Yılı Özel Sayısı, Ankara.
- Erdoğan, G.**, 2002 Türkiye’de ve Dünyada Yoksulluk Ölçümleri Üzerine Değerlendirmeler, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ed. Aktan, C.C., *Hak-İş Konfederasyonu Yayını*, Ankara.
- Erkan, H.**, 1998: *Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 4.Baskı, Yayın No:326, İstanbul.

- Fields, G.S.**, 1994: Does Economic Growth Reduce Poverty?: Emprical Evidence for The Developing Countries, *Cornell University*, unpublished manuscript.
- Fields, G.S.**, 1994: The Kuznets Curve: A Good Idea But..., *Cornell University*, unpublished manuscript.
- Forbes, K.**, 2000: A Reassessment of the Relationship between Inequality and Growth, *American Economic Review*, 90: 869-87.
- Galor, O., Zeira, J.**, 1993: Income Distribution and Macroeconomics, *Review of Economic Studies*, LX , 35-52.
- Gürak, H.**, 2008: *Ekonomik Büyüme*, E-Kitap.
- Gürsel, S., Levent, H., Selim, R. ve Sarıca, Ö.**, 2000: *Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk, Avrupa Birliği ile Karşılaştırma*, Yayın no: TÜSİAD-T/2000-12/295, İstanbul.
- Hiç, M.**, 1970 : Büyüme Teorileri ve Az Gelişmiş Ekonomiler, *İstanbul Üniversitesi Yayınları*, No: 1578 , İstanbul.
- Kakwani, N. and Pernia, E.**, 2000: What is Pro-Poor Growth, *Asian Development Review*, 16(1), 1–22.
- Kraay, A.**, 2004: When is Growth Pro-Poor? Cross-Country Evidence, *IMF Working Paper* No. 47, International Monetary Fund, Washington DC.
- Klasen, S.**, 2003: In Search of the Holy Grail: How to Achieve Pro-Poor Growth?, Discussion Paper No.96, Ibero-America Institute for Economic Research, Georg-August-University, Gottingen.
- Li, H. L. Squire, and H. Zou.** 1998. Explaining International and Intertemporal Variations in Income Inequality. *Economic Journal* 108: 26-43.
- Lopez, H.**, :2006 Did Growth Become Less Pro-Poor in the 1990s?, *World Bank Policy Research Working Paper*, 3931.
- McCulloch, N. and Baulch, B.**, 1999: Tracking pro-poor growth. *ID21 insights* No. 31.Sussex: Institute of Development Studies.
- Oğuş, A.**, 2005: Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımı, *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, 20 (236), 27-40.
- Önder, H. ve Şenses, F.**, 2005: Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluk Düşüncesi, *Bağlam*, 199-221, İstanbul.
- Persson, T., Tabellini, G.**, 1991: Is Inequality Harmful for Growth? Theory and Evidence, unpublished paper.
- Ravallion, M.**, 1996: Issues in Measuring and Modelling Poverty, *The Economic Journal*, 106 (438), 1328-1343.
- Ravallion, M. and Chen, S.**, 2003: Measuring Pro-Poor Growth, *Economics Letters*, 78, 93–9.
- Ravallion, M.**, 2004: Pro-Poor Growth: A Primer, The World Bank, *Policy Research Working Paper*, No. 3242.

- Schwartz, G., Ter-Minassian, T.,**1995: The Distributional Effects of Public Expenditure, *International Monetary Fund Working Paper*.
- Son, H. H.,** 2004. A Note on Pro-Poor Growth, *Economics Letters*, 82, 307–14.
- Son, H. H. and Kakwani, N.,** 2008 Global Estimates of Pro-Poor Growth, *World Development*, **36**(3),1048–66.
- Son, H. H. and Kakwani, N.,** 2008 Poverty Equivalent Growth Rate, *Review of Income and Wealth*, **54** (4).
- Selim, R.,** (1997), Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımının Görünümü, *Petrol-İş Yıllığı*, 1995-96, İstanbul.
- Seyidoğlu, H.,** 2006: *İktisat Biliminin Temelleri*, Güzem Can Yayınları, İstanbul.
- Şenses, F.,** 2003: *Yoksullukla Mücadelenin Neresindeyiz?: Gözlem ve Öneriler, İktisat Üzerine Yazılar I, Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar, İletişim Yayınları*, İstanbul.
- Şenses, F.,** 2006: *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk, Kavramlar, Nedenler, Politikalar ve Temel Eğilimler*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Şentürk, C.,** 2007: Dış Ticaret - Büyüme İlişkisi Üzerine Bir İnceleme: Türkiye ve Gelişmekte Olan Ülkelerde İhracata Dayalı Büyüme Hipotezinin Testi, *Yüksel Lisans Tezi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü , Isparta.
- Tezel, Y. S.,** 1997: *İktisadi Büyüme*, İmaj Yayıncılık, Ankara.
- Türkmen, F.,** 2002 Eğitim Ekonomik ve Sosyal Faydaları ve Türkiye’de Eğitimin Ekonomik Büyüme İlişkisinin Araştırılması, *DPT Uzmanlık Tezi*, Ankara.
- Ünsal, M.E.,** 2005: *Makro İktisat*, İmaj Yayınevi, 6. baskı, Ankara.
- Yılmaz, Ö.G.,** 2005: Türkiye Ekonomisinde Büyüme ile İşsizlik Oranları Arasındaki Nedensellik İlişkisi, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, sayı: 2 2005-11-29.
- Yiğitoğlu, A.İ.,** 2005: 2001 Krizi Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinin ve Bankacılık Sektörünün Değerlendirilmesi, *Sosyoekonomi*, 2005-1 ,050107.
- White Paper,**1997: on International Development Eliminating World Poverty: A Challenge for the 21st Century.
- White, H.,** 1999: Global Poverty Reduction:Are We Heading in The Right Direction?, *Journal of International Development J. Int. Dev.* **11**(503), 519.
- URL** <<http://www.tuik.gov.tr>>, alındığı tarih 12.03.2009.
- URL** <<http://www.hasmendi.net>>, alındığı tarih 03.02.2009.

EKLER

EK A

Bülten numarası tüm veri setlerini (Tüketim, Hane ve Fert) birbirine bağlayan ve diğer veri setlerindeki mevcut değişkenler arasında ilişki kurmaya yardımcı olan anahtar değişkendir.

Her hanehalkı, 300001'den başlayıp, 325920'ye kadar devam eden ve birer birer atlayan uniq bir numara almıştır. Hanehalkı ile yapılan anket, yeterli ve doğru bilgi alınamaması, anketin yarıda bırakılması gibi nedenlerle iptal edilmiş ise, iptal edilen hanehalklarına ilişkin bülten numarası gözükmemektedir.

Hanehalkı kullanılabilir geliri hesaplama yolu ile edilmektedir. Hanehalkı fertlerinden gelir getirenlerin çalıştıkları işlerden kazandıkları gelir, sermaye ve mülk (ücret, kâr, faiz, kira) geliri ile emekli maaşı, dul-yetim aylıkları ve yaşlılara yapılan ödemeler, karşılıksız burs vb. transfer gelirleri gibi parasal gelirleri ve aynı gelirlerin toplamı kişisel kullanılabilir gelir kapsamı içinde yer almaktadır. Hanede yer alan her bir ferdin kişisel yıllık kullanılabilir gelirinin toplamından hanehalkı kullanılabilir gelirine ulaşılmıştır.

Hanehalkı aralarında akrabalık bağı bulunsun ya da bulunmasın aynı konutta veya konutlarda ya da aynı konutun bir bölümünde yaşayan, kazanç ve masraflarını ayırmayan, hanehalkı hizmet ve yönetimine katılan bir veya birden fazla kişiden oluşan topluluk olarak tanımlanmaktadır. Hanehalkı büyüklüğü de hanede yaşayan toplam fert sayısını ifade etmektedir.

Faktör ise tahmini hesaplamalar için kullanılan ağırlıktır. Kullanılan hanehalkının Türkiye'de kaç tane hanehalkını temsil ettiğini göstermektedir.

Hanehalkı reisine olan yakınlık değişkeni hanehalkındaki fertlerin hanehalkı reisine olan yakınlık derecesini göstermektedir. 0 hanehalkı reisini ifade ederken, 1 eşi, 2 oğlu/kızı, 3 babası/annesi, 4 kardeşi, 5 kayınpederi/kayınvalidesi, 6 damadı/gelini, 7 torunu, 8 diğer akrabası, 9 Evde kalan hizmetli ve 10 akraba olmayanları ifade etmektedir. Hanehalkı reisinin eşi belirlenirken, resmi nikâh olsun olmasın kişinin beyanı esas alınmıştır. Evlat edinilen çocuklar "Oğlu/Kızı" olarak alınmıştır.

Hanehalkı öğrencilerden veya bekâr kalan fertlerden oluşuyor ise, hanehalkı reisi; kira kontratı, oturulan konut sahipliği veya tüketimde kimin daha fazla söz sahibi olduğu dikkate alınarak belirlenmiştir.

Kır-kent değişkeni hanehalkının yaşadığı yerleşim yerinin bilgisini vermektedir. Yerleşim yeri kır ise 1 değerini alır, kent ise 2 değerini alır.

EK B

Çizelge B.1: 2003–2005 Dönemi Türkiye Geneli için Eşdeğer Gelirin Yüzde Birlik

Paylar Tablosu

Yıl	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
2003	0,14	0,17	0,19	0,22	0,23	0,25	0,27	0,28	0,30	0,31	0,32	0,34	0,35	0,36	0,37	0,38	0,39	0,40	0,41	0,42
2004	0,13	0,16	0,18	0,20	0,22	0,24	0,25	0,27	0,28	0,30	0,31	0,32	0,33	0,34	0,36	0,37	0,39	0,40	0,41	0,42
2005	0,11	0,15	0,17	0,19	0,21	0,23	0,24	0,26	0,27	0,29	0,31	0,32	0,34	0,35	0,36	0,37	0,39	0,40	0,42	0,42
Yıl	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
2003	0,43	0,44	0,46	0,47	0,48	0,49	0,50	0,50	0,52	0,53	0,53	0,55	0,55	0,57	0,58	0,58	0,60	0,61	0,61	0,63
2004	0,44	0,45	0,46	0,48	0,48	0,50	0,50	0,52	0,52	0,53	0,55	0,55	0,57	0,58	0,59	0,60	0,61	0,63	0,63	0,65
2005	0,44	0,45	0,46	0,47	0,49	0,50	0,51	0,53	0,53	0,55	0,55	0,57	0,58	0,59	0,60	0,62	0,62	0,64	0,65	0,66
Yıl	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60
2003	0,64	0,65	0,66	0,67	0,68	0,69	0,70	0,71	0,72	0,73	0,75	0,76	0,77	0,79	0,80	0,81	0,82	0,84	0,85	0,87
2004	0,66	0,67	0,68	0,69	0,70	0,71	0,73	0,73	0,75	0,76	0,78	0,79	0,81	0,81	0,83	0,86	0,86	0,89	0,89	0,92
2005	0,67	0,69	0,69	0,71	0,72	0,74	0,74	0,76	0,77	0,79	0,79	0,81	0,82	0,84	0,84	0,87	0,87	0,90	0,90	0,93
Yıl	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80
2003	0,88	0,90	0,91	0,93	0,95	0,97	0,98	1,00	1,02	1,04	1,06	1,08	1,11	1,13	1,15	1,18	1,21	1,24	1,27	1,30
2004	0,92	0,94	0,96	0,97	0,99	1,00	1,03	1,04	1,07	1,07	1,09	1,13	1,13	1,17	1,18	1,22	1,23	1,28	1,29	1,32
2005	0,93	0,96	0,96	0,99	1,00	1,03	1,03	1,07	1,08	1,11	1,12	1,16	1,17	1,21	1,24	1,24	1,28	1,30	1,34	1,36
Yıl	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
2003	1,33	1,37	1,41	1,46	1,51	1,55	1,61	1,67	1,73	1,81	1,90	2,00	2,13	2,28	2,47	2,74	3,16	3,80	5,25	5,86
2004	1,37	1,39	1,44	1,47	1,53	1,55	1,60	1,68	1,72	1,81	1,86	1,98	2,06	2,23	2,38	2,58	2,95	3,54	5,17	5,39
2005	1,40	1,42	1,48	1,50	1,56	1,58	1,66	1,69	1,78	1,83	1,93	2,00	2,12	2,23	2,40	2,58	2,96	3,39	4,50	4,71

Çizelge B.2: 2003–2005 Dönemi Kırsal Kesim için Eşdeğer Gelirin Yüzde Birlik**Paylar Tablosu**

Yıl	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
2003	0,14	0,17	0,19	0,22	0,23	0,25	0,27	0,28	0,30	0,31	0,32	0,34	0,35	0,36	0,37	0,38	0,39	0,40	0,41	0,42
2004	0,13	0,16	0,18	0,20	0,22	0,24	0,25	0,27	0,28	0,30	0,31	0,32	0,33	0,34	0,36	0,37	0,39	0,40	0,41	0,42
2005	0,11	0,15	0,17	0,19	0,21	0,23	0,24	0,26	0,27	0,29	0,31	0,32	0,34	0,35	0,36	0,37	0,39	0,40	0,42	0,42
Yıl	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
2003	0,43	0,44	0,46	0,47	0,48	0,49	0,50	0,50	0,52	0,53	0,53	0,55	0,55	0,57	0,58	0,58	0,60	0,61	0,61	0,63
2004	0,44	0,45	0,46	0,48	0,48	0,50	0,50	0,52	0,52	0,53	0,55	0,55	0,57	0,58	0,59	0,60	0,61	0,63	0,63	0,65
2005	0,44	0,45	0,46	0,47	0,49	0,50	0,51	0,53	0,53	0,55	0,55	0,57	0,58	0,59	0,60	0,62	0,62	0,64	0,65	0,66
Yıl	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60
2003	0,64	0,65	0,66	0,67	0,68	0,69	0,70	0,71	0,72	0,73	0,75	0,76	0,77	0,79	0,80	0,81	0,82	0,84	0,85	0,87
2004	0,66	0,67	0,68	0,69	0,70	0,71	0,73	0,73	0,75	0,76	0,78	0,79	0,81	0,81	0,83	0,86	0,86	0,89	0,89	0,92
2005	0,67	0,69	0,69	0,71	0,72	0,74	0,74	0,76	0,77	0,79	0,79	0,81	0,82	0,84	0,84	0,87	0,87	0,90	0,90	0,93
Yıl	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80
2003	0,88	0,90	0,91	0,93	0,95	0,97	0,98	1,00	1,02	1,04	1,06	1,08	1,11	1,13	1,15	1,18	1,21	1,24	1,27	1,30
2004	0,92	0,94	0,96	0,97	0,99	1,00	1,03	1,04	1,07	1,07	1,09	1,13	1,13	1,17	1,18	1,22	1,23	1,28	1,29	1,32
2005	0,93	0,96	0,96	0,99	1,00	1,03	1,03	1,07	1,08	1,11	1,12	1,16	1,17	1,21	1,24	1,24	1,28	1,30	1,34	1,36
Yıl	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
2003	1,33	1,37	1,41	1,46	1,51	1,55	1,61	1,67	1,73	1,81	1,90	2,00	2,13	2,28	2,47	2,74	3,16	3,80	5,25	5,86
2004	1,37	1,39	1,44	1,47	1,53	1,55	1,60	1,68	1,72	1,81	1,86	1,98	2,06	2,23	2,38	2,58	2,95	3,54	5,17	5,39
2005	1,40	1,42	1,48	1,50	1,56	1,58	1,66	1,69	1,78	1,83	1,93	2,00	2,12	2,23	2,40	2,58	2,96	3,39	4,50	4,71

Çizelge B.3: 2003–2005 Dönemi Kentsel Kesim için Eşdeğer Gelirin Yüzde Birlik**Paylar Tablosu**

Yıl	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
2003	0,13	0,17	0,20	0,22	0,24	0,26	0,27	0,29	0,31	0,32	0,33	0,34	0,36	0,37	0,38	0,39	0,40	0,41	0,42	0,43
2004	0,12	0,16	0,19	0,22	0,24	0,26	0,27	0,29	0,30	0,32	0,34	0,35	0,36	0,38	0,39	0,40	0,42	0,43	0,44	0,44
2005	0,12	0,16	0,19	0,21	0,23	0,24	0,26	0,28	0,30	0,32	0,33	0,35	0,36	0,38	0,39	0,40	0,41	0,43	0,44	0,45
Yıl	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
2003	0,44	0,45	0,46	0,47	0,48	0,49	0,50	0,51	0,52	0,53	0,54	0,55	0,56	0,57	0,58	0,59	0,60	0,61	0,62	0,63
2004	0,46	0,47	0,48	0,49	0,50	0,51	0,51	0,53	0,54	0,55	0,56	0,57	0,57	0,59	0,60	0,61	0,62	0,63	0,64	0,64
2005	0,47	0,47	0,49	0,50	0,51	0,52	0,53	0,54	0,56	0,57	0,58	0,59	0,59	0,61	0,62	0,63	0,64	0,65	0,65	0,68
Yıl	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60
2003	0,64	0,65	0,65	0,67	0,68	0,69	0,70	0,71	0,73	0,74	0,75	0,76	0,78	0,79	0,80	0,82	0,82	0,84	0,85	0,87
2004	0,66	0,67	0,69	0,70	0,71	0,72	0,72	0,75	0,76	0,77	0,78	0,80	0,80	0,82	0,83	0,85	0,86	0,87	0,88	0,88
2005	0,69	0,70	0,71	0,71	0,73	0,74	0,75	0,76	0,77	0,77	0,80	0,81	0,82	0,84	0,85	0,85	0,88	0,89	0,91	0,92
Yıl	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80
2003	0,88	0,90	0,91	0,93	0,95	0,96	0,98	1,00	1,02	1,03	1,06	1,08	1,11	1,13	1,15	1,18	1,21	1,23	1,26	1,29
2004	0,91	0,93	0,95	0,96	0,98	0,99	0,99	1,02	1,04	1,06	1,08	1,10	1,10	1,14	1,16	1,19	1,22	1,25	1,28	1,29
2005	0,92	0,95	0,97	0,99	1,01	1,03	1,03	1,06	1,09	1,11	1,12	1,12	1,16	1,19	1,21	1,23	1,25	1,26	1,31	1,34
Yıl	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
2003	1,34	1,38	1,41	1,45	1,50	1,54	1,60	1,66	1,72	1,81	1,89	2,01	2,12	2,27	2,46	2,77	3,15	3,74	5,15	5,86
2004	1,34	1,37	1,41	1,44	1,49	1,53	1,56	1,63	1,69	1,77	1,85	1,93	2,01	2,20	2,35	2,60	3,00	3,73	5,30	5,19
2005	1,37	1,40	1,42	1,48	1,53	1,58	1,63	1,68	1,72	1,82	1,89	1,98	2,10	2,16	2,38	2,62	2,89	3,37	4,39	4,68

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Fahriye Yıldız

Doğum Yeri ve Tarihi: Afyonkarahisar-01.01.1984

Lisans Üniversitesi: İstanbul Teknik Üniversitesi-Kontrol Mühendisliği

Yayın Listesi:

- **Telek, F.,** Yeşil, E., Eksin, İ., Güzelkaya, M., 2007: Tedarik Zincirinde Kamçı Etkisi ve Kamçı Etkisinin Kontrolü, *TOK'07*, Eylül 5-7, İstanbul.